

**Divergensie as ekwivalentverhouding: 'n Vergelykende studie tussen
Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary en *Groot Woordeboek/ Major
Dictionary***

- Annake Müller

**Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad
van Magister in die Lettere en Wysbegeerte aan die Universiteit van
Stellenbosch.**

Studieleier: Prof. R.H. Gouws

Inleweringsdatum: Maart 2002

Verklaring

Ek die ondergetekende verklaar hiermee dat die werk in hierdie tesis vervat, my eie oorspronklike werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige ander universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie.

Handtekening:

Datum: 1 November 2001

**Divergence as equivalent relation: A comparative study between
Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary and *Groot Woordeboek/Major Dictionary***

This thesis is aimed at the problems originating from the lack of an adequate lexicographical handling of divergence as an equivalent relation. In this study the method in which divergence is dealt with in bilingual dictionaries is evaluated critically. *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary* and *Groot Woordeboek/Major Dictionary* are taken as the basis for the evaluation. The theoretical component of the lexicography is tested in practice – in the mentioned dictionaries – by evaluating the dictionary entries in terms of sufficient examples. Problems are identified and recommendations given for solving these problems. Subsequently a comparison is made between *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary* and *Groot Woordeboek /Major Dictionary* regarding the way data is dealt with as well as their underlying theoretical approach to divergence as equivalent relation. Findings regarding the acceptability of the mentioned are given.

Hierdie tesis is gerig op die probleme wat ontstaan as gevolg van 'n gebrekkige leksikografiese hantering van divergensie as ekwivalentverhouding. In hierdie studie word daar krities gekyk na die hanteringswyse van divergensie in tweetalige woordeboeke. *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary* en *Groot Woordeboek/Major Dictionary* word as basis vir hierdie ondersoek geneem. Die teoretiese komponent van die leksikografie word in die praktyk – in genoemde woordeboeke – getoets deur die bewerkings van woordeboekartikels in genoemde woordeboeke te evalueer aan die hand van voldoende voorbeeldmateriaal. Probleme word geïdentifiseer en aanbevelings gemaak vir die oplossing daarvan. Vervolgens word 'n vergelyking getref tussen *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary* en *Groot Woordeboek/Major Dictionary* in die hantering van data asook hul onderliggende teoretiese benadering tot divergensie as ekwivalentverhouding. Uitsprake oor die aanvaarbaarheid al dan nie van genoemde word gelewer.

Inhoudsopgawe

Hoofstuk 1 Inleiding	1
1.1 Probleemstelling	1
1.2 Vergelykbaarheid van geïdentifiseerde bronne	3
1.3 Teoretiese raamwerk waarbinne gewerk word	3
1.3.1 Tipes divergensie	4
1.3.1.1 Homogene divergensie	4
1.3.1.2 Heterogene divergensie	5
1.4 Metodologie	6
1.5 Doelstellings	7
Hoofstuk 2 Homogene divergensie	8
2.1 Leksikale divergensie	8
2.1.1 Probleme	8
2.1.1.1 Geen breedvoerige bespreking van die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word nie	8
2.1.1.2 Konteksleiding ontbreek, wat kommunikatiewe ekwivalensie belemmer	22
2.1.1.3 Leksikografiese inkonsekwenthede	32
2.1.1.3.1 Nienakoming van omkeerbaarheidsbeginsel	32
2.1.2 Samevatting	34
2.2 Semantiese divergensie	35
2.2.1 Probleme	35
2.2.1.1 Geen breedvoerige bespreking van die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word nie	36
2.2.1.2 Konteksleiding ontbreek, wat kommunikatiewe ekwivalensie belemmer	48
2.2.1.3 Geen patroonmatige aanduiding van konteksleiding nie	63
2.2.1.4 Oor- en onderadressering	64

2.2.1.5 Onvoldoende daarstelling van nuwe strategieë om woordeboekgebruikers genoegsaam by te staan	69
2.2.1.6 Leksikografiese inkonsekwenthede	81
2.2.1.6.1 Nienakoming van omkeerbaarheidsbeginsel	81
2.2.2 Samevatting	82
Hoofstuk 3 Heterogene divergensie	85
3.1 Leksikale divergensie en semantiese divergensie in een woordeboekartikel	85
3.1.1 Probleme	85
3.1.1.1 Geen breedvoerige bespreking van die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word nie	85
3.1.1.2 Konteksleiding ontbreek, wat kommunikatiewe ekwivalensie belemmer	94
3.1.1.3 Geen patroonmatige aanduiding van konteksleiding nie	104
3.1.1.4 Oor- en onderadressering	115
3.1.1.5 Voorbeeldmateriaal	120
3.1.1.6 Nienakoming van omkeerbaarheidsbeginsel	121
3.1.2 Samevatting	122
Hoofstuk 4 Gevolgtrekkings en aanbevelings	126
Bibliografie	131
Woordeboeke	131
Ander bronne	131

Divergensie as ekwivalentverhouding: 'n Vergelykende studie tussen *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary* en *Groot Woordeboek/ Major Dictionary*

Hoofstuk 1 Inleiding

1.1Probleemstelling

'n Woordeboekgebruiker gebruik 'n tweetalige woordeboek hoofsaaklik om 'n doeltaalvorm vir 'n brontaalvorm te verkry. Hierdie doeltaalvorm moet die brontaalvorm in 'n bepaalde vertaling kan vervang. Juis daarom is dit belangrik dat die betekeniswaarde van bron- en doeltaalvorme in 'n betrokke konteks moet ooreenstem. Waar 'n lemma slegs een vertaalekwivalent het, is daar dikwels 'n absolute semantiese ooreenkoms tussen die bron- en doeltaalvorm. In die meeste artikels van 'n vertalende woordeboek word daar egter meer as een vertaalekwivalent vir die lemma verstrek. Alhoewel elk van hierdie vertaalekwivalente binne 'n gegewe konteks gebruik kan word om die lemma mee te vertaal, dek nie een van hulle die volle betekeniswaarde van die lemma nie. Die lemma se betekenis word dus nie deur 'n enkele vertaalekwivalent verwoord nie, maar deur die hele reeks vertaalekwivalente gesamentlik.

In hierdie studie val die soeklig op divergensie as ekwivalentverhouding, dit wil sê waar daar van gedeeltelike ekwivalensie sprake is deurdat daar meer as een vertaalekwivalent vir die lemma verstrek word. Daar bestaan dus 'n een tot meer as een verhouding tussen bron- en doeltaal. Daar is dus net sprake van gedeeltelike ekwivalensie, want die brontaalvorm kan semanties slegs gedeeltelik met een bepaalde doeltaalvorm gekoördineer word. Die woordeboekgebruiker word gekonfronteer met 'n vertaalekwivalentparadigma wat net uit die lys van vertaalekwivalente bestaan en sal gevolglik op sy/haar

intuïsie moet staatmaak ten einde 'n keuse tussen die verskillende vertaalekwivalente uit te oefen. In hierdie studie word hierdie probleem waarmee die woordeboekgebruiker gekonfronteer word, indringend bekyk.

Aangesien die leksikograaf die optimale oordrag van inligting wil verseker, moet sekere strategieë in werking gestel word om eersgenoemde te bewerkstellig. Hierdie strategieë kan verskeie vorms aanneem. So moet daar byvoorbeeld 'n verduideliking wees van die stelsel wat binne die sentrale teksgedeelte van die woordeboek gebruik word. Volgens Gouws (2000:100) is dié verduideliking verpligtend en moet dit aan die woordeboekgebruiker die nodige riglyne verskaf om suksesvolle interaksie tussen dié teks en die sentrale woordelys te verseker. Die artikel moet ook 'n hoë inligtingsdigtheid hê. Met hierdie term word daar bedoel dat die bewerking van die lemma, die makrostruktuurelement, deur middel van baie verskillende inligtingstipes, die mikrostruktuurelemente, moet geskied. Die samestelling van die semantiese kommentaar, dit wil sê alle inskrywings in 'n woordeboekartikel wat met die oordra van betekenisinligting te make het, moet ook uitgebrei word om die woordeboekgebruiker behulpsaam te wees met die kies van die korrekte vertaalekwivalent. Die woordeboekgebruiker moet ook die vertaalekwivalent kan toets deur dit terug te vertaal na die oorspronklike brontaal om seker te maak dat die vertaalekwivalent funksioneel aangewend kan word. Alhoewel bron- en doeltaalvorme suksesvol op semantiese vlak met mekaar gekoördineer kan word, impliseer semantiese ekwivalensie nie noodwendig kommunikatiewe ekwivalensie nie. Volgens Gouws (2000:102) moet semantiese ekwivalensie ondergeskik aan kommunikatiewe ekwivalensie gestel word. Laasgenoemde kan slegs plaasvind indien leksikograwe van nielemmatiese adresering gebruik maak en voorsiening maak vir deeglike konteksleiding van doeltaalvorme.

1.2 Vergelykbaarheid van geïdentifiseerde bronne

In hierdie studie word daar krities na die hantering van divergensie in tweetalige woordeboeke gekyk. *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary* (voortaan TW) en *Groot Woordeboek/Major Dictionary* (voortaan GW) word as basis vir hierdie ondersoek geneem. Die historiese ontwikkeling van tweetalige woordeboeke met Afrikaans en Engels as taalpare het 'n definitiewe invloed uitgeoefen op die manier hoe vertaalekwivalente in tweetalige woordeboeke weergegee is. Gedurende die vorige politieke bestel was Afrikaans en Engels die enigste twee amptelike tale van Suid-Afrika. Die deursnee-woordeboekgebruiker van Afrikaans-Engelse/Engels-Afrikaanse tweetalige woordeboeke beskik oor 'n betreklik goeie Afrikaanse en Engelse taalvaardigheid. Met dié idee in gedagte het leksikograwe woordeboeke saamgestel wat te min inligting verskaf het in die hantering van beide die Afrikaanse en Engelse leksikon. Die leksikografiese konvensies wat in hierdie verband tot stand gebring is, het dit vir die leksikograaf aanvaarbaar gemaak om die hantering van 'n lemma dikwels te beperk tot 'n lys vertaalekwivalente. Dit is steeds van toepassing in tweetalige woordeboeke wat Afrikaans en Engels as taalpaar hanteer. Alhoewel TW se agste uitgawe reeds sy verskyning in 1984 gemaak het en GW se veertiende uitgawe eers in 1997 gepubliseer het, maak laasgenoemde feit hulle juis geskik vir 'n vergelykende studie van dié aard en behoort die gevolgtrekkings in dié verband baie interessant te wees.

1.3 Teoretiese raamwerk waarbinne gewerk word

Genoemde ondersoek word binne 'n teoretiese raamwerk gedoen waarvolgens divergensie een van 'n reeks ekwivalentverhoudings is. Daar is hoofsaaklik twee aanleidende faktore vir divergensie. Divergensie is die gevolg daarvan dat 'n polisemiese leksikale item in die brontaal gewoonlik nie gekoördineer kan word met 'n doeltaalitem wat dieselfde polisemiese lading het nie. Gevolglik moet 'n afsonderlike vertaalekwivalent vir elke polisemiese

waarde verstrek word. Tweedens kan divergensie die gevolg van doeltaal-sinonieme wees. Juis daarom moet die bewerking van die lemma meer as een vertaalekwivalent kry. Die lemma kan óf monosemies óf polisemies van aard wees.

1.3.1 Tipes divergensie

Twee subtypes divergensie word onderskei. In die geval van 'n polisemiese lemma met verskillende vertaalekwivalente vir die verskillende polisemiese waardes word daar van semantiese divergensie gepraat; waar doeltaal-sinonieme ter sprake is, geld 'n verhouding van leksikale divergensie.

Vergelyk die volgende woordeboekinskrywings:

skein, *string*; *warboel*; *knoop* (GW)

skillet, *kookpotjie*, *kastrolletjie* (TW)

In beide gevalle geld 'n ekwivalentverhouding van divergensie. Die twee sinonieme **kookpotjie** en **kastrolletjie** as vertaalekwivalente van **skillet** word deur 'n komma geskei. Hierdie komma is nie net 'n struktuurmerker wat die optrede van 'n sinoniemparadigma aandui nie, maar dit merk ook 'n bepaalde soort ekwivalentverhouding, te wete leksikale divergensie. Daarteenoor merk die kommapunte tussen die vertaalekwivalente in die lemma **skein** se artikel nie net die feit dat die lemma 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig nie, maar dit dui op semantiese divergensie as die geldende ekwivalentverhouding.

1.3.1.1 Homogene divergensie

Waar dit in een artikel om óf leksikale óf semantiese divergensie gaan, geld 'n verhouding van homogene divergensie. Vergelyk die voorbeelde met die lemmas **skillet** en **skein**. Dis egter nie die enigste subtypes nie.

Wanneer 'n verhouding van homogene divergensie geld, kom daar in een artikel slegs óf leksikale óf semantiese divergensie voor. Vergelyk die volgende voorbeelde:

palp *tasorgaan, tasliggaam, taster, voeler, voelspriet* (TW)

gas, *gas; petrol; bluf* (GW)

In beide gevalle geld 'n ekwivalentverhouding van divergensie. Die vyf sinonieme **tasorgaan**, **tasliggaam**, **taster**, **voeler** en **voelspriet** as vertaalekwivalente van **palp** word telkens deur 'n komma geskei. Hierdie komma is nie net 'n struktuurmerker wat die optrede van 'n sinoniemparadigma aandui nie. Dit merk ook 'n bepaalde soort ekwivalentverhouding, te wete leksikale divergensie. Daarteenoor merk die kommapunte tussen die vertaalekwivalente in die lemma **gas** se artikel nie net die feit dat die lemma 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig nie. Dit dui ook semantiese divergensie as die geldende ekwivalentverhouding aan.

1.3.1.2 Heterogene divergensie

Wanneer daar verskillende ekwivalentverhoudings tussen die lemma en bepaalde subgroeperings binne die vertaalekwivalentparadigma bestaan, is daar sprake van heterogene divergensie. So kan daar byvoorbeeld sowel leksikale as semantiese divergensie in een artikel voorkom. Vergelyk die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **spoor**:

spoor¹, *footprint, footmark, hoof-mark, print, trail, scent; line, rail, railway; sign, trace, clue; track, rut (of vehicle); slot (of deer); spur; foil (of game)* (GW)

In dié geval bestaan daar nie slegs 'n ekwivalentverhouding tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma as sodanig nie. Alhoewel die lemma wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma staan,

bestaan daar egter ook 'n reeks subverhoudings binne hierdie divergensie deurdat die lemma verskillende divergensieverhoudings met bepaalde groeperings in die vertaalekwivalent-paradigma aangaan. In bogenoemde voorbeeld geld semantiese divergensie tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Semantiese divergensie geld ook tussen die lemma en 'n deelversameling van die vertaalekwivalente wat verskillende polisemiese waardes van die lemma verteenwoordig, byvoorbeeld tussen die lemma en die vertaalekwivalent **slot; spur** en **foil**. Semantiese divergensie geld ook tussen 'n lemma en twee opeenvolgende doeltaalsinoniemparadigmas, byvoorbeeld tussen **spoor** en die volgende deelversameling van die vertaalekwivalentparadigma: **footprint, footmark, hoof-mark, print, trail, scent; line, rail, railway**. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en al die lede van 'n bepaalde doeltaal-sinoniemparadigma, byvoorbeeld tussen die lemma en die groepering van vertaalekwivalente **footprint, footmark, hoof-mark, print, trail, scent**. Dit is dus duidelik dat daar by heterogene divergensie sprake is van 'n hele netwerk van ekwivalentverhoudings binne dieselfde artikel.

1.4 Metodologie

Die teoretiese komponent van die leksikografie word in die praktyk getoets deur die bewerkings van woordeboekartikels in TW en GW te evalueer aan die hand van voldoende voorbeeldmateriaal. Probleemgevalle word geïdentifiseer en aanbevelings gemaak vir die oplossing daarvan. Laastens word daar gewys op die ooreenkomste en verskille in die manier waarop TW en GW met data omgaan asook die ooreenkomste en verskille in elkeen se onderliggende teoretiese benadering tot die bewerking van woordeboekartikels.

1.5 Doelstellings

Uit hierdie ondersoek is dit duidelik dat divergensie as ekwivalentverhouding leksikografies in beide TW en GW gebrekkig hanteer word. Dit blyk ook dat GW in sy leksikografiese hantering van data oor die algemeen beter as TW vaar.

Hoofstuk 2 Homogene divergensie

Waar dit in een artikel om óf leksikale óf semantiese divergensie gaan, geld 'n verhouding van homogene divergensie.

2.1 Leksikale divergensie

Soos reeds aangetoon, kan divergensie die gevolg van doeltaalsinonieme wees. Juis daarom moet die bewerking van die lemma meer as een vertaal-ekwivalent kry. Die sinonieme word deur 'n komma geskei. Hierdie komma is nie net 'n struktuurmerker wat die optrede van 'n sinoniemparadigma aandui nie, maar dit merk ook 'n bepaalde soort ekwivalentverhouding, te wete leksikale divergensie.

In die bespreking van die volgende voorbeeldmateriaal word daar van die standpunt uitgegaan dat kommas tussen verskillende vertaalekwivalente van 'n artikel nie net 'n struktuurmerker is wat die optrede van 'n sinoniemparadigma aandui nie, maar dat dit ook 'n bepaalde soort ekwivalentverhouding, te wete leksikale divergensie, merk.

2.1.1 Probleme

Die volgende probleme is in die leksikografiese hantering van leksikale divergensie in TW en GW ondervind:

2.1.1.1 Geen breedvoerige bespreking van die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word nie

Die sinsnede *boekstruktuur van die woordeboek* maak voorsiening vir 'n voorste en agterste teksgedeelte om die sentrale lys van 'n woordeboek aan te vul. Volgens Wiegand (1996:12), in Gouws (2000:100), moet 'n woordeboek beskik oor 'n teks, wat gewoonlik voor in die woordeboek aangetref word. Dit voorsien die woordeboekgebruiker van die nodige riglyne vir die

gebruik van die woordeboek. Volgens Wiegand is hierdie toeliggende aantekeninge 'n verpligte gedeelte van elke woordeboek, aangesien daar 'n bepaalde interaksie tussen hierdie teksgedeelte en die sentrale lys plaasvind. Die leksikograaf mag nie op die intuïsie van die gebruiker staatmaak om die leksikografiese stelsel wat in die woordeboek gebruik word, te interpreteer nie. Vergelyk die volgende voorbeelde ter illustrasie:

In TW word twee vertaalekwivalente vir die lemma **asbes** aangebied. Volgens dié inskrywing sou die twee vertaalekwivalente **asbestos** en **stone-flax** in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan deurdat hulle deur slegs 'n komma geskei word.

Wanneer **asbestos** as lemma aan die Engels-Afrikaanse kant van die TW bewerk word, is **asbes** een van vier vertaalekwivalente. Die verskillende vertaalekwivalente wat in hierdie vertaalekwivalentparadigma optree, word deur middel van kommas van mekaar geskei. Die inskrywings lyk dus soos volg:

asbestos *asbes, steenvlas, garingklip (klipgaring), doeksteen;*

Wanneer die lemma **stone-flax** aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings gevind:

stone-flax *steenvlas, asbes;*

Wanneer die lemma **asbes** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word **asbestos** en **earth flax** as moontlike vertaalekwivalente vir die lemma **asbes** gegee. Hier staan die twee vertaalekwivalente, net soos in die geval van TW, in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar. Daar geld dus 'n verhouding van leksikale divergensie. Die enigste verskil is dat die tweede

vertaalekwivalent, dit is **earth flax**, hier van die tweede vertaalekwivalent van TW verskil.

Wanneer die lemma **asbestos** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word die volgende inskrywings aangetref:

asbestos gareklip, garingklip, asbes, doeksteen, steenvlas;

Asbes is slegs die derde vertaalekwivalent van bogenoemde vertaalekwivalentparadigma. Die verskillende vertaalekwivalente word deur middel van kommas van mekaar geskei. Hulle staan gevolglik in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar.

Wanneer **earth flax** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word **asbes**, **gareklip** en **steenvlas** as vertaalekwivalente in die vertaalekwivalentparadigma aangebied.

Uit bogenoemde inskrywings vir die lemma **asbes** in TW en GW is dit duidelik dat nie al die vertaalekwivalente vir **asbes** gegee is nie. Die vertaalekwivalentparadigma vir die lemma **asbes** behoort na my mening eerder so daar uit te sien:

asbes asbestos, stone flax, earth flax;

In laasgenoemde geval is gebruiksfrekwensie as die ordeningsbeginsel geneem. Volgens Gouws (1989:152) behoort die keuse van watter lid van die sinoniemparadigma as die eerste vertaalekwivalent aangebied word, deur gebruiksfrekwensie bepaal te word, dit wil sê dit moet dié vorm wees wat die meeste in die doeltaal gebruik word om die bepaalde betekenis te verwoord. **Asbestos** behoort dus in hierdie geval as die eerste vertaalekwivalent in die

vertaalekwivalentparadigma gegee te word, aangesien dit die vorm is wat in die meeste gevalle as vertaalekwivalent van die lemma **asbes** gebruik word.

Aan die Engelse-Afrikaanse kant behoort die lemmas na my mening soos volg daar uit te sien:

asbestos *asbes, steenvlas, gareklip, doeksteen;*

stone flax *asbes, steenvlas, gareklip;*

earth flax *asbes, steenvlas, gareklip;*

By die vasstelling van die betekenisonderskeiding wat eerste geplaas is by die Engels-Afrikaanse kant van bogenoemde lemmas, is gebruiksfrekwensie as ordeningsbeginsel gebruik. Wat betref die res van die vertaalekwivalente, met die uitsondering van die eerste vertaalekwivalent, is die vertaalekwivalente verder gelys van gebruiklikste na mins gebruiklike. Wat mins gebruiklike betref, kan gemeld word dat daar in die rigting van 'n uiters tegniese veld beweeg is. So sal **doeksteen** byvoorbeeld slegs bekend wees aan iemand wat 'n deskundige op die gebied van asbes is. Aangesien leksikografie veronderstel is om korpusgedrewe te wees, behoort **doeksteen** in 'n algemene vertalende woordeboek soos TW en GW na regte nie as een van die vertaalekwivalente vir die lemma **asbes** gelys te word nie.

Die probleem wat met die ordening van vertaalekwivalente in 'n vertaalekwivalentparadigma ondervind word, is nie beperk tot 'n enkele geïsoleerde voorbeeld nie. Vergelyk 'n verdere voorbeeld:

Aan die Engels-Afrikaanse kant van TW word die volgende woordeboek-inskrywings aangetref:

commemorate *gedenk, herdenk, vier;*

Gegee die kommas tussen die vertaalekwivalente sou die afleiding gemaak kan word dat die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan. Daar sou dus van die standpunt uitgegaan kan word dat die vertaalekwivalente mekaar in alle kontekste kan vervang.

Wanneer die vertaalekwivalente aan die Afrikaans-Engelse kant van TW as lemmas opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

gedenk *bear in mind, remember; commemorate;*

herdenk *commemorate; celebrate;*

vier *celebrate (event, festival, person); observe (the Sabbath), keep (ceremony, the Sabbath); mark, commemorate (event); fête (person); solemnise (wedding); ease off, slack(en) (rope), veer, pay out;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat **gedenk**, **herdenk** en **vier** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie; intendeel, daar is slegs van gedeeltelike sinonimie sprake. Na my mening bestaan daar wel 'n gemeenskaplike onderskeiding tussen **herdenk** en **vier**. Volgens die Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal (voortaan HAT) word die volgende drie betekenisse vir **herdenk** onderskei:

- 1 Opnuut, weer in die gedagte, voor die gees bring: *'n Gebeurtenis, voorval herdenk.*
- 2 Die herinnering, gedagtenis aan iets vier: *Hulle herdenk hulle troudag.*
- 3 Onder eerbetoon in herinnering roep: *'n Groot staatsman herdenk.*

Die HAT onderskei die volgende betekenisse vir **vier**¹:

- 1 Feestelik herdenk: *Iemand se verjaarsdag, bruilof vier.*
- 2 Eer bewys aan: *'n Digter, staatsman vier.*

Na my mening behoort die woordeboekinskrywings soos volg daar uit te sien:
commemorate *herdenk, vier (eer betoon), gedenk (verouderd);*

Wat die ordening van die vertaalekwivalente betref, is gebruiksfrekwensie as die ordeningsbeginsel geneem (vergelyk Gouws 1989:152). Na my mening is **gedenk** 'n verouderde vorm waarvan die plek deur **herdenk** ingeneem is.

Wanneer die lemma **commemorate** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:
commemorate *herdenk, vier; gedenk;*

Die lemma **commemorate** staan hier wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. 'n Verhouding van semantiese divergensie geld tussen die lemma **commemorate** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en die lede van die doeltaalsinoniemparadigma, naamlik die vertaalekwivalente **herdenk** en **vier**.

Wanneer die vertaalekwivalente as lemmas aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

herdenk *commemorate, memorialise; celebrate;*

vier¹ *celebrate, hold celebrations, commemorate, observe, keep;*

gedenk *remember, commemorate, bear in mind;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat **vier**¹ en **gedenk** in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan. **herdenk** staan egter slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot **vier**¹ en **gedenk**. 'n Moontlike weergawe is soos volg:

commemorate *herdenk; gedenk, vier (gebeurtenis, seremonie);*

Soos duidelik waarneembaar, verskil die manier waarop data in bogenoemde woordeboekinskrywings in GW hanteer word, aansienlik van dié in TW. Dit blyk ook duidelik uit bogenoemde bespreking van voorbeeldmateriaal dat die onderliggende teoretiese benadering wat gevolg word, aansienlik verskil.

Die stelsel wat gebruik word om die interne ordening van vertaalekwivalente in 'n doeltaalsinoniemparadigma weer te gee, is veronderstel om ook in die toeliggende aantekeninge van 'n woordeboek verduidelik te word. In beide TW en GW ontbreek 'n verduideliking van dié aard.

Wat die hantering van data in TW en GW betref, is dit opmerklik dat TW **stone-flax** as 'n tweede lid van die doeltaalsinoniemparadigma van die lemma **asbes** lys. Dit staan in direkte teenstelling met GW wat **earth flax** as tweede lid van die doeltaalsinoniemparadigma lys.

Gouws (2000:100) is van mening dat dit die verantwoordelikheid van die leksikograaf is om die woordeboekgebruiker by te staan deur breedvoerige riglyne vir die gebruiker daar te stel. Juis daarom moet die stelsel wat gebruik word om divergensie aan te dui, in die gebruikersleidingteks, in die voortekste-afdeling van die woordeboek, verduidelik word. TW ontduik hierdie verantwoordelikheid soos sal blyk uit die bespreking van die volgende voorbeeldmateriaal:

In TW word twee vertaalekwivalente, te wete **bid** en **offer**, vir die lemma **bod** aan die Afrikaans-Engelse kant van die woordeboek aangebied. Gegee dat slegs 'n komma die twee vertaalekwivalente van mekaar skei, kan daar aangeneem word dat dié twee vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan.

Wanneer die lemma **bid** aan die Engels-Afrikaanse kant van die woordeboek bekyk word, is **bod** een van twee vertaalekwivalente wat die polisemiese waardes van die lemma verteenwoordig. By die lemma **offer** word nie minder nie as sewe vertaalekwivalente aangebied. Hierdie sewe vertaalekwivalente staan nie almal in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar nie; in-teendeel, daar is van beide leksikale en semantiese divergensie, dit wil sê heterogene divergensie, sprake. Vergelyk:

offer *aanbod, aanbieding, aanpresentasie; voorstel; aansoek; offerte; bod;*

Die lemma **offer** staan hier wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. Daar bestaan egter 'n reeks subverhoudings binne hierdie divergensie deurdat die lemma verskillende divergensieverhoudings met bepaalde groeperings in die vertaalekwivalentparadigma aangaan. In bogenoemde geval geld 'n verhouding van semantiese divergensie tussen die lemma **offer** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Semantiese divergensie geld ook tussen die lemma **offer** en 'n deelversameling van die vertaalekwivalente wat verskillende polisemiese waardes van die lemma verteenwoordig, byvoorbeeld tussen die lemma **offer** en die vertaalekwivalente **voorstel, aansoek, offerte** en **bod**. Leksikale divergensie geld weer tussen die lemma **offer** en en al die lede van die doeltaalsinoniemparadigma **aanbod, aanbieding** en **aanpresentasie**.

Divergensie as ekwivalentverhouding word egter geensins in die toeliggende aantekeninge voor in TW bespreek nie.

TW se hantering van die lemma **bod** verskil ook van dié van GW. Vergelyk:

In GW word die volgende vertaalekwivalente vir die lemma **bod** aan die Afrikaans-Engelse kant van die woordeboek aangebied:

bod, *offer*, *bid*; *call (cards)*;

Die lemma **bod** staan hier wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. 'n Verhouding van semantiese divergensie geld tussen die lemma **bod** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en die lede van die doeltaal-sinoniemparadigma, naamlik die vertaalekwivalente **offer** en **bid**.

Aan die Engels-Afrikaanse kant van GW word die vertaalekwivalente **offer**, **bid** en **call (cards)** nou soos volg as lemmas hanteer:

offer *aanbod, aanbieding; bod (vendusie); voorstel; aanpresentasie; huweliksaansoek*

bid *bod*;

call *roep, geroep; lokstem, lokfluitjie; kuier; besoek, visite; bod (kaarte); oproep, uitnodiging; sinjaal; beroep (predikant); eis; vraag; aanleiding; roepstem; opsegging, aflossing*;

Uit bogenoemde is dit duidelik dat **offer**, **bid** en **call** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Daar is slegs sprake van gedeeltelike sinonimie. **Call** word tereg as 'n vertaalekwivalent van 'n afsonderlike polisemiese waarde aangedui. Alhoewel **offer** en **bid** nie absolute sinonieme is nie, het hulle wel 'n bepaalde gemeenskaplike onderskeiding (een van **bod** se onderskeidings). Hulle is dus wel binne 'n gegewe konteks onderling vervangbaar. Dit blyk egter nie duidelik genoeg uit die onderskeie artikels nie.

Semantiese ekwivalensie waarborg egter nie kommunikatiewe ekwivalensie nie. Juis daarom moet konteksleiding in die geval van **offer** verskaf word.

Vergelyk:

bod, *bid*, *offer* (*auction*); *call* (*cards*);

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die vertaalekwivalente **bid** en **offer** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar in TW staan nie. Dit is dus uit bogenoemde duidelik dat GW se onderliggende teoretiese benadering tot die hantering van die lemma **bod** beter is as dié in TW.

Aan die Afrikaans-Engelse kant van TW word die volgende woordeboek-inskrywings aangetref:

eed, *oath*, *vow*;

Gegee dat slegs 'n komma die twee vertaalekwivalente van mekaar skei, kan daar aangeneem word dat **oath** en **vow** in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan.

Om optimale inligtingsoordrag te verseker, moet die stelsel wat gebruik word om die lede van 'n doeltaalsinoniemparadigma in 'n gegewe volgorde te rangskik, in die toeliggende aantekeninge voor in die woordeboek verduidelik word. Dié verduideliking ontbreek in TW en GW en skep verskeie probleme vir die woordeboekgebruiker soos duidelik sal blyk uit die bespreking van die volgende voorbeeldmateriaal:

Wanneer die vertaalekwivalente as lemmas aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, blyk die volgende:

oath, *eed*; *vloek*(woord), *verwensing*, *knoop*;

vow, *gelofte*, *eed*;

Uit bogenoemde is dit duidelik dat ***oath*** en ***vow*** nie 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Die vertaalekwivalente kan mekaar dus nie in alle kontekste vervang nie. Die negatiewe betekenisonderskeiding van ***oath*** (vergelyk ***vloek(woord)***, ***verwensing***, ***knoop***) maak nie deel uit van ***vow*** se betekenisonderskeiding nie. 'n Semantiese beperking kan gebruik word om dié betekenisonderskeiding uit te sluit. Vergelyk:

eed, *vow*, *oath* (*solemn pronouncement*);

In GW is die woordeboekinskrywings vir die lemma ***eed*** aan die Afrikaans-Engelse kant soos volg:

eed, *oath*, *adjuration*;

In die lig van die komma wat tussen die twee vertaalekwivalente voorkom, kan die afleiding gemaak word dat die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan. Sou die vertaalekwivalente mekaar in alle kontekste kon vervang?

Wanneer die vertaalekwivalente as lemmas aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, lyk die woordeboekinskrywings soos volg:

oath, *eed*; *affidavit*; *vloek*;

adjuration, *beswering*, *eedoplegging*; *eed*; *dringende bede*;

vow, *eed*, *gelofte*, *plegtige belofte*;

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die vertaalekwivalente ***oath*** en ***adjuration*** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Alhoewel ***oath*** en ***adjuration*** nie absolute sinonieme is nie, het hulle wel 'n bepaalde gemeenskaplike onderskeiding, naamlik ***command by exacting an oath***.

Wat egter in hierdie geval baie opvallend is, is dat **vow** nie as 'n vertaalekwivalent vir **eed** aangedui word nie. Dit is in direkte teenstelling met TW en ook die Engelse-Afrikaanse kant van GW wat **eed** wel as 'n vertaalekwivalent van die lemma **vow** onderskei. Dit sou dus meer korrek wees om **vow** ook as een van die vertaalekwivalente van die lemma **eed** aan te dui, en wel as die eerste vertaalekwivalent. Vergelyk:

eed, *vow*, *oath (solemn pronouncement)*, *adjuration (command under oath)*;

Volgens Gouws (1989:153) is Afrikaanse vertalende woordeboeke in hulle weergawe van doeltaalsinoniemparadigmas lemmageoriënteerd eerder as vertaalekwivalentgeoriënteerd. Volgens 'n vertaalekwivalentgeoriënteerde benadering word 'n enkele vertaalekwivalent, die primêre vertaalekwivalent, vir 'n lemma verstrek. Die primêre vertaalekwivalent is daardie lid van die lemma se reeks sinonimiese vertaalekwivalente wat die naaste daaraan kom om in 'n een-tot-een semantiese verhouding tot die lemma te staan. Hierdie vertaalekwivalent behoort volgens Gouws ook ongemerk aangebied te word. Hoe verder die ander lede van die doeltaalsinoniemparadigma van dié primêre vertaalekwivalent is, hoe noodsaakliker raak dit om hulle per verkla- rende aantekeninge te merk (vergelyk Gouws 1989:153-154). In bogenoem- de is dit juis die geval. Ook hierdie stelsel behoort in die toeliggende aante- keninge van woordeboeke verduidelik te word.

Wanneer bogenoemde woordeboekinskrywings in TW en GW vergelyk word, is dit duidelik dat geen van die woordeboeke daarin slaag om optimale Inligtingsoordrag te verseker nie, aangesien daar groot onduidelikheid bestaan oor die stelsel wat gebruik word om die lede van 'n doeltaalsinoniem- paradigma in 'n gegewe volgorde te rangskik. GW maak dit boonop aan inkonsekwentheid skuldig deur **vow** nie as vertaalekwivalent van **eed** aan te dui nie.

Soos duidelik uit die volgende voorbeeld blyk, is eersgenoemde probleem nie beperk tot 'n enkele voorbeeld nie. Vergelyk:

In TW word die volgende woordeboekinskrywings aan die Afrikaans-Engelse kant van die woordeboek aangetref:

gala, *festival*, *gala*;

Gegee dat 'n komma die vertaalekwivalente van mekaar skei, sou daar afgelei kon word dat ***festival*** en ***gala*** in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan wat sou impliseer dat die vertaalekwivalente mekaar in alle kontekste sou kon vervang.

Wanneer ***festival*** en ***gala*** egter aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

festival, *feesdag*; *feesviering*; *fees*, *gala*, *festyn*;

gala, *gala*, *fees(telikheid)*;

Uit bogenoemde blyk dit dat ***festival*** en ***gala*** slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar staan. Die gemeenskaplike onderskeiding sou deur middel van konteksleiding aangedui kon word. Vergelyk:

gala, *gala*, *festival (planned occasion)*;

Gala word hier as die primêre vertaalekwivalent aangebied, omdat dit die algemener waarde verteenwoordig (vergelyk Gouws 1989:154). ***Festival*** is 'n sub tipe gala en moet gevolglik as 'n gemerkte lid van die doeltaalsinoniem-paradigma aangegee word.

Die feit dat die vertaalekwivalente van die lemma ***gala*** slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar staan, word deur die woordeboek-inskrywings van GW versterk. Vergelyk die woordeboekinskrywings aan die Afrikaans-Engelse kant van GW:

gala, *gala*, *festive occasion*;

Wanneer ***gala*** en ***festive occasion*** aan die Engelse-Afrikaans van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

gala, *fees*, *gala*;

Festive occasion word nie as 'n lemma en ook nie as 'n kollokasie in die artikel van die lemma van óf ***occasion*** óf ***festive*** aan die Engels-Afrikaans opgeneem nie – wat uiters verwarrend vir die woordeboekgebruiker sal wees.

Uit bogenoemde bespreking van ***gala*** in beide woordeboeke is dit duidelik dat die vertaalekwivalente van ***gala*** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Daar is slegs van gedeeltelike sinonimie sprake.

Semantiese beperkings moet gebruik word om konteksleiding te verskaf.

Vergelyk:

gala, *gala*, *festival (planned occasion)*;

Wat verder opvallend van GW is, is dat GW innoverend te werk gaan deur 'n multiwoord-item as vertaalekwivalent aan te bied. Volgens Hausmann (1997:172), aangehaal in Gouws (2000:101), kan leksikografiese konvensies baie nuttig wees, maar hulle kan ook innoverende idees inhibeer. Een van hierdie konvensies of leksikografiese tradisies wat nadelig inwerk, is die sogenaamde woordpartydigheid (vergelyk Gouws 1991). Hierdie woordpartydigheid gee voorkeur aan woorde as behandelingseenhede ten koste van multiwoord- of subwoord- leksikale items. In hierdie geval slaag dit egter nie

om semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te bewerkstellig nie. 'n Mens sou egter dié benadering deurgevoer wou sien om ook meerwoordige lemmas daar te stel.

Op grond van die hantering van die lemmas ***oath*** en ***gala*** is dit duidelik dat beide TW en GW nie daarin slaag om 'n optimale inligtingsoordrag te verseker nie. GW gaan egter meer innoverend te werk in die hantering van data.

2.1.1.2 Konteksleiding ontbreek, wat kommunikatiewe ekwivalensie belemmer

Alhoewel bron- en doeltaalvorme suksesvol gekombineer en semantiese ekwivalensie so verkry kan word, waarborg semantiese ekwivalensie nie noodwendig kommunikatiewe ekwivalensie nie. Volgens Gouws (2000:102) kan kommunikatiewe ekwivalensie slegs verkry word wanneer die leksikografiese prosesse wat in 'n woordeboek aangewend word, afwyk van die lemmatiese partydigheid en voorsiening maak vir 'n deeglike kontekstualisering van die doeltaalvorme. In beide TW en GW word sinoniemaanduiding as 'n vorm van nielemmatiese adressering ingespan. Van konteksleiding is daar dikwels egter nie sprake nie. Vergelyk:

Wanneer die lemma ***jubilant*** aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:
jubilant *juigend, jubelend, verruk;*

Gegee dat slegs 'n komma die drie vertaalekwivalente van mekaar skei, kan daar aangeneem word dat dié drie vertaalekwivalente in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan.

Wanneer die vertaalekwivalente as lemmas aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

juigend *jubilant, joyful;*

jubelend *jubilant, exulting;*

verruk *enraptured, enchanted, rapturous, spellbound, ecstatic, elated, overjoyed, jubilant;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat die vertaalekwivalente nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie, aangesien hulle mekaar nie sonder meer in 'n bepaalde konteks kan vervang nie. Die manier waarop die sinonieme in TW aangebied word, gee geen konteksleiding aan die gebruiker oor wanneer om watter vertaalekwivalent te kies nie. Konteksleiding in die vorm van stilistiese etikette is dus nodig, aangesien die vertaalekwivalente nie almal in dieselfde situasie gebruik word nie. So sal **juigend** byvoorbeeld in die algemene omgangstaal en informele situasie gebruik word, terwyl **jubelend** meer formeel van aard is. **Verruk**, daarenteen, is uiters ongewoon en sal slegs in baie formele situasies – indien enigsins – aangetref word. Die vertaalekwivalente sou mekaar dus nie in alle kontekste voor die voet kon vervang nie. Hierdie verskille moet deur middel van stilistiese etikette aangedui word. Vergelyk:

jubilant *juigend, jubelend (formeler), verruk (weinig gebruiklik)*

Wanneer die lemma **jubilant** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

jubilant *juigend, jubelend;*

Gegee dat slegs 'n komma die twee vertaalekwivalente van mekaar skei, kan daar aangeneem word dat dié twee vertaalekwivalente in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan.

Wanneer die vertaalekwivalente as lemmas aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

***juigend** jubilant;*

***jubelend** jubilant;*

Bogenoemde woordeboekinskrywings beaam die afleiding dat die vertaalekwivalente ***juigend*** en ***jubelend*** in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan. Konteksleiding word egter benodig. Vergelyk:

***jubilant** juigend, jubelend (formeler);*

Wat opvallend van die woordeboekinskrywings aan die Engels-Afrikaanse kant van GW is, is dat ***verruk*** as een van die moontlike vertaalekwivalente van ***jubilant*** ontbreek. Dit kan toegeskryf word aan die feit dat ***verruk*** as moontlike vertaalekwivalent vir die lemma ***jubilant*** weinig gebruik word of verouderd is, of selfs nie genoeg semantiese ooreenkoms vertoon nie. Deur ***verruk*** nie as lid van die doeltaalsinoniemparadigma van ***jubilant*** op te neem nie, gee GW te kenne dat die woordeboek op die voorgrond van leksikografiese ontwikkeling staan waar verouderde terme nie in die sentrale woordelys opgeneem word nie.

In beide TW en GW word inligting oor sowel die bron- as die doeltaal verskaf. Die aanbieding van sinonieme lei hier tot 'n artikelinterne fokusverskuiwing omdat die sinonieme wat na die eerste vertaalekwivalent in 'n doeltaalsinoniemparadigma verstrekkend word, 'n dubbele adressering het. As sinonieme

van die eerste vertaalekwivalent het hulle 'n nielemmatiese adressering. Terselfdertyd tree hierdie sinonieme van die eerste vertaalekwivalent ook as vertaalekwivalente van die lemma op. In dié verband het hulle 'n lemmatiese adressering. Dié sinonieme het dus sowel 'n nielemmatiese as 'n lemmatiese adressering. Laasgenoemde bevorder inligtingsoordrag.

Uit die bogenoemde bespreking is dit duidelik dat TW en GW nie genoegsame inligting verskaf om die woordeboekgebruiker in staat te stel om 'n doeltreffende keuse tussen die verskillende vertaalekwivalente uit te oefen nie. Hierdie probleem is ook nie beperk tot bogenoemde voorbeeld nie. Soortgelyke probleme is dwarsdeur TW en GW geïdentifiseer. Vergelyk byvoorbeeld die volgende drie voorbeelde ter illustrasie van genoemde punt:

In TW word **desperate** en **despairing** as moontlike vertaalekwivalente vir die lemma **despera** aan die Afrikaans-Engelse kant voorgehou. Gegee dat slegs 'n komma die twee vertaalekwivalente van mekaar skei, kan daar aangeneem word dat die twee vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan.

Aan die Engels-Afrikaanse kant van TW word dié vertaalekwivalente soos volg as lemmas gehanteer:

desperate wanhopig, radeloos, hopeloos, vertwyfeld, tot die uiterste gedryf;
despera; haglik, benard; roekeloos, woos; verskriklik; gewaag;
despairing wanhopend, wanhopig;

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die aanvanklike aanname dat die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan, nie korrek is nie. Uit bogenoemde is dit duidelik dat **despera** as 'n ekwivalent van 'n polisemiese lemma aangedui word. Wat opvallend van bogenoemde woor-

deboekinskrywings is, is dat **despera**at nie as 'n vertaalekwivalent van die lemma **despairing** gelys word nie. Dit dui op 'n inkonsekwentheid. In hierdie geval kan óf die omkeerbaarheidsbeginsel vir die woordeboekinskrywing **desperate** oortree word óf dit kan 'n fout aan die kant van die leksikograaf wees om **despairing** as vertaalekwivalent vir **despera**at en as sinoniem van **desperate** weer te gee.

In GW word **desperate** en **despairing** ook as vertaalekwivalente vir die lemma **despera**at aangebied. Wanneer hierdie twee vertaalekwivalente egter as lemmas aan die Engels-Afrikaanse kant van GW aangetref word, lyk die woordeboekinskrywings soos volg:

desperate, *wanhopig, desperaat; roekeloos; radeloos;*

despairing, *wanhopend; wanhopig, desperaat;*

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die vertaalekwivalente **desperate** en **despairing** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Alhoewel **desperate** en **despairing** nie absolute sinonieme is nie, het hulle wel 'n bepaalde gemeenskaplike onderskeiding, te wete **sonder hoop**. Binne 'n gegewe konteks is die vertaalekwivalente dus wel onderling vervangbaar. Hierdie konteks moet deur middel van 'n semantiese beperking geïdentifiseer word. Vergelyk:

desperaat, (*..rate*), *desperate, despairing (hopeless);*

Uit bogenoemde en talle ander gevalle (vergelyk die bespreking van die lemmas **despera**at, **fabriek** en **equal** ter verdere illustrasie) is dit duidelik dat TW inkonsekwent in sy omgang met data is of leksikografiese foute begaan in die bepaling van vertaalekwivalente. Nóg TW nóg GW slaag egter daarin om genoegsame inligting te verskaf ten einde maksimale inligtingsoordrag te verseker.

Aan die Afrikaans-Engelse kant van TW word die volgende woordeboek-inskrywings aangetref:

fabriek *factory, manufactory, mill, works, plant;*

Uit die skryfwyse van bogenoemde woordeboekinskrywings kan daar afgelei word dat die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan. Hierdie aanname sou impliseer dat die verskillende vertaalekwivalente mekaar in alle kontekste sou kon vervang.

Wanneer die vertaalekwivalente aan die Engels-Afrikaanse kant van TW as lemmas opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

factory *fabriek, werkplaas; (handels)kantoor, faktory;*

manufactory *fabriek, werkplaas, werkwinkel;*

mill *meul(e); maalmasjien; fabriek; spinnery; walsery; (wals)masjien; frees; saery;*

works *werke; fabriek(e); werkplaas, werkplase; bedryf, inrigting;*

vestingwerke; oeuvre, werke (van skrywer); ingewande;

plant *plant, gewas; aanleg, inrigting, installasie; (bedryfs)uitrusting,*

(bedryfs)toerusting, masjinerie; werkplaas, fabriek; houding; bedrog,

deurgestoke kaart, skelmstuk, foppery; onderskuiwing; gesteelde goed;

bêreplek vir gesteelde goed; speurder;

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat **factory** en **manufactory** in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan. **Mill**, **works** en **plant** staan egter slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot die ander vertaalekwivalente. Hierdie onderlinge verhoudings behoort soos volg weergegee te word:

fabriek *factory, manufactory (obsolete), mill (spinnery, machine), works (large), plant (for manufacturing);*

Wanneer die lemma **fabriek** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

fabriek *factory; mill, works;*

Die lemma **fabriek** staan hier wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. 'n Verhouding van semantiese divergensie geld tussen die lemma **fabriek** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en die lede van die doeltaalsi-noniemparadigma, naamlik die vertaalekwivalente **mill** en **works**.

Wanneer hierdie vertaalekwivalente aan die Engels-Afrikaanse kant van GW as lemmas opgesoek word, lyk die woordeboekinskrywings soos volg:

factory *fabrieke(gebou), werkplek;*

mill *meul(e); fabriek; masjien; frees; walsmasjien (staalfabriek); maalmasjien; spinnery (wol, katoen); vuigveeg;*

works *fabriek; werkplek; bedryf; aanleg (spoorweg; telefoon); bedrywigheid; ratwerk; masjinerie, installasie; binnegoed; werke (van skrywer); vestingwerke;*

Uit bogenoemde is dit duidelik dat **factory**, **mill** en **works** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Daar is slegs sprake van gedeeltelike sinonimie. Alhoewel **factory**, **mill** en **works** nie absolute sinonieme is nie, het hulle wel bepaalde gemeenskaplike onderskeiding (**factory** se onderskeiding wat na die gebou of werkplek verwys). Hulle is dus wel binne 'n gegewe konteks onderling vervangbaar. GW is dus in die kol met sy

aanbieding. Konteksleiding kan egter in die geval van **mill** en **works** verskaf word. Vergelyk:

fabriek *factory; mill (for grinding), works (collective);*

Uit bogenoemde is dit duidelik dat TW se sentrale lys ook verouderde terme insluit. Vergelyk **manufactory** in dié verband. GW, daarenteen, beperk sy lysing van vertaalekwivalente en is in sy hantering van data meer konsekwent. Beide TW en GW bly egter in gebreke om kommunikatiewe ekwivalensie te verseker.

Wanneer die lemma **equal** aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

equal *gelyke, portuur, eweknie, weerga;*

Gegee dat slegs kommas die vertaalekwivalente van mekaar skei, kan die afleiding gemaak word dat die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan. Hierdie aanname sou impliseer dat die vertaalekwivalente mekaar in alle kontekste sou kon vervang. Wanneer die vertaalekwivalente egter as lemmas aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, blyk die volgende:

gelyke *equal; (com)peer; fellow;*

portuur *equal, match, compeer;*

eweknie *compeer, peer, equal; opposite number;*

weerga *equal, match, peer, fellow;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings blyk dit dat slegs **portuur** en **weerga** in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan. **Gelyke** en **eweknie** staan slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar en tot die vertaalekwivalente **portuur** en **weerga**. Hierdie bevinding strook nie

met die betekenisonderskeidings wat die HAT aan die verskillende vertaalekwivalente toeken nie. Vergelyk:

gelyke (-s) *Iemand of iets wat in een of ander (genoemde) opsig 'n ander presies ewenaar, nie die mindere nog die meerdere van 'n ander is nie.*

portuur (-s) *Gelyke, geskikte teëstander.*

eweknie 1 *Gelyke in bekwaamheid: iemand, iets wat met betrekking tot sekere verdienstes of hoedanighede as die gelyke van 'n ander beskou word.*

2 *Wat 'n gelyke posisie beklee; ampsgenoot.*

weerga *Gelyke, eweknie*

Uit bogenoemde inskrywings is dit duidelik dat ***gelyke*** en ***weerga*** in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan; ***portuur*** en ***eweknie*** staan slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar asook tot die vertaalekwivalente ***gelyke*** en ***weerga***. Na aanleiding van bogenoemde inskrywings in die HAT sou daar van die standpunt uitgegaan kan word dat die onderskeie vertaalekwivalente van die vertaalekwivalentparadigma wel in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan. Konteksleiding word egter benodig. Vergelyk:

equal *gelyke, weerga, portuur (ook teëstander), eweknie (ook ampsgelyke);*

Wanneer die lemma ***equal*** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

equal *(syngelyke, eweknie, weerga; portuur;*

Uit bogenoemde inskrywings blyk dit dat daar van heterogene divergensie sprake is. Daar kom naamlik beide leksikale en semantiese divergensie voor. Die lemma ***equal*** staan hier wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. 'n Verhouding van semantiese divergensie geld tussen die lemma ***equal*** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel.

Leksikale divergensie geld tussen die lemma en die lede van die doeltaal-sinoniemparadigma, naamlik die vertaalekwivalente **(syng)gelyke**, **eweknie** en **weerga**. Deurdat slegs kommas die vertaalekwivalente **(syng)gelyke**, **eweknie** en **weerga** van mekaar skei, kan die afleiding gemaak word dat die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan en mekaar in alle kontekste sou kon vervang.

Aan die Afrikaans-Engelse kant van GW word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

gelyke *equal, like, peer, compeer, match;*

eweknie *equal, match, peer, compeer;*

weerga *rival, match, fellow, peer, equal;*

portuur *match, equal; peer;*

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die vertaalekwivalente **gelyke**, **eweknie** en **weerga** wel in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan. **Portuur**, daarenteen, staan slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot vertaalekwivalente **gelyke**, **eweknie** en **weerga** aangesien die lemma **portuur** polisemies van aard is. Die betekenisonderskeiding **peer** maak egter deel uit van die betekenisonderskeidings van **gelyke**, **eweknie** en **weerga**. In die lig daarvan kan daar van die standpunt uitgegaan word dat **gelyke**, **eweknie**, **weerga** en **portuur** in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan. Daar moet egter van konteksleiding gebruik gemaak word om die inligtingsdigtheid van die artikel te verhoog. Vergelyk:

equal *(syng)gelyke, weerga, eweknie (ampsgenoot), portuur (ook teëstander);*

Uit bogenoemde is dit duidelik dat TW en GW verskillend omgaan met data.

Uit die bespreking is dit duidelik dat GW meer gesofistikeerd met data

omgaan. Beide TW en GW bly egter in gebreke om genoegsame inligting te verskaf en sodoende optimale inligtingsoordrag te verseker.

Uit al bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat die semantiese kommentaar – waarvan konteksleiding slegs een komponent is – uitgebrei móét word, aangesien die afwesigheid van konteksleiding geïnterpreteer word as sou daar 'n verhouding van absolute sinonimie tussen die lede van die doeltaalsinoniemparadigma bestaan. In die meeste gevalle bestaan daar juis nie 'n verhouding van absolute sinonimie tussen die lede van die doeltaal-sinoniemparadigma nie. Slegs deur die semantiese kommentaar uit te brei, sal die artikel 'n hoë inligtingsdigtheid hê wat die woordeboekgebruiker in staat sal stel om die korrekte vertaalekwivalent te kies.

2.1.1.3 Leksikografiese inkonsekwentheid

Volgens Gouws (2000:105) is leksikografiese konsekwentheid een van die belangrikste doelwitte wat nagestreef word wanneer 'n woordeboek saamgestel word. In beide TW en GW word groot leemtes in dié verband ondervind soos duidelik uit die volgende bespreking sal blyk:

2.1.1.3.1 Nienakoming van omkeerbaarheidsbeginsel

Tweerigtingvertalendewoordeboeke soos TW en GW gee 'n aanduiding van die wedersydse ekwivalentverhoudings tussen die twee tale se leksikale items. Volgens Gouws (1989:162) veronderstel die suksesvolle toepassing hiervan dat al die leksikale items wat in die X-Y-afdeling van die woordeboek as lemmas en vertaalekwivalente verskyn, ook in die Y-X-afdeling as onderskeidelik vertaalekwivalente en lemmas moet verskyn, en dit dien as motivering vir die sogenaamde **omkeerbaarheidsbeginsel** wat soos volg lui:

'n Leksikale item A wat aan die X-kant van 'n vertalende woordeboek as vertaalekwivalent verskyn in die artikel van 'n leksikale item B as lemma, moet aan die Y-kant van daardie woordeboek 'n lemma wees met minstens leksikale item B (die lemma aan die X-kant) as vertaalekwivalent. 'n Leksikale item B wat aan die X-kant van 'n vertalende woordeboek as lemma verskyn met 'n leksikale item A as vertaalekwivalent moet aan die Y-kant van daardie woordeboek as vertaalekwivalent verskyn in die artikel waarin leksikale item A (die vertaalekwivalent aan die X-kant) die lemma is.

TW en GW gee 'n ongebalanseerde aanbieding van ekwivalentverhoudings tussen Afrikaans en Engels deurdat die omkeerbaarheidsbeginsel oortree word. Dié beginsel word op twee maniere verontagsaam. Enersyds verkry die vertaalekwivalent aan kant Y nie lemmastatus aan kant X nie; andersyds kry die vertaalekwivalent aan kant Y wel lemmastatus aan kant X, maar die leksikale item wat as lemma in kant Y aangebied is, word nie nou as vertaalekwivalent in kant X verstrekkend. Inkonsekwentheid is hoofsaaklik van laasgenoemde aard. Vergelyk die volgende voorbeelde ter illustrasie: **desperaat** word nie as 'n vertaalekwivalent vir die lemma **despairing** aan die Engels-Afrikaanse kant van TW gelys nie; **vow** word nie as 'n vertaalekwivalent van die lemma **eed** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW gelys nie; **able** is nie een van **bevoeg** se vertaalekwivalente aan die Afrikaans-Engelse kant van TW nie; **bay** word nie as 'n vertaalekwivalent van die lemma **inham** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW gelys nie; **devour** word nie as 'n vertaalekwivalent vir die lemma **verteer** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW aangebied nie; **devour** word nie as 'n vertaalekwivalent vir die lemma **verniet** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW aangebied nie; **devour** word ook nie as een van die lemma **kafloop** se vertaalekwivalente aan die Afrikaans-Engelse kant van GW gelys nie; **debate** word nie as 'n vertaalekwivalent van die

lemma **beraadslaging** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW gelys nie; **debate** word nie as 'n vertaalekwivalent van die lemma **bespreking** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW gelys nie; **debate** word nie as 'n vertaalekwivalent van die lemma **woordewisseling** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW gelys nie; **debate** word nie as 'n vertaalekwivalent van die lemma **twis-gesprek** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW weergegee nie; **debate** word ook nie as 'n vertaalekwivalent van die lemma **woordestryd** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW weergegee nie.

Indien die omkeerbaarheidsbeginsel konsekwent toegepas word, sal dit tot 'n meer gebalanseerde aanbieding van ekwivalentverhoudings tussen bron- en doeltaal lei.

2.1.2 Samevatting

Uit bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat die leksikograwe van TW en GW te min data verskaf om maksimale inligtingsoordrag te verseker. Soos getoon, word te min, en selfs geen inligting nie, oor die stelsel wat in die bewerking van die sentrale lys gebruik word, gegee. Gebruiksfrekwensie as ordeningsbeginsel, die hantering van divergensie as ekwivalentverhouding, die primêre vertaalekwivalent en die implikasies daarvan vir ander vertaalekwivalente is van die elemente wat breedvoerig voor in die woordeboek verduidelik moet word. Die feit dat hierdie toeliggende aantekeninge ontbreek, of nie die onderskeie geïmplementeerde stelsels breedvoerig genoeg verduidelik nie, maak die interaksie tussen die gebruikersriglyne (teoretiese aspek) voor in die woordeboek en die sentrale woordlys (praktiese aspek) bykans onmoontlik. Die woordeboekgebruiker word gedwing om op sy intuïsie staat te maak. Konteksleiding ontbreek in bykans alle bespreekte voorbeeldmateriaal wat dit onmoontlik maak om kommunikatiewe ekwivalensie te bewerkstellig alhoewel semantiese ekwivalensie soms wel bereik word.

Leksikografiese inkonsekwentheid word ook herhaaldelik aangetref. So-
doende word een van die hoofdoelwitte wat vir die samestelling van 'n woor-
deboek gestel word, te wete leksikografiese konsekwentheid, nie bereik nie.

Wat 'n vergelyking tussen TW en GW betref, is dit uit bogenoemde bespre-
king duidelik dat GW meer gesofistikeerd en innoverend met data omgaan.
Vergelyk byvoorbeeld die volgende lemmas ter illustrasie: ***bod, desperaat,***
equal, fabriek, gala en ***jubilant***. Dit moet egter in ag geneem word dat die
GW 'n veel onlangser herbewerking gehad het (1997) as die TW (1984).

2.2 Semantiese divergensie

Soos reeds aangetoon, is semantiese divergensie die gevolg daarvan dat 'n
polisemiese leksikale item in die brontaal nie gekoördineer kan word met 'n
doeltaalitem wat dieselfde polisemiese lading het nie. Gevolglik moet 'n af-
sonderlike vertaalekwivalent vir elke polisemiese waarde van die brontaalitem
verstrek word.

In die bespreking van die volgende voorbeeldmateriaal word daar van die
standpunt uitgegaan dat kommapunte tussen vertaalekwivalente van 'n artikel
nie net aandui dat die lemma 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig
nie, maar ook dat semantiese divergensie die geldende ekwivalentverhouding
is.

2.2.1 Probleme

Die volgende probleme is in die leksikografiese hantering van semantiese
divergensie in TW en GW ondervind:

2.2.1.1 Geen breedvoerige bespreking van die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word nie

Breedvoerige toeliggende aantekeninge oor die redaksionele stelsel wat in 'n woordeboek gevolg word, maak 'n woordeboek toeganklik vir 'n woordeboekgebruiker. Indien die toeliggende aantekeninge ontbreek of nie 'n breedvoerig verduideliking bied nie, het dit bepaalde implikasies vir die woordeboekgebruiker. Die woordeboekgebruiker word dan verplig om sekere afleidings, gebaseer op sy intuïsie, te maak.

In die volgende bespreking is dit duidelik dat die gebrek aan toeliggende aantekeninge in TW en GW problematies is.

Wanneer die lemma **hall** aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

hall *saal; (voor)portaal; (voor)hal; voorgang; lokaal; riddersaal; voorhuis;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings kan die aanname gemaak word dat die lemma **hall** polisemies van aard is. Die sewe vertaalekwivalente verteenwoordig die brontaalvorm se verskillende polisemiese waardes in die doeltaal. Die woordeboekgebruiker word hier met 'n lys van vertaalekwivalente gekonfronteer sonder dat daar enige konteksleiding verskaf word. Die woordeboekgebruiker sal dus nie in staat wees om 'n vertaalekwivalent vir 'n bepaalde konteks te kies nie.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk die volgende:

saal *hall, auditorium; ward (in hospital); saloon;*

voorportaal *porch, lobby, foyer, vestibule, entrance-hall, hallway; galilee (of church);*

voorhal *(front, entrance-)hall, foyer, lobby, vestibule;*

voorgang *front passage, hall(way); precession, precedence;*

lokaal *room; hall;*

riddersaal *(knights') hall, castle-hall;*

voorhuis *vestibule, hall, front room; dining-room; living-room; parlour, drawing-room, sitting-room, lounge;*

Die aanname dat **hall** 'n polisemiese lemma is waar die geldende verhouding dié van semantiese divergensie is, word deur bogenoemde woordeboek-inskrywings bevestig. Semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie word egter nie gewaarborg nie. Hiervoor word toeliggende inligting nodig. Laasgenoemde kan verskeie vorms aanneem:

1 Die polisemiese waardes van die lemma kan in die brontaal verklaar en van vertaalekwivalente voorsien word

Dit word gedoen deur 'n polisemiese lemma in sy verskillende betekenisonderskeidings te onderverdeel. Die verklaring van die verskillende betekenisonderskeidings moet gerig wees op die leksikale waarde van die betrokke lemma. In natuurlike taalgebruik blyk die verskillende polisemiese onderskeidings van 'n leksikale item duidelik wanneer daar na sy optrede in verskillende kontekste gekyk word.

In hierdie verband is Iannucci (1957) van mening dat elke polisemiese lemma konsekwent van betekenisonderskeidings voorsien moet word. Drie verdere riglyne word ook neergelê. Hy glo dat vertaalekwivalente voorafgegaan moet word deur inskrywings ter onderskeiding van die lemma se verskillende betekenisonderskeidings; dat dit in die brontaal aangebied moet word; en dat betekenisonderskeidende verklarings van die vertaalekwivalente nooit verskaf moet word nie.

In 'n vertalende woordeboek gaan dit om 'n uiters bondige “verklaring”. Dit is eerder 'n soort semantiese merker om die relevante polisemiese onderskeidings aan te dui.

2 Die lemma se vertaalekwivalente kan deur vertaalkomplemente in die doeltaal aangevul word

Al-Kasimi (1977:69) huldig die standpunt dat polisemiese vertaalekwivalente wel van betekenisverklarings voorsien moet word. Hy haal dan die voorbeeld aan van 'n monosemiese Spaanse lemma en 'n polisemiese Engelse vertaalekwivalent met die Engelse ekwivalent wat 'n betekenisonderskeidende opmerking kry. Vergelyk: *suicidio ... suicide (act)*.

3 Leksikografiese etikette kan gebruik word

Volgens Gouws (1988:4) is 'n leksikografiese etiket 'n woordeboekinskrywing wat as merker optree om die lemma of 'n ander mikrostrukturele element se beperkings ten opsigte van byvoorbeeld stylaard of gebruik sfeer aan te dui. Standaardvorme word gewoonlik nie geëtiketteer nie. Die afwesigheid van 'n etiket by 'n bepaalde lemma of by 'n ander inskrywing in 'n artikel impliseer standaardtaalstatus.

4 Voorbeeldmateriaal moet aangebied word

Gouws (1989:131) is van mening dat voorbeeldmateriaal 'n wesenlike deel van 'n woordeboekartikel uitmaak. In die geval van 'n polisemiese lemma is dit egter 'n vereiste. Die leksikograaf moet naamlik leiding verskaf oor die verskillende kontekste waarin die lemma vir elk van die onderskeidings optree.

Indien opsie 1 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

hall 1 a room serving as an entry area within a house or building: *voorportaal*, *voorhal*; 2 a building for public meetings: *saal*, *lokaal*; 3 front room of house, sitting room of older houses: *voorhuis*; 4 a large building or room used for assemblies, worship, concerts, dances, etc.: *saal*, *lokaal*; 5 a residential building in a university: *saal*; 6 a large room, esp. for dining, in a college or university: *saal*, *lokaal*; 6 the large room of a house, castle, etc.: *riddersaal*; 7 a passage or corridor into which rooms open: *voorportaal*, *voorhal*;

Indien opsie 2 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

hall *saal* (*groot vertrek*); (*voor*)*portaal* (*ook van kerk*); (*voor*)*hal* (*vestibule*); *voorgang* (*gang in voorste deel van gebou*); *lokaal* (*vertrek*); *riddersaal*; *voorhuis*;

Ek is dit eens dat semantiese én kommunikatiewe ekwivalensie slegs verkry kan word indien toeliggende inligting verskaf word. Na my mening kan laasgenoemde nie net 'n enkele vorm aanneem nie; dit moet 'n kombinasie van bogenoemde vorms, en selfs ook ander vorms, insluit. Slegs dán kan maksimale inligtingsoordrag verseker word. Vergelyk die onderstaande bespreking ter illustrasie:

Die inligtingsdigtheid van genoemde woordeboekinskrywings kan verder vergroot word deur die gebruik van leksikografiese etikette. Deur afwykings van die standaardtaal met leksikografiese etikette te merk, word beperkings op die kommunikatiewe gebruik van die lemma geplaas. Deur die vertaal-ekwivalente ***riddersaal*** met die temporele etiket ***histories*** en ***voorhuis*** met die temporele etiket ***verouderd*** te merk, word pragmatiese inligting weergegee wat kommunikatiewe ekwivalensie verhoog. Vergelyk:

hall *saal; (voor)portaal (ook van kerk); (voor)hal (vestibule); voorgang (gang in voorste deel van gebou); lokaal (vertrek); riddersaal (hist.); voorhuis (veroud.);*

Wanneer die lemma **hall** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

Hall *(voor)portaal, vestibule; saal; aula, oula; hal; huis; vergadersaal;*

Uit bogenoemde blyk dit dat **hall** 'n polisemiese lemma is. Die geldende ekwivalentverhouding is dié van heterogene divergensie. Beide leksikale en semantiese divergensie kom naamlik in een artikel aan die bod. In hierdie geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met twee sinoniemparadigmas asook 'n lys vertaalekwivalente sonder dat enige konteksleiding gegee word. Volgens Gouws (1993:85) is so 'n leksikografiese bewerking uiters onbevredigend en lei dit nie net tot gebruiksfrustrasie nie, maar getuig dit ook van gebrekkige kundigheid aan die kant van die leksikograaf.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk die volgende:

voorportaal *porch, hall; lobby, portico, vestibule, foyer, entrance hall, galilee (of a church);*

vestibule *entrance hall, lobby, vestibule;*

saal *hall, house, saloon; ward (hospital);*

aula, oula *aula, hall; court;*

oula = *aula.*

hal *hall;*

huis *house, dwelling, household, cottage; home; institution; casing;*

vergadersaal *meeting-room, assembly hall;*

Uit bogenoemde blyk dit dat **voorportaal** en **vestibule** in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar staan. Tussen **aula** en **oula** bestaan daar ook 'n verhouding van wisselvorme, soos tereg aangedui word. Deur die vertaalekwivalente van die eerste sinoniemparadigma ongemerk te laat, word daar geïmpliseer dat die vertaalekwivalente absolute sinonieme is – wat nie die geval is nie. Die hantering van wisselvorme behoort egter in die toeliggende aantekeninge van GW verduidelik te word. Dit is egter nie die geval nie.

Wat verder baie opvallend is, is dat **hall** nie in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **huis** opgeneem is nie. Die omkeerbaarheidsbeginsel is gevolglik verontagsaam, wat tot die verhinderende van suksesvolle kommunikatiewe ekwivalensie lei. Na my mening moet die vertaalekwivalent **huis** egter nie deel uitmaak van die vertaalekwivalentparadigma van **hall** nie. Vergelyk: **hall** (voor)portaal, vestibule; saal; aula, oula; hal; vergadersaal;

Om suksesvolle semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te verseker, word bykomende toeligting benodig.

Indien opsie 2 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

hall (voor)portaal, vestibule (langs vooringang); saal (groot vertrek); aula, oula (gehoorsaal); hal (ontvangsvertrek); vergadersaal (bymeekaarkomplek);

Deur die tweede lid van die eerste sinoniemparadigma te merk, word daar geïmpliseer dat die betekenis ook vir die eerste lid van die eerste doeltaal-sinoniemparadigma geld. Deur die ander vertaalekwivalente van vertaalkomplemente te voorsien en die tweede wisselvormparadigma van konteksleiding, word die inligtingsdigtheid van die artikel verder vergroot. Dit lei tot suksesvolle semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie.

Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal in GW is dit duidelik dat duidelike riglyne gegee of metodes aangedui moet word waarvolgens wisselvorme (vergelyk die wisselvorme **aula** en **oula** in die vertaalekwivalent-paradigma van die lemma **hall**) in genoemde woordeboek gehanteer moet word. GW bly in gebreke om enige breedvoerige verduideliking in die toeliggende aantekeninge voor in die woordeboek te gee.

GW maak hom ook aan inkonsekwenthede skuldig. So neem GW 'n vertaalekwivalent in die vertaalekwivalentparadigma van **hall** op wat, soos geargumenteer, na regte nie daar hoort nie. Vergelyk die vertaalekwivalent **huis** in die volgende vertaalekwivalentparadigma (eie nadruk):

hall (voor)portaal, vestibule; saal; aula, oula; hal; **huis**; vergadersaal;

In beide TW en GW word daar van die standpunt uitgegaan dat **(voor)portaal** en **(voor)hal** polisemiese waardes van die lemma **hall** verteenwoordig en onderling in 'n verhouding van semantiese divergensie tot mekaar staan. Volgens die HAT staan **(voor)portaal** en **(voor)hal** egter in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar. Vergelyk die volgende inskrywings in die HAT in dié verband:

voorportaal. *Portaal, afgeslote ruimte aan die binnekant van 'n gebou direk langs die vooringang.*

voorhal. *Hal wat voor in 'n gebou is; vestibule.*

vestibule. *Ruimte by die ingang van 'n saal; voorportaal, voorhal.*

Die woordeboekinskrywings in TW en GW sal gevolglik aangepas moet word om hiervoor voorsiening te maak. Vergelyk:

hall saal; (voor)portaal, (voor)hal; voorgang; lokaal; riddersaal; voorhuis (TW)

hall (voor)portaal, vestibule, hal; saal; aula, oula; huis; vergadersaal (GW)

Beide TW en GW slaag dus nie daarin om 'n geslaagde betekenisoordrag vir die lemma **hall** te verseker nie.

Die keuse van die onderliggende teoretiese benadering waarmee GW data hanteer, is na my mening meer gepas vir 'n spesifieke situasie as wat die geval met TW is.

In hierdie bepaalde geval sou die gebruik van ostensiewe adressering tot 'n beter begrip aan die kant van die woordeboekgebruiker kon lei, aangesien bepaalde ruimtelike verhoudings hier ter sprake is.

Wanneer die lemma **ghost** aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

ghost (*gees*)*verskyning; spook; skim; skaduwee; sweem;*

Uit bogenoemde blyk dit dat die lemma **ghost** 'n polisemiese lemma is. Die vyf vertaalekwivalente verteenwoordig die brontaalvorm se verskillende polisemiese waardes in die doeltaal. Die woordeboekgebruiker word hier met 'n lys van vertaalekwivalente gekonfronteer sonder dat daar enige konteksleiding verskaf word. Die woordeboekgebruiker sal dus nie in staat wees om 'n vertaalekwivalent vir 'n bepaalde konteks te kies nie.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

geesverskyning *apparition, ghost, phantom, phantasm, spectre;*

spook *ghost, spectre, apparition, spook, phantom; fright, freak;*

skim *shadow, shade; spectre, ghost; phantom; wraith; eidolon;*

skaduwee *shadow; shade;*

sweem *semblance, trace, suggestion, hint, suspicion, tang, intimation, shred (of proof);*

Wanneer bogenoemde woordeboekinskrywings van naderby beskou word, is dit opvallend dat die lemma **skaduwee** en **sweem** nie **ghost** as lid van hul onderskeie vertaalekwivalentparadigmas bevat nie. Dit dui óf op 'n verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel óf die feit dat **skaduwee** en **sweem** nie in die vertaalekwivalentparadigma van **ghost** opgeneem behoort te word nie.

Deur gebruiksfrekwensie as ordeningsbeginsel te neem, moet **spook** as die primêre vertaalekwivalent weergegee word. Gouws (1989:153) identifiseer die primêre vertaalekwivalent as daardie lid van die lemma se reeks sinonimiese vertaalekwivalente wat die naaste daaraan kom om in 'n een-tot-een- semantiese verhouding tot die lemma te staan. In hierdie geval is **spook** die vertaalekwivalent wat die naaste aan só 'n verhouding kom. Die vertaalekwivalentparadigma sien nou soos volg daaruit:

ghost *spook; (gees)verskyning; skim; skaduwee; sweem;*

Om kommunikatiewe en semantiese ekwivalensie te verseker, word bykomende toeligting verlang. Dit kan verskeie vorms aanneem:

Indien opsie 1 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

ghost 1 the disembodied spirit of a dead person, supposed to haunt the living as a pale or shadowy vision; phantom: *spook*; 2 a haunting memory: *spook*; 3 a faint trace or possibility of something; glimmer: *skim; skaduwee; sweem*; 4 (archaic) the spirit; soul: *(gees)verskyning*.

Indien opsie 2 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

ghost spook (*verskyning*); (*gees*)*verskyning* (ook *Heilige Gees*); *skim* (*drogbeeld*); *skaduwee* (*iets ontasbaars*); *sweem* (*ligte skyn*);

Indien opsie 4 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

ghost *a – of his former self* 'n **skaduwee** van wat hy was; *give up the* – die **gees** gee; *the Holy G-* die Heilige Gees; *lay a* – a **gees** besweer; *raise a* – 'n **gees** oproep;

Deur die vertaalekwivalente van vertaalkomplemente te voorsien, word die inligtingsoordrag verhoog en suksesvolle semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie verseker.

Wanneer die lemma **ghost** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

ghost spook, *gees*(*verskyning*), *skim*;

Bogenoemde woordeboekinskrywings in GW staan in sterk teenstelling met dié in TW. In TW is die lemma **ghost** polisemies van aard en die geldende ekwivalentverhouding dié van semantiese divergensie. Uit die woordeboekinskrywing in GW kan die aanname gemaak word dat die lemma nie polisemies van aard is nie en dat die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar staan. Die geldende verhouding is een van leksikale divergensie. Indien die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk die volgende:

spook *ghost, apparition, spectre, bog(e)y, phantom, goblin*;

geesverskyning *apparition, ghost, phantasm, spectre, phantom*;

skim apparition, ghost, spectre, shadow; eidolon;

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings blyk dit dat die vertaalekwivalente **spook** en **geesverskyning** in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan. Die vertaalekwivalent **skim** staan slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot die vertaalekwivalente **spook** en **geesverskyning**. Die vertaalekwivalente **spook** en **geesverskyning** se betekenisonderskeidings maak naamlik nie vir die betekenisonderskeiding **drogbeeld** voorsiening nie. Die woordeboekinskrywings moet gevolglik soos volg aangepas word om vir dié unieke betekenisonderskeiding van **skim** voorsiening te maak:

ghost spook, gees(verskyning); **skim** (drogbeeld);

Bogenoemde woordeboekinskrywings waarborg egter nie semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie nie. Hiervoor word toeliggende inligting benodig.

Indien opsie 1 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

ghost 1 the disembodied spirit of a dead person, supposed to haunt the living as a pale or shadowy vision; phantom: **spook**, **gees(verskyning)**; 2 a haunting memory: **spook**, **gees(verskyning)**; 3 a faint trace or possibility of something; glimmer: **skim**; 4 (archaic) the spirit; soul: **gees(verskyning)**.

Indien opsie 2 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

ghost spook, gees(verskyning) (ook Heilige Gees); **skim** (drogbeeld);

Indien opsie 4 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

ghost *give up the* – die **gees** gee; lepel in die dak steek; bokveld toe gaan;
the Holy G- die Heilige Gees; *lay a* – a **gees** besweer;

Deur **skim** van konteks aanduidende aantekeninge te voorsien, word die inligtingsdigtheid van die artikel verhoog. Vergelyk:

ghost *spook*, *gees*(*verskyning*) (*ook Heilige Gees*); *skim* (*drogbeeld*);

Deur die vertaalekwivalente van die vertaalekwivalentparadigma van konteksleiding te voorsien, word kommunikatiewe ekwivalensie bevorder.

Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat die beginsel waarvolgens vertaalekwivalente in 'n vertaalekwivalentparadigma georden word, toeligting benodig. Die gebrek aan sodanige breedvoerige uiteensetting in die toeliggende aantekeninge belemmer inligtingsoordrag.

Soos reeds aangetoon, staan die woordeboekinskrywings in GW in sterk teenstelling met dié van TW. In TW is die lemma **ghost** polisemies van aard en die geldende ekwivalentverhouding dié van semantiese divergensie. In GW staan die vertaalekwivalente in 'n verhouding van sinonimie tot mekaar. Die geldende verhouding is een van leksikale divergensie. Uit bogenoemde bespreking is dit duidelik dat beide TW en GW inkonsekwent in hul aanbieding van woordeboekinskrywings is. In TW bevat die lemma **skaduwee** en **sweem** nie **ghost** as lid van hul onderskeie vertaalekwivalentparadigmas nie. In die geval van GW het dit weer geblyk dat **skim** slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot die vertaalekwivalente **spook** en **geesverskyning** staan nadat die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas is. Daar is dus in beide

TW en GW van leksikografiese inkonsekwenthede sprake wat inligtings-oordrag beperk.

2.2.1.2 Konteksleiding ontbreek, wat kommunikatiewe ekwivalensie belemmer

Die samestelling van die semantiese kommentaar moet die gebruiker help om telkens die korrekte vertaalekwivalent te kies. In artikels waar divergensie geld, behoort die artikels 'n hoër graad van inligtingsdigtheid te vertoon in die semantiese kommentaar. Die afwesigheid van konteksleiding is veral lastig by semantiese divergensie. Hoe nader die verskillende vertaalekwivalente semanties aan mekaar is, hoe moeiliker is dit vir 'n niemoedertaalspreker om tussen hulle te kies. Vergelyk die volgende ter illustrasie:

Wanneer die lemma **kaart** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

kaart *card; map; chart; ticket;*

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

card *n (1) kaart; (speel)kaart; (naam=, visite)kaartjie; (toegangs)kaartjie, toegangsbewys; balprogram; wedrenprogram; rakker, platjie, snaakse of gewikste kêrel;*

map *n (land)kaart; omtrek;*

chart *(see)kaart; tabel;*

ticket *kaartjie; toegangskkaartjie, =bewys; pryskaartjie; reiskkaartjie; etiket; adreskaartjie; sertifikaat (van seeman, werkman, ens.); kandidatelys, groep(lys); partyprogram;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings kan afgelei word dat die lemma polisemies van aard is. Die vertaalekwivalente verteenwoordig doeltaalvorms van die brontaalvorm se verskillende polisemiese waardes. Geen aanduiding van die semantiese konteks waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang, word egter aan die Afrikaans-Engelse kant van TW gegee. Die woordeboekgebruiker word dus gekonfronteer met 'n lys van vertaalekwivalente waarvan hy een moet kies sonder dat hy enige hulp ontvang om die regte keuse te maak.

Ten einde suksesvolle semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te verseker, word bykomende toeligting verlang. Verdere aanduidings van die semantiese konteks waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang, word benodig. Verskillende opsies bestaan hiervoor:

Indien opsie 1 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

kaart 1 stywe, gladde, meestal reghoekige stuk papier, gewoonlik met iets daarop gedruk of geskrywe bv. naam- of visitekaartjie; toegangsbewys, program: *card*; 2 stywe, gladde, meestal reghoekige stuk papier, gewoonlik met iets daarop gedruk of geskrywe bv. toegangs- of reiskaartjie, etiket, adreskaartjie, sertifikaat: *ticket*; 3 speelkaarte: *card*; 4 spel met sulke kaarte: *card*; 5 blad met 'n tekening of voorstelling van die aarde of die sterrehemel, of van 'n gedeelte daarvan, landkaart: *map*; 6 kaart waarop 'n deel van die see afgebeeld is met aanwysings omtrent seeweë, kuste, hawens, gevaarlike rotse, sandbanke, ens.: *chart*; 7 lys, staat waarin syfers, feite of ander gegewens oorsigtelik weergegee word: *chart*; 8 aanduiding van ligging, ens. van 'n stuk grond: *title deed*.

Indien opsie 2 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

kaart *card (paper); map (land); chart (table, sea); ticket (entrance);*

Indien opsie 3 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

kaart *card; map (cartography); chart (statistics, oceanography); ticket (transport, art);*

Indien opsie 4 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

kaart *-jies met jou naam en adres laat druk* **cards** *with your name and address on them; 'n toegangs- of reis-jie koop* *buy a* **ticket**; *goeie -e hê (hou)* *hold good* **cards**, *have a strong suit or hand; in – bring* **map**; **chart**; *kom ons speel – let's play* **card**; *soek die name van die berge op die land-* *indicate the names of the mountains on the* **map**; *wys my op die – (van Johannesburg)* *waar jy woon* *show me on the* **map** *(of Johannesburg) where you live; sonder – uncharted; – en transport van 'n plaas erf* *inherit the* **title deed** *of a farm.*

Wanneer opsie 1 en 4 uitgevoer word, kom iets interessants na vore: **title deed** word vir die eerste keer as een van die vertaalekwivalente in die voorbeeldmateriaal aangetref. Volgens Gouws (2000:105) mag geen nuwe vertaalekwivalent vir die eerste keer in die ko-tekst aangebied word nie. Elke ko-tekstitem benodig 'n vertaalekwivalent wat in die vertaalekwivalentparadigma ingesluit moet wees, as 'n adres. Wanneer 'n vertaalekwivalent wat nie in die vertaalekwivalentparadigma voorkom nie, vir die eerste keer sy verskynning in die ko-tekst maak, is die ko-tekst 'n voorbeeld van ooraadressering. So 'n leksikografiese bewerking strook nie met die eis aan die leksikograaf om die gebruik van die woordeboek so toeganklik moontlik vir die woordeboekge-

bruiker te maak nie. **Title deed** moet gevolglik as een van die vertaal-ekwivalente van die polisemiese lemma **kaart** gelys word. Vergelyk:
kaart card (paper); map (land); chart (table, sea); ticket (entrance); title deed (property);

Wanneer die lemma **kaart** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:
kaart map, chart; card; diagram; plan; ticket (concert);

In teenstelling met die woordeboekinskrywings in TW is die woordeboekinskrywings in GW 'n voorbeeld van heterogene divergensie. Daar kom naamlik sowel leksikale as semantiese divergensie in een artikel voor.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel op die woordeboekinskrywings in GW toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

map (land)kaart; plattegrond;
chart (see)kaart; tabel (inligting);
card¹ kaart; program; visitekaartjie; spyskaart;
diagram figuur, skets, tekening, diagram;
plan plan; opset; voorneme, bedoeling, toelig; ontwerp, kaart, skets, tekening; bestektekening, bouplan, plattegrond; metode, sisteem; aanleg;
ticket kaartjie; toegangskkaartjie; reiskkaartjie, intreebiljet; lootjie; paspoort; kandidatelys; pryskaartjie, sertifikaat; partyprogram; verkiesingsprogram; etiket;

Wat baie interessant uit bogenoemde is, is dat **kaart** nie deel van **diagram** se vertaalekwivalentparadigma uitmaak nie. Die omkeerbaarheidsbeginsel word dus hier verontagsaam, wat tot die verhinderings van suksesvolle kommunikatiewe ekwivalensie lei. **Diagram** moet gevolglik geskrap word uit die vertaal-

ekwivalentparadigma van **kaart** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW of **kaart** moet in die vertaalekwivalentparadigma van **diagram** bygevoeg word. Na my mening moet laasgenoemde opsie uitgeoefen word.

Net soos in die geval van TW, word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys van vertaalekwivalente waarvan hy/sy een moet kies sonder genoegsame hulp om die regte keuse uit te oefen. Slegs een enkele aanduiding van die semantiese konteks waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang, word aan die Afrikaans-Engelse kant van GW gegee [vergelyk **ticket (concert)**]. Ten einde semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te verseker, word baie meer bykomende toeligting verlang. Vergelyk:

Indien opsie 1 toegepas word, sal die woordeboekartikel soos volg daar uitsien:

kaart 1 stywe, gladde, meestal reghoekige stuk papier, gewoonlik met iets daarop gedruk of geskrywe bv. naam- of visitekaartjie; toegangsbewys, program: *card*; 2 stywe, gladde, meestal reghoekige stuk papier, gewoonlik met iets daarop gedruk of geskrywe bv. toegangs- of reiskaartjie, etiket, adreskaartjie, sertifikaat: *ticket*; 3 speelkaarte: *card*; 4 spel met sulke kaarte: *card*; 5 blad met 'n tekening of voorstelling van die aarde of die sterrehemel, of van 'n gedeelte daarvan, landkaart: *map*; 6 plan, plattegrond: *plan*; 7 kaart waarop 'n deel van die see afgebeeld is met aanwysings omtrent seeweë, kuste, hawens, gevaarlike rotse, sandbanke, ens.: *chart*; 8 lys, staat waarin syfers, feite of ander gegewens oorsigtelik weergegee word: *chart*; 9 lyn-tekening, grafiese voorstelling: *diagram*; 10 aanduiding van ligging, ens. van 'n stuk grond: *title deed*.

Indien opsie 2 toegepas word, sal die woordeboekartikel soos volg daar uitsien:

kaart *map, chart (sea, table); card (name, play); diagram (presentation); plan (building); ticket (concert);*

Indien opsie 3 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

kaart *map, chart (statistics, oceanography); card (games); diagram (mathematics); plan (architecture); ticket (concert);*

Indien opsie 4 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

kaart -jies met jou naam en adres laat druk **cards** with your name and address on them; 'n toegangs- of reis-jie koop buy a **ticket**; goeie -e hê (hou) hold good **cards**, have a strong suit or hand; in – bring **map**; **chart**; kom ons speel – let's play **card**, soek die name van die berge op die land- indicate the names of the mountains on the **map**; wys my op die – (van Johannesburg) waar jy woon show me on the **map** (of Johannesburg) where you live; sonder – **uncharted**; – en tansport van 'n plaas erf inherit the **title deed** of a farm.

Net soos by TW is hier ook van ooraadressering sprake deurdat **title deed** vir die eerste keer in die voorbeeldmateriaal na vore kom. Om die woordeboek so toeganklik moontlik vir die woordeboekgebruiker te maak, moet **title deed** as een van die vertaalekwivalente van die polisemiese lemma **kaart** opgeneem word. Vergelyk:

kaart *map, chart (sea, table); card (name, play); diagram (presentation); plan (building); ticket (concert); title deed (property);*

Wat verder opvallend is, is dat die ko-teks nie alle gegewe vertaalekwivalente (vergelyk **diagram** en **plan** in die verband) illustreer nie. Daar is gevolglik van onderadressering sprake. Volgens Gouws (2000:105) mag een vertaalekwivalent meer as een ondersteunende ko-teksitem hê, maar in artikels wat 'n ekwivalentverhouding van divergensie, veral semantiese divergensie, vertoon, moet alle vertaalekwivalente in die ko-teks geïllustreer word. Volgens Gouws (2000:106) kom oor- en onderadressering dikwels in dieselfde artikel voor. In hierdie artikel is dit juis die geval.

Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal in beide TW en GW is dit duidelik dat die woordeboekgebruiker gekonfronteer word met 'n lys van vertaalekwivalente waaruit hy/sy moet kies sonder genoegsame hulp om die regte keuse uit te oefen. Semantiese divergensie wat spruit uit die polise-miese aard van die lemma, vereis juis dat elke vertaalekwivalent wat vir 'n afsonderlike betekenisonderskeiding van die lemma gebruik word, van bondige semantiese toeligting voorsien word.

In die vergelyking van TW en GW se onderliggende teoretiese benadering tot die data is GW 'n kortkop voor deurdat GW 'n aanduiding van die semantiese konteks van een vertaalekwivalent in die vertaalekwivalentparadigma gee [vergelyk **ticket (concert)**]. Dis egter nie genoegsaam om semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te verseker nie.

Wanneer die lemma **plaas** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

plaas *farm; place; stead;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat die geldende verhouding dié van semantiese divergensie is. Wanneer die omkeerbaarheids-

beginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangeref:

farm (boere)plaas, boerdery;

place plek, plaas; dorp, stad; woonplek; huis; oord; plek aan tafel, dekplek; posisie, stand; amp, betrekking;

stead plaas, plek; stede; diens, nut;

In bogenoemde geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys van vertaalekwivalente sonder dat enige konteksleiding verskaf word. Die deursneewoordeboekgebruiker sal nie in staat wees om 'n korrekte vertaalekwivalent vir 'n konteks uit die gegewe lys van vertaalekwivalente te kies nie. Hiervoor word meer toeligting benodig. Soos reeds aangedui, is daar verskeie opsies vir die verskaffing van meer toeligting:

Indien opsie 1 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

plaas 1 stuk grond waarop geboer word, wat o.a. gebruik word om gewasse te kweek, as weiveld vir vee: *farm*; 2 besondere deel van die ruimte; posisie in die ruimte: *place*; 3 (skaars) die plek, funksie of posisie wat deur iemand anders ingeneem moet word: *stead*.

Indien opsie 2 toegepas word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

plaas *farm* (land); *place* (spatial orientation); *stead* (rare);

Indien opsie 4 uitgevoer word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

plaas *in die eerste* – in the first **place** (instance); *in* – *van* **instead** of; rather than; *in* – *dat hy dit doen*, *in* – *van dit te doen* **instead** of doing it; *in* – *van te*

help, het hy gehinder he was more **hindrance** than help; – *neem seat* o.s., take a seat; *hy woon op 'n* – he lives on a **farm**.

In bogenoemde geval word die woordeboekinskrywings deur middel van betekenisverklarings, vertaalkomplemente en voorbeeldmateriaal aangevul. Deur die vertaalekwivalent **place** van 'n vertaalkomplement **spatial orientation** te voorsien, word die gehalte van inligtingsoordrag verhoog. Deur **stead** van 'n geografiese etiket te voorsien, word die beperkte gebruiksfrekwensie van dié polisemiese waarde van die lemma **plaas** gemerk. Hierdeur word 'n afwyking van standaardtaal geëkspliseer. Deur die gebruik van 'n vertaalkomplement en 'n leksikografiese etiket word kommunikatiewe ekwivalensie verhoog.

Wanneer die lemma **plaas** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

plaas *farm; place, local;*

Die lemma **plaas** staan hier in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. 'n Verhouding van semantiese divergensie geld tussen die lemma **plaas** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en die lede van die doeltaalsinoniemparadigma, naamlik die vertaalekwivalente **place** en **local**.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk die volgende:

farm (n) *plaas, boerdery, boereplaas;*

place (n) *plek, plaas; oord, keerstraat, keeom (by straatname), woonhoek; ruimte; instansie; woonplek; plaashou (tennis); rang, stand; pos; betrekking, posisie, amp; desimaal (rekenk.);*

local (n) *plaaslike trein; plaaslike persoon, plaaslike bewoner, inwoner; kroeg, kantien; plaaslike nuus; plaaslike eksamen;*

Uit bogenoemde is dit egter duidelik dat **farm**, **place** en **local** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie; intendeel, daar is slegs van gedeeltelike sinonimie sprake. Die vertaalekwivalente sou gevolglik as die vertaalekwivalente van 'n polisemiese lemma weergegee moet word – iets wat wel gebeur. Die twee vertaalekwivalente van die doeltaalsinoniemparadigma, **place** en **local**, deel 'n bepaalde gemeenskaplike onderskeiding, te wete 'n spesifieke plek in tyd en ruimte. Deur die vertaalekwivalente ongemerk te laat, word daar geïmpliseer dat die vertaalekwivalente absolute sinonieme is – wat nie die geval is nie. Konteksleiding word gevolglik benodig en kan deur middel van semantiese beperkings aangedui word. Vergelyk: **plaas** *farm; place (spatial orientation), local (specified spatial orientation);*

Deur die vertaalekwivalente **place** en **local** van semantiese beperkings te voorsien, word die kontekste waarbinne die lemma **plaas** optree, geëkspliseer en kommunikatiewe ekwivalensie verhoog.

Uit bogenoemde bespreking van voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat die woordeboekgebruiker in 'n groot mate aan sy/haar eie lot oorgelaat word om 'n vertaalekwivalent uit 'n lys van vertaalekwivalente te kies ten einde 'n brontaalvorm in 'n gegewe konteks te vervang. Semantiese divergensie vereis 'n hoë graad van inligtingsdigtheid. In bogenoemde geval is die lae inligtingsdigtheid van die artikel opmerklik. Naas die gee van 'n vertaalekwivalent vir elke polisemiese waarde van die lemma moet daar telkens toeliggende inligting verstrek word om die gebruiker in staat te stel om die regte vertaalekwivalent vir die betrokke gebruikssituasie te kies. Laasgenoemde ontbreek hier.

Wanneer 'n vergelyking getref word tussen die manier waarop TW en GW bogenoemde data hanteer, is dit duidelik dat TW en GW verskil. In TW is die geldende verhouding dié van semantiese divergensie; in GW is daar naas semantiese divergensie ook van leksikale divergensie sprake – heterogene divergensie is dus aan orde. Wat die onderliggende teoretiese benadering betref, bly beide TW en GW in gebreke om die semantiese kommentaar uit te brei ten einde kommunikatiewe ekwivalensie te bewerkstellig.

Wanneer die lemma **moord** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:
moord *murder; assassination; slaughter;*

In hierdie geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys van vertaalekwivalente sonder dat enige konteksleiding verskaf word. Weinig woordeboekgebruiker sal in staat wees om 'n vertaalekwivalent vir 'n bepaalde konteks te kies nie. Meer inligting word benodig.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aan die Engels-Afrikaanse kant van TW aangetref:
murder *n. moord; vermoording;*
assassination *(sluip)moord;*
slaughter *n. slagting; bloedbad;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat die omkeerbaarheidsbeginsel verontagsaam word. **Moord** word nie in die vertaalekwivalent-paradigma van die lemma **slaughter** as een van die vertaalekwivalente opgeneem nie. Dit is 'n fout aan die kant van die leksikograaf. **Moord** moet in die vertaalekwivalentparadigma van **slaughter** opgeneem word.

Om semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te bewerkstellig, word bykomende toeligting benodig. Soos reeds aangedui, kan dit verskillende vorms aanneem:

Indien opsie 1 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

moord 1 die opsetlike doodmaak van 'n mens: *murder*; 2 verraderlike moord; moord wat in die geheim beplan en uitgevoer is: *assassination*; 3 moord, doodslag op groot skaal; bloedbad: *slaughter*.

Indien opsie 2 uitgevoer word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

moord *murder; assassination (kill by surprise attack); slaughter (kill on large scale);*

Indien opsie 4 uitgevoer word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

moord *die – op mnr. X the murder of Mr X; 'n – begaan, pleeg commit murder; van die hele – weet ek niks nie know nothing about the matter; -aanslag attempted murder, murderous attempt or assault, attempt upon one's life*

Wat opvallend uit bogenoemde is, is dat die ko-teks nie al die gegewe vertaal-ekwivalente illustreer nie; intendeel, slegs 'n enkele vertaalekwivalent, naamlik **murder**, word geïllustreer. Hier is dus sprake van onderadressering. Alhoewel adresseringekwivalensie nie 'n een-tot-een-koördineringsverhouding tussen ko-teks-items en vertaalekwivalente impliseer nie, moet alle vertaalekwivalente in artikels wat 'n ekwivalentverhouding van divergensie – en spesifiek semantiese divergensie – vertoon, in die ko-teks ingesluit word (vergelyk Gouws

2000:105 in dié verband). Een vertaalekwivalent mag egter oor meer as een ondersteunende ko-teksitem beskik – soos hier wel die geval is. Volgens Gouws (2000:105) is oor- en onderadressering, die gebrek aan adresserings-ekwivalensie tussen die ko-teks en die vertaalekwivalentparadigma by artikels met 'n niegeïntegreerde mikrostruktuur, 'n tipiese eienskap van woordeboeke met 'n lemmatiese voorkeur. In hierdie geval sou prosedures van nielemma-tiese adressering, byvoorbeeld die insluiting van ko-teksinskrywings, bron-taaltalvorms verhef het van adresse van hierdie inskrywings tot volwaardige behandelingseenhede. Vergelyk:

moord *die – op mnr. X, the murder of Mr X; 'n – begaan, pleeg commit murder; van die hele – weet ek niks nie know nothing about the murder; -aanslag attempted murder, murderous attempt or assault, attempt upon one's life; die (sluip)- op JF Kennedy het groot opslae gemaak the assassination on JF Kennedy made big headlines; die grootskaalse – van duisende mense the slaughter of thousands of people on large scale.*

Deur die vertaalekwivalente van konteks aanduidende aantekeninge te voorsien, word die inligtingsdigtheid van die artikel verhoog.

Wanneer die lemma **moord** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

moord *murder; slaughter;*

In bogenoemde geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n vertaalekwivalentparadigma bestaande uit twee vertaalekwivalente, sonder dat enige konteksleiding verskaf word.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk die volgende:

murder *moord;*

slaughter *slagting; bloedbad;*

Net soos in die geval van TW, word **murder** nie as vertaalekwivalent vir die lemma **slaughter** aangebied nie; die omkeerbaarheidsbeginsel word gevolglik verontagsaam. Dit blyk 'n fout aan die kant van die leksikograaf te wees en moet reggestel word deur die vertaalekwivalent **moord** in die vertaalekwivalentparadigma van **slaughter** op te neem.

Bykomende toeligting word egter benodig om 'n keuse tussen die twee vertaalekwivalente vir die woordeboekgebruiker te vergemaklik en die woordeboek vir die woordeboekgebruiker meer toeganklik te maak. Soos reeds aangedui, bestaan daar baie opsies:

Indien opsie 1 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

moord 1 die opsetlike doodmaak van 'n mens: *murder*, 2 (skerts.) gebeurtenis, saak: *murder*, 3 moord, doodslag op groot skaal; bloedbad: *slaughter*.

Indien opsie 2 gekies word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

moord *murder (killing); slaughter (large scale);*

Indien opsie 4 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

moord *die – op mnr. X, the murder of Mr X; 'n – begaan, pleeg commit murder; van die hele – weet ek niks nie know nothing about the matter; -aanslag attempted murder, murderous attempt or assault, attempt upon one's life.*

Net soos in die geval van TW is hier van onderadressering sprake wat opgelos kan word deur prosedures van nielemmatiese adressering wat op die wesenlike behandeling van die doeltaalvorms gerig is deur die vertaalekwivalente te verhef tot sekondêre behandelingseenhede.

Deur die vertaalekwivalent **slaughter** van 'n vertaalkomplement te voorsien, word die gehalte van inligtingsoordrag verhoog, wat weer verhoogde kommunikatiewe ekwivalensie tot gevolg het.

Wanneer daar gekyk word na die manier waarop TW en GW bogenoemde data hanteer, blyk dit dat daar by TW en GW dieselfde inkonsekwentheid aangetref word: **Moord** kom naamlik nie in die vertaalekwivalentparadigma van **slaughter** voor wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word nie en onderadressering is aan die orde van die dag.

Na my mening dui TW se insluiting van **assassination** by die vertaalekwivalentparadigma op 'n meer uitgebreide semantiese weergawe van die lemma **moord**.

Wat die onderliggende teoretiese benadering van TW en GW betref, is die benadering bykans dieselfde. Beide bly egter in gebreke om die inligtingdigtheid van die artikel te verhoog wat op sy beurt tot verhoogde inligtingsoordrag sou lei waardeur verhoogde kommunikatiewe ekwivalensie bewerkstellig sou word.

Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal word dit onteenseglik bewys dat daar in beide TW en GW nie genoegsame aanduiding gegee word van daardie semantiese kontekste waarin die betrokke vertaalekwivalente die

lemma kan vervang nie. Soos aangetoon, moet die inligtingsdigtheid van die artikel verhoog word deur uitbreiding van die semantiese kommentaar. Innowerende metodes soos die instelling van nielemmatiese adresseringsprosedures moet gevolg word om verwarring aan die kant van die woordeboekgebruiker te voorkom.

2.2.1.3 Geen patroonmatige aanduiding van konteksleiding nie

Een van die probleme met TW en GW wat deurgaans ondervind is, is dat indien konteksleiding wel vir die verskillende vertaalekwivalente van 'n polisemiese lemma verskaf word, daar nie van patroonmatige aanduiding sprake is nie. Vergelyk die volgende voorbeeld uit TW ter illustrasie:

Wanneer die lemma **lyf** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

lyf *lywe body; figure; bottom (of plough); body (of wine);*

Bogenoemde lemma verteenwoordig 'n polisemiese leksikale item waar die geldende ekwivalentverhouding dié van homogene divergensie is. In hierdie geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente. Konteksleiding in die vorm van vertaalkomplemente word slegs vir twee vertaalekwivalente, te wete **bottom** en **body**, gegee. Daar is egter geen motivering hoekom juis dié betrokke vertaalekwivalente konteksleiding verkry het en **figure** nie. Die leksikograaf mag nie aanvaar dat die teikengebruiker van hierdie woordeboek minder probleme gaan ondervind om die vertaalekwivalent **figure** reg te gebruik as wat byvoorbeeld die geval met die vertaalekwivalente **bottom** en **body** sou wees nie.

Dieselfde probleem is ook ten opsigte van GW aan te toon. Vergelyk:

kaart *map, chart; card; diagram; plan; ticket (concert);*

In bogenoemde geval word daar slegs een enkele aanduiding van die semantiese konteks waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang, gegee [vergelyk ***ticket (concert)***].

Volgens Hausmann & Werner (1991:2730) moet die beginsel van betekenisdiskriminasie in verklarende woordeboeke in vertalende woordeboeke vervang word deur 'n beginsel van ekwivalentdiskriminasie. Ekwivalentdiskriminasie kan slegs suksesvol toegepas word indien die semantiese kommentaar 'n daadwerklike uitbreiding ondergaan.

Soos duidelik uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal blyk, is hierdie probleem nie beperk tot óf TW óf GW nie. Beide woordeboeke maak hulle hieraan skuldig.

2.2.1.4 Oor- en onderadressering

Volgens Gouws (2000:105) word 'n moontlike nielemmatiese adressering tussen die ko-teksgedeelte en die vertaalekwivalentparadigma dikwels deur 'n stelsel van oor- en onderadressering in die wile gery: aan die een kant illustreer die ko-teksgedeelte nie alle vertaalekwivalente nie; aan die ander kant sluit dit dikwels vertaalekwivalente in wat nie in die semantiese kommentaar voorkom nie. Volgens hom impliseer adresseringsekwivalensie nie 'n een-tot-een-verhouding tussen ko-tekstems en vertaalekwivalente nie. 'n Vertaalekwivalent kan meer as een ondersteunende ko-tekstems hê terwyl ander slegs een het. Wat egter wel belangrik is, is dat in artikels waarin die geldende verhouding dié van divergensie is, veral semantiese divergensie, alle vertaalekwivalente in die ko-tekst aangedui moet word. Geen nuwe vertaalekwivalent mag ook vir die eerste keer in die ko-tekst sy verskyning maak nie. Elke ko-tekstems benodig 'n vertaalekwivalent wat in die ver-

taalekwivalent ingesluit is, as 'n adres. Elke vertaalekwivalent moet die adres van minstens een ko-teksitem wees.

Wanneer die lemma **lyf** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

lyf *lywe body; figure; bottom (of plough); body (of wine);*

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

body *liggaam, lyf; lyk; inhoud; romp; hoofdeel; bak (van rytuig); huis (van klep); kern, hart (van skroef); skag (van bout, ens.); mens, persoon; vereniging, liggaam, instansie; afdeling, mag, trop, bende, korps, massa; groep; volheid, lyf (van wyn, ens.), lywigheid; taaiheid (van olie); kleedaanvoeling; stofbreedte;*

figure *figuur, gedaante, vorm, afbeelding, tekening; postuur, lyf; gestalte; beeld; pop; figurant; syfer; vlam (in hout); patroon;*

bottom *boom, bodem; grond; bodem, skip; (rivier)vallei (Am.); agterstel, agterste, boude, sitvlak, agterwêreld; onderste; onderent; onderkant (her.); lyf (van ploeg); buik (van wa); mat (van stoel); kiel; sit(ting) (van broek, stoel); voet;*

Bogenoemde bevestig die polisemiese aard van die lemma **lyf** asook die feit dat die geldende ekwivalentverhouding dié van semantiese divergensie is. Die verskillende vertaalekwivalente waarborg egter nie semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie nie. Om dit te bewerkstellig, moet bykomende toeligting gegee word. Soos reeds aangedui, kan dit verskeie vorms aanneem:

Indien opsie 1 uitgeoefen word, kan die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lyf 1 liggaam van 'n mens of dier: *body*; 2 romp: *body*; 3 middelgedeelte van iets: *body*; 4 gestalte; uiterlike voorkoms, houding: *figure*;

Indien opsie 2 uitgeoefen word, kan die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lyf *body (physical structure); figure (image); bottom (of plough); body (of wine);*

Indien opsie 4 uitgeoefen word, kan die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lyf *in lewende lywe in the flesh (body), as large as life; dit jeuk oor my hele – my whole body is itching; hoe voel jou –? how do you feel? how are things? how's the body?; om die – around the waist.*

Wanneer laasgenoemde opsie uitgeoefen word, kom iets interessants na vore. **Waist** word vir die eerste keer as 'n vertaalekwivalent in die voorbeeldmateriaal aangetref. Soos reeds aangetoon, mag geen nuwe vertaalekwivalent vir die eerste keer in die ko-tekst aangebied word nie. Elke ko-tekstitem benodig 'n vertaalekwivalent wat in die vertaalekwivalentparadigma ingesluit moet wees, as 'n adres. Hier is dus sprake van ooradressering. **Waist** moet gevolglik ook as een van die vertaalekwivalente van **lyf** gelys word.

Vergelyk:

lyf *body (physical structure); figure (image); bottom (of plough); body (of wine); waist (middle of body);*

Wat egter baie interessant is, is dat die ko-tekst ook nie voorsiening maak vir al die gegewe vertaalekwivalente nie. In dié geval maak die ko-tekst slegs voorsiening vir **body** en **waist**. Hier is dus sprake van beide oor- en onder-

adressering in dieselfde artikel. Daar is gevolglik nie van óf adressering-ekwivalensie óf ekwivalentdiskriminasie sprake nie.

Die vertaalekwivalent **body** verteenwoordig standaardtaal aangesien dit ongeëtiketteerd is. Wat egter opvallend is, is dat dieselfde vertaalekwivalent weer voorkom – dié keer beperk tot die gebruik van wyn. Dié aanbod wys dat daar wel bepaalde ooreenkomste in **lyf** en **body** se polisemiese paradigmas is; juis daarom kan die woordeboekinskrywings soos volg aangepas word:

lyf body; figure (image); bottom (of plough); waist (middle of body);

Wanneer die lemma **lyf** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, lyk die woordeboekinskrywings soos volg:

lyf body; carcase;

Hier word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n vertaalekwivalent-paradigma wat bestaan uit twee vertaalekwivalente sonder dat enige kontekstleiding gegee word. 'n Woordeboekgebruiker sal gevolglik nie in staat wees om die regte vertaalekwivalent vir 'n bepaalde konteks te kies nie.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

body liggaam, lyf, bas; persoon; lyk; romp (skip); lyfie; kern; hoofinhoud, hoofdeel (van dokument, brief); versameling; massa; stof, materie; skag (van bonte); huis (van klep); volheid (van wyn); krag; bak, bostel (van motor); meerderheid; bende, trop, vereniging; stertstuk (van vuurwapen); hart (van skroef); lywigheid, dekvermoë (van verf);

carcase geraamte, karkas, kadawer; romp; geslagte dier; wrak; lyf, liggaam; raamwerk (van 'n model);

Uit bogenoemde blyk dit dat die lemma polisemies van aard is. Die vertaal-ekwivalente verteenwoordig doeltaalvorme van die brontaal se polisemiese waardes. Ten einde suksesvolle semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te verseker, word bykomende toeligting verlang. Soos voorheen verduidelik, kan dit verskillende vorms aanneem:

Indien opsie 1 uitgeoefen word, kan die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lyf 1 liggaam van 'n mens of dier: *body*; 2 romp: *body*; 3 middel: *body*; 4 middelgedeelte van iets: *body*.

Indien opsie 2 uitgeoefen word, kan die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lyf *body (human); carcase (body of animal; dead body);*

Indien opsie 4 uitgeoefen word, kan die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lyf *in lewende lywe in the flesh (body), as large as life; dit jeuk oor my hele – my whole body is itching; hoe voel jou –? how do you feel? how are things? how's the body?*

Wat opvallend uit bogenoemde is, is dat die vertaalekwivalent **carcase** nie in die ko-tekst voorkom nie. Dit illustreer 'n tipiese voorbeeld van onderadresering tussen die ko-tekst en die semantiese kommentaar. Die woordeboekgebruiker ontvang geen leiding in die gebruik van die ander lede van die vertaalekwivalentparadigma nie. Daar is nie van óf adresseringekwivalensie óf ekwivalentdiskriminasie sprake nie.

Hierdie probleem is ook nie beperk tot bogenoemde voorbeeld nie. Vergelyk ook TW en GW se hantering van die lemma **kaart** in hoofstuk 2.1.1.2 ter verdere illustrasie.

Uit bogenoemde bespreking van voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat die gebrek aan adresseringekwivalensie en toereikende ekwivalentdiskriminasie die direkte resultaat is van 'n te sterk lemmatiese adresseringstruktuur. Prosedures van nielemmatiese adressering, soos die insluiting van ko-tekst-inskrywings en ander pogings om ekwivalentdiskriminasie te bewerkstellig, moet oorweeg word. Dit sou 'n topiekverskuiwing tot gevolg hê, want elke nielemmatiese adres word 'n behandelingseenheid en gevolglik 'n nuwe topiek binne die artikel. As adresse van hierdie inskrywings word die doeltaalvorm verhef tot volwaardige behandelingseenhede. Dit sou die kommunikatiewe sukses van beide TW en GW verhoog het.

Uit bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat beide TW en GW nie konsekwent in hul hantering van data is nie. In die teoretiese benadering tot die hantering van data slaag nóg TW nóg GW daarin om die woordeboekgebruiker voldoende by te staan.

2.2.1.5 Onvoldoende daarstelling van nuwe strategieë om woordeboekgebruikers genoegsaam by te staan

Binne 'n gebruikersgeoriënteerde leksikografie moet leksikograwe verskillende opsies ondersoek om die beste moontlike maniere te vind om die woordeboekgebruiker van nut te wees. Alhoewel tradisionele maniere gebruik kan word, moet innoverende nuwe strategieë gevind word om bestaande tradisionele maniere aan te vul. In my ondersoek het die gebruikmaking van innoverende strategieë om bestaandes aan te vul, tot 'n groot mate ontbreek. Vergelyk die bespreking van die volgende voorbeeldmateriaal ter illustrasie:

Wanneer die lemma **lig** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

lig *light (lit & fig); irradiation; incandescence;*

In bogenoemde woordeboekinskrywings word die vertaalekwivalent **light** van 'n gebruiksfeeretiket, **literally and figuratively**, voorsien. Deur die gebruik van etikette word 'n afwyking van standaardtaal gemerk en daar word 'n beperking op die kommunikatiewe gebruik van die lemma geplaas. Dit bied eksplisiete en onmiddellike inligtingsoordrag. Deur die semantiese kommentaar uit te brei, word die woordeboekgebruiker beter toegerus om die korrekte vertaalekwivalent vir die bepaalde konteks te kies. Ongelukkig word die verskaffing van konteksleiding slegs tot 'n enkele vertaalekwivalent beperk.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

light *lig; lewenslig; lamp, lantern; vuurhoutjie; skynsel;*

irradiation *(uit)straling; beligting; verligting; bestraling; straal; lig; stralekrans, stralekroon;*

incandescence *gloeihitte, gloeiing; gloed; lig;*

In hierdie geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met drie vertaalekwivalente waarvan die konteks van slegs een vertaalekwivalent gegee word. Om semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie te verseker, word baie meer bykomende toeligting verlang. Soos reeds aangedui, bestaan daar verskillende opsies hiervoor:

Indien opsie 1 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lig 1 elektro-magnetiese uitstraling, bv. van 'n hemelliggaam of ander bron soos 'n amp, wat die gesigsorgaan prikkel en daardeur voorwerpe sigbaar maak: *light*; 2 liggewende voorwerp, lamp: *light*; 3 (fig.) plotselinge insig, duidelikheid: *light*; 4 openbaarheid, bekendheid: *light*; 5 lewenslig: *light*; 6 (in die mv.; geselst.) X-strale: *irradiation*; 7 (med.) aan die werking van genesende strale blootstel: *irradiation*; 8 kort houtstafie met 'n koppie bestaande uit 'n stof wat maklik ontbrand wanneer dit oor 'n ruwe oppervlak bestryk word: *light*; 9 krans, kring van lig om die hoof of liggaam van goddelike, hemelse persone, op 'n skildery bv.; ligkrans: *irradiation*; 10 warmtegraad waarby 'n ondeurskynende vaste liggaam gloei: *incandescence*; 11 kwaai, sterk, felle hitte; gloeiende warmte: *incandescence*; 12 warmte wat uitstraal van iets wat brand of verhit is: *incandescence*.

Indien opsie 2 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lig *light (lit & fig); irradiation (radiation); incandescence (glow);*

Indien opsie 4 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

lig *daar brand* – there is a **light** burning; *elektriese* – electrical light; *invallende* – incident **light**; *in iemand se* – *staan* stand in s.o.'s **light**; *in 'n valse* – *stel*, plaas put, place in a false **light**; *ons kan die stad se -te sien* we can see the city's **lights**; – *op 'n saak werp* shed (throw) **light** on the matter; *aan die* – *kom* it comes to **light**; *die* – *sien* see the **light**; *die* – *van die maan* the **light** of the moon; – *maak* switch on the **light**, **light** a lamp (candle), **strike** a light.

Deur van 'n leksikografiese etiket, betekenisverklarings, vertaalkomplemente en voorbeeldmateriaal gebruik te maak, word die inligtingsdigtheid van die artikel verhoog.

Wanneer die lemma **lig** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

lig¹ *light*;

Hierdie woordeboekinskrywings verskil aansienlik van dié in TW. Wat hierdie inskrywings in die GW so interessant maak, is dat daar 'n verhouding van absolute ekwivalensie tussen bron- en doeltaal bestaan. Hier is dus sprake van kongruensie, 'n een-tot-een-verhouding tussen die leksikale items van die bron- en doeltaal. Die woordeboekinskrywings in die GW staan in skrilte kontras met dié in TW waar die vertaalekwivalentparadigma uit nie minder nie as drie vertaalekwivalente bestaan. Hoekom sou **irradiation** en **incandescence** as vertaalekwivalente in GW weggelaat word of moes dit in die eerste plek nie deel van TW se vertaalekwivalentparadigma uitgemaak het nie? Na my mening lê die fout by GW wat nagelaat het om **irradiation** en **incandescence** in die vertaalekwivalentparadigma van **lig**¹ op te neem. Hierdie mening word gestaaf wanneer die vertaalekwivalent **light** as lemma aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word en die volgende woordeboekinskrywings aangetref word:

light¹, *lig; beligting; glans, verligting; daglig, hemellig; vuur, vuurhoutjie; vuurtoring*;

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat die omkeerbaarheidsbeginsel verontagsaam is. Dit verhinder suksesvolle kommunikatiewe ekwivalensie.

'n Ideale bewerking van **lig** sou wees om gebruik te maak van 'n kombinasie van tradisionele maniere ('n leksikografiese etiket, betekenisverklarings, vertaalkomplemente en uitgebreide voorbeeldmateriaal) aan die hand van 'n innoverende strategie. Vergelyk:

lig 1. light There is a **light** burning. Daar brand **lig**; Put/place in a false **light**. In 'n valse **lig** stel. 2. irradiation The **irradiation** of warmth, joy. Die **uitstraling** van warmte, vreugde; 3 incandescence The **incandescence** of the body. Die **gloeïing** van die liggaam.

Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat TW voorsiening maak vir al die semantiese kontekste waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang. GW, daarenteen, maak slegs voorsiening vir een semantiese konteks.

Wat die onderliggende teoretiese benadering tot die hantering van data betref, verskil TW en GW ook heeltemal. TW gaan van die standpunt uit dat die geldende verhouding in die artikel een van semantiese divergensie is; GW, daarenteen, is van mening dat 'n verhouding van kongruensie tussen die leksikale items van die bron- en doeltaal geld. Soos duidelik aangetoon in die bespreking, sit GW die pot ietwat mis.

Wanneer die lemma **makelaar** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref: **makelaar** *broker; jobber; scrivener (hist);*

In bogenoemde woordeboekinskrywings word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente waarvan slegs een deur middel van 'n etiket, te wete **histories**, gemerk is. Die vertaalekwivalent **broker** verteenwoordig standaardtaal, aangesien dit ongeëtiketteer is. Deur afwy-

kings van die standaardtaal deur middel van leksikografiese etikette te merk, word beperkings op die kommunikatiewe gebruik van die lemma en die vertaalekwivalente geplaas. In bogenoemde geval ekspliseer die temporele etiket **histories** 'n chronolektiese afwyking van die standaardtaal. Hierdie tipe etiket word gebruik om die tyd- en tydperkgebondenheid van 'n woordeboekinskrywing te merk. Tog gaan min woordeboekgebruikers 'n korrekte keuse tussen die vertaalekwivalente **broker** en **jobber** kan uitoefen.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

broker makelaar; tussenhandelaar, agent; tussenpersoon;

jobber karweiwerker, los werkman; stukwerker; (rytuig)verhuurder;

smoutdrukker; middelman, makelaar; konkelaar, knoeier;

scrivener skrywer, skribent, opsteller (van dokumente); notaris, agent, makelaar;

Ten einde die woordeboekgebruiker in staat te stel om die regte vertaalekwivalent vir 'n bepaalde konteks te kies, word meer bykomende toeligting verlang. Soos reeds aangedui, bestaan daar verskillende opsies hiervoor:

Indien opsie 1 uitgevoer word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

makelaar 1 persoon wat koop en verkoop vir ander mense – veral aandeel; tussenhandelaar: *broker*; 2 handelaar wat van die groothandel koop en aan die kleinhandel verkoop: *broker*; 3 persoon wat tussen ander persone bemiddel, hulle in aanraking met mekaar bring: *broker*; 4 'n groothandel-makelaar van 'n aandeelbeurs wat as 'n tussenganger tussen makelaars optree sonder om direk met die publiek transaksies te doen en sy inkomste

verkry deur die verskil tussen die aanbod en die aangebode pryse: *jobber*; 5
prulskrywer: *scrivener*.

Indien opsie 3 uitgevoer word, sal die woordeboekinskrywings soos volg daar
uitsien:

makelaar *broker (agent); jobber (Brit.); scrivener (hist.);*

Indien opsie 4 uitgeoefen word, sal die woordeboekinskrywings soos volg
daar uitsien:

makelaar *op advies van jou - (aandele) koop en verkoop buy and sell*
(shares) *on advice of your broker.*

Deur afwykings van die standaardtaal deur middel van leksikografiese etikette
te merk, word beperkings op die kommunikatiewe gebruik van die lemma
geplaas. In bogenoemde geval plaas die etiket **Brittanje** 'n beperking op die
gebruiksfeer van die lemma, terwyl die temporele etiket **histories** die tyd- of
tydperkgebondenheid van die woordeboekinskrywing merk. Deur die gee van
etikette word pragmatiese inligting weergegee wat kommunikatiewe ekwiva-
lensie verhoog.

Wanneer die lemma **makelaar** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW
opgesoek word, word die volgende inskrywings aangetref:

makelaar *broker; banian, banyan (Hindoo);*

In bogenoemde woordeboekinskrywings is heterogene divergensie, dit is
waar sowel leksikale as semantiese divergensie in een artikel aangetref word,
die geldende verhouding. Dit staan in direkte teenstelling met dieselfde woor-
deboekinskrywings in TW. In laasgenoemde is daar slegs van homogene

divergensie sprake, aangesien slegs semantiese divergensie in die woordeboekartikel aangetref word.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aan die Engels-Afrikaanse kant van GW aangetref:

broker makelaar, agent;

banian Hindoekoopman, Hindoemakelaar; kabaai;

banyan = banian

Deur afwykings van die standaardtaal deur middel van leksikografiese etikette te merk, word beperkings op die kommunikatiewe gebruik van die lemma en die vertaalekwivalente geplaas. In hierdie geval merk die gebruiksfleeretiket

Hindoo 'n bepaalde sosiale groepering. Vergelyk:

makelaar broker; banian (Hindoo);

Na my mening sou 'n kombinasie van al bogenoemde opsies 'n beter inligtingsoordrag verseker het. Vergelyk:

makelaar 1. persoon wat koop en verkoop vir ander mense – veral aandele; tussenhandelaar: broker; handelaar wat van die groothandel koop en aan die kleinhandel verkoop: broker; persoon wat tussen ander persone bemiddel, hulle in aanraking met mekaar bring: broker; 2. 'n groothandelmakelaar van 'n aandelebeurs wat as 'n tussenganger tussen makelaars optree sonder om direk met die publiek transaksies te doen en sy inkomste verkry deur die verskil tussen die aanbod en die aangebode pryse: jobber (Brit.); 3 'n lid van die Indiese koophandel: banian (Hindoo); 4 prulskrywer: scrivener (hist.);

Wanneer TW en GW vergelyk word, is dit duidelik dat TW – net soos in die vorige geval (vergelyk die bespreking van die lemma **lig**) – voorsiening maak vir al die semantiese kontekste waarin die betrokke vertaalekwivalente die

lemma kan vervang. GW, daarenteen, beperk die semantiese kontekste tot twee. Die vraag wat egter gevra moet word, is of hierdie vertaalekwivalente met hul beperkte waardes (vergelyk **jobber**, **banian** en **scrivener**) in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **makelaar** opgeneem moet word? Na my mening moet die makrostruktuur van beide TW en GW aangepas word om nie voorsiening te maak vir hierdie argaïese woorde nie.

Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat TW se onderliggende teoretiese benadering tot data van 'n beter gehalte as dié van GW is. TW maak voorsiening vir alle semantiese kontekste waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang. GW, daarenteen, beperk die semantiese kontekste tot twee.

Wanneer die lemma **gazette** aan die Engels-Afrikaanse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:
gazette *koerant; gaset;*

In hierdie geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n vertaalekwivalentparadigma wat bestaan uit twee vertaalekwivalente sonder dat enige konteksleiding gegee word. 'n Woordeboekgebruiker sal gevolglik nie in staat wees om die regte vertaalekwivalent vir 'n bepaalde konteks te kies nie.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

koerant *(news)paper, journal, intelligencer;*
gaset *gazette;*

Uit bogenoemde blyk dit dat die leksikale items **gaset** en **koerant** nie polise-mies van aard is nie. Na my mening behoort die leksikale item **gazette** deel

uit te maak van die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **koerant**. **Gazette** moet in dié geval 'n polisemiese waarde van die lemma **koerant** verteenwoordig. In die geval van die lemma **gaset** moet die vertaalekwivalent **newspaper** as vertaalekwivalent in die vertaalekwivalentparadigma van **gaset** opgeneem word. **Newspaper** sal dan een van die polisemiese waardes van die lemma **gazette** verteenwoordig. Vergelyk:
koerant (*news*)paper, journal, intelligencer; gazette;
gaset gazette; newspaper;

Die woordeboekinskrywings aan die Engels-Afrikaanse kant van TW waarborg egter nie semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie nie. Die vertaalekwivalent **koerant** verteenwoordig standaardtaal, aangesien dit ongeëtiketteerd is. Deur afwykings van die standaardtaal deur middel van leksikografiese etikette te merk, word beperkings op die kommunikatiewe gebruik van die lemma en die vertaalekwivalente geplaas. In bogenoemde geval kan die gebruiksfleeretiket **staat** gebruik word, aangesien die gazette deur die staat gebruik word vir die publikasie van amptelike proklamasies en kennisgewings. Vergelyk:
gazette koerant; gaset (bv. staat);

Deur die gebruik van die gebruiksfleeretiket word pragmatiese inligting weer-gegee wat tot die verhoging van kommunikatiewe ekwivalensie lei.

Wanneer die lemma **gazette** aan die Engels-Afrikaanse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:
gazette koerant, nuusblad; staatskoerant;

Uit bogenoemde inskrywings is dit duidelik dat daar van heterogene divergensie sprake is, aangesien beide leksikale en semantiese divergensie in bogenoemde

noemde woordeboekartikel voorkom. Die woordeboekinskrywings in GW staan in skerp teenstelling met dieselfde woordeboekinskrywing in TW waar slegs semantiese divergensie aangetref word en homogene divergensie die geldende verhouding is.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk die volgende:

koerant (*news*)paper, journal; gazette;

nuusblad newspaper, gazette;

staatskoerant government gazette;

Uit bogenoemde blyk dit dat die vertaalekwivalente **koerant** en **nuusblad** wel in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan.

Wat verder opmerklik uit bogenoemde is, is dat wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word **government gazette** en nie **gazette** nie aangetref word. Dit dui op 'n inkonsekwentheid en is die resultaat van 'n oortreding van die omkeerbaarheidsbeginsel.

Die woordeboekinskrywings **gazette** *koerant, nuusblad; staatskoerant* waarborg egter nie semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie nie. In hierdie geval word die twee vertaalekwivalente as sinonieme van die doeltaalsinoniemparadigma gelys sonder dat die sinonimiese vertaalekwivalente per betekenistoeligting van mekaar onderskei word. Die implikasie hiervan is dat die vertaalekwivalente absolute sinonieme is en mekaar in alle kontekste sou kon vervang – wat wel die geval is. Bykomende toeligting word egter verlang. Dit kan verskeie vorms aanneem. Vergelyk:

Indien opsie 1 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

gazette 1 a newspaper or official journal: *koerant, nuusblad*; 2 (Brit.) an official document containing public notices, appointments, etc.: *staatskoerant*.

Indien opsie 2 uitgeoefen word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

gazette *koerant, nuusblad (blad); staatskoerant (regering);*

Indien opsie 3 toegepas word, sou die woordeboekinskrywings soos volg daar uitsien:

gazette *koerant, nuusblad (weinig gebruiklik); staatskoerant (regering);*

Deur **nuusblad** van die leksikografiese etiket **weinig gebruiklik** en **staatskoerant** deur middel van die vertaalkomplement **regering** aan te vul, word kommunikatiewe ekwivalensie verhoog. Dit verseker egter nie optimale inligtingsoordrag nie.

Na my mening sou 'n kombinasie van tradisionele maniere in 'n ander formaat beter inligtingsoordrag verseker het. Vergelyk:

gazette 1 koerant, nuusblad *Het die koerant al gekom?* Has the newspaper arrived yet? *Dit staan so in die koerant.* It appears like that in the **paper**. He read it in the journal. *Hy het dit in die koerant gelees.* 2 staatskoerant *Hiervan geskied aankondiging in die staatskoerant.* An announcement was made in the **gazette**.

Wanneer TW en GW vergelyk word met betrekking tot die manier waarop hulle data hanteer, is dit uit bogenoemde bespreking baie duidelik dat TW en GW verskillend met data omgaan. Soos reeds aangetoon, is daar by TW van heterogene divergensie sprake, aangesien beide leksikale en semantiese divergensie in die woordeboekartikel ter sprake is. Dit staan in skerp kontras

met GW waar slegs semantiese divergensie aangetref word en homogene divergensie die geldende verhouding is.

In beide gevalle lei die onderliggende teoretiese benadering tot die hantering van data tot onsuksesvolle kommunikatiewe ekwivalensie. Dit kan toegeskryf word aan die feit dat die semantiese kommentaar nie genoegsaam uitgebrei word om doeltreffende inligtingsoordrag te verseker nie.

2.2.1.6 Leksikografiese inkonsekwenthede

Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat leksikografiese inkonsekwenthede geduring in die hantering van data in beide TW en GW na vore tree ten spyte daarvan dat leksikografiese konsekwentheid juis as een van die hoofdoelwitte by die samestelling van 'n woordeboek gestel word. Een van die vorms daarvan is die nienakoming van die omkeerbaarheidsbeginsel wat lei tot 'n ongebalanseerde aanbieding van ekwivalensieverhoudinge tussen bron- en doeltaal.

2.2.1.6.1 Nienakoming van omkeerbaarheidsbeginsel

Net soos in die bespreking van voorbeeldmateriaal waar leksikale divergensie die geldende ekwivalentverhouding is, word die omkeerbaarheidsbeginsel ook oortree waar semantiese divergensie die geldende verhouding is. Boonop is die aard van die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel ook dieselfde. (Vir 'n volledige bespreking van die bepalinge van die omkeerbaarheidsbeginsel asook die maniere waarop dit verontagsaam word vergelyk seksie 2.1.3.1.) Die volgende voorbeelde dien ter illustrasie: **kaart** maak nie deel uit van die lemma **diagram** se vertaalekwivalentparadigma in GW nie; **moord** word nie in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **slaughter** in beide TW en GW aangetref nie; **gazette** word nie opgeneem as 'n vertaalekwivalent in die vertaalekwivalentparadigma van **koerant** in TW nie; **ghost** is

nie in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **skaduwee** gelys nie; **ghost** is nie in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **sweem** gelys nie.

In bogenoemde gevalle lei die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel tot die verhinderende van suksesvolle kommunikatiewe ekwivalensie.

2.2.2 Samevatting

Volgens Gouws (2000:100) moet 'n woordeboek oor 'n teks beskik wat aan die woordeboekgebruiker die nodige riglyne verskaf om suksesvolle interaksie tussen hierdie teks en die sentrale woordlys te verseker. Volgens Gouws is hierdie teks verpligtend. Gevolglik mag dit in geen woordeboek ontbreek of nie breedvoerig verduidelik word nie. Die leksikograaf mag nie op die intuïsie van die woordeboekgebruiker staatmaak om die leksikografiese stelsel wat in die woordeboek aangewend word, te interpreteer nie. Volgens Gouws (2000:100) is dit die verantwoordelikheid van die leksikograaf om die woordeboekgebruiker by te staan deur die nodige riglyne te verskaf.

Uit die bespreking van voorbeeldmateriaal in seksie 2.2.1 is dit duidelik dat die gebrek aan toeliggende aantekeninge in beide TW en GW problematies vir die woordeboekgebruiker is. So word daar byvoorbeeld geen riglyne gegee of metodes aangedui waarvolgens wisselvorme in genoemde woordeboeke gehanteer moet word nie. (Vergelyk ter illustrasie van hierdie punt die wisselvorme **aula** en **oula** in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **hall**.) Ook die beginsel waarvolgens vertaalekwivalente in 'n vertaalekwivalentparadigma georden word, moet verduidelik word. In hierdie verband kan die voorgestelde verandering van die primêre vertaalekwivalent in die vertaalekwivalentparadigma vir die lemma **ghost** indringend bestudeer word. Soos

aangetoon, ontbreek sodanige breedvoerige aantekeninge in beide TW en GW, wat tot die belemmering van inligtingsoordrag lei.

In die verdere bespreking van voorbeeldmateriaal is dit ook opmerklik dat die woordeboekgebruiker met 'n lys vertaalekwivalente gekonfronteer word sonder dat die woordeboekgebruiker genoegsame aanduiding gegee word van daardie semantiese kontekste waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang. (Vergelyk in hierdie verband die bespreking van die lemma **kaart**, **plaas** en **moord** in TW en GW as enkele voorbeelde ter illustrasie van genoemde punt.) Die woordeboekgebruiker word ook met die situasie gekonfronteer waar dieselfde vertaalekwivalent meer as een keer in die vertaalekwivalentparadigma van 'n lemma verskyn. (Vergelyk die bespreking van die lemma **lyf** in TW as 'n voorbeeld in dié verband.) 'n Verdere problematiese situasie word ondervind wanneer 'n vertaalekwivalent vir die eerste keer in die voorbeeldmateriaal sy verskyning maak. (Vergelyk die bespreking van die lemma **kaart** in TW en GW waar **title deed** as vertaalekwivalent vir die eerste keer sy verskyning maak in die voorbeeldmateriaal; dieselfde geld ook vir **waist** in die bespreking van die lemma **lyf** 'n TW.) Boonop word nie alle vertaalekwivalente wat in die vertaalekwivalentparadigma aangedui word, in die voorbeeldmateriaal (of ko-tekst) weergegee nie. (Vergelyk die bespreking van die lemma **lyf** in TW en GW ter illustrasie. In eersgenoemde word slegs voorbeeldmateriaal van die vertaalekwivalente **body** en **waist** aangetref; in GW ontbreek enige voorbeeldmateriaal van die vertaalekwivalent **carcase**.) 'n Gebrek aan konteksleiding om die semantiese kommentaar uit te brei, is ook deurgaans ondervind. Waar konteksleiding wel voorkom, is dit onpatroonmatig van aard. Dit sluit die moontlikheid van kommunikatiewe ekwivalensie uit, alhoewel semantiese ekwivalensie soms wel bereik word. Soos duidelik blyk uit die bespreking van die voorbeeldmateriaal, is daar in nóg TW nóg GW

sprake van enige innoverende strategieë om die woordeboekgebruiker genoegsaam by te staan.

Uit die bespreking van die voorbeeldmateriaal is dit ook duidelik dat die omkeerbaarheidsbeginsel verontagsaam word. Uit bostaande voorbeelde is dit duidelik dat die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel in die bespreking van semantiese divergensie hoofsaaklik van dieselfde aard is as dié in die bespreking van leksikale divergensie.

Die nienakoming van die omkeerbaarheidsbeginsel het gelei tot 'n ongebalanseerde aanbieding van ekwivalensieverhoudinge tussen bron- en doeltaal.

Wat 'n vergelyking tussen TW en GW betref, is dit duidelik dat beide woordeboeke gekenmerk word deur inkonsekwenthede. Soos reeds aangetoon, is daar nie net 'n verskil waarneembaar in die manier hoe data gehanteer word nie, maar ook in die onderliggende teoretiese benadering van die data. Na my mening slaag nóg TW nóg GW daarin om aan die hand van 'n onderliggende leksikografiese teorie suksesvol met data om te gaan. Na my mening is GW soms net meer teoreties gefundeer in sy hantering van data.

Hoofstuk 3 Heterogene divergensie

3.1 Leksikale divergensie en semantiese divergensie in een woordeboekartikel

Wanneer daar verskillende ekwivalentverhoudings tussen die lemma en bepaalde subgroeperings binne die vertaalekwivalentparadigma bestaan, is daar sprake van heterogene divergensie. So kan daar byvoorbeeld sowel leksikale as semantiese divergensie in een artikel voorkom.

In die bespreking van die volgende voorbeeldmateriaal word daar van die standpunt uitgegaan dat kommas tussen verskillende vertaalekwivalente van 'n artikel nie net 'n struktuurmerker is wat die optrede van 'n sinoniemparadigma aandui nie, maar dat dit ook 'n bepaalde soort ekwivalentverhouding, te wete leksikale divergensie, merk. Net so word daar van die standpunt uitgegaan dat kommapunte tussen vertaalekwivalente van 'n artikel nie net aandui dat die lemma 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig nie, maar ook dat semantiese divergensie die geldende ekwivalentverhouding is.

3.1.1 Probleme

Die volgende probleme is in die leksikografiese hantering van heterogene divergensie in TW en GW ondervind:

3.1.1.1 Geen breedvoerige bespreking van die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word nie

Volgens Svensén (1993:230) moet 'n breedvoerige uiteensetting van 'n woordeboek se algemene eienskappe voor in die woordeboek gegee word. In die voorwoord moet inligting oor die doel van die woordeboek, die gebruikersgroep, benadering, organisasie en bestek van die woordeboek op 'n gebruikersvriendelike manier aangebied word. Hierdie inligting sal 'n voornemende

woordeboek koper in staat stel om te bepaal of die bepaalde woordeboek aan Svensén vereistes sal voldoen, al dan nie. Volgens Svensén moet gebruiksaanwysings ook volg indien die woordeboekgebruiker 'n woordeboek goed wil benut. Svensén is van mening dat die instruksies 'n verduidelikende beskrywing van die mikro- en makrostruktuur van die woordeboek asook alle inligtingskategorieë, tipologiese konvensies, 'n lys van metalinguistiese afkortings en 'n sleutel tot die notering van uitspraak moet insluit. Soos duidelik uit die bespreking van die volgende voorbeeldmateriaal sal blyk, ontbreek gebruiksaanwysings van dié aard heeltemal. Vergelyk:

Wanneer die lemma ***liefde*** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

liefde *love; fondness, fancy; charity;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat hier sprake van heterogene divergensie is deurdat beide leksikale en semantiese divergensie in een artikel voorkom. In hierdie geval geld die ekwivalentverhouding nie net tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma as sodanig nie. Die lemma ***liefde*** staan wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. Daar bestaan egter 'n reeks subverhoudings binne hierdie divergensie deurdat die lemma verskillende divergensieverhoudings met bepaalde groeperings in die vertaalekwivalentparadigma aangaan. In hierdie woordeboekinskrywings geld 'n verhouding van semantiese divergensie tussen die lemma ***liefde*** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Semantiese divergensie geld ook tussen die lemma ***liefde*** en 'n deelversameling van die vertaalekwivalente wat verskillende polisemiese waardes van die lemma verteenwoordig. Voorbeelde is tussen die lemma ***liefde*** en die vertaalekwivalente ***love; charity***. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en al

die lede van 'n bepaalde doeltaalsinoniemparadigma, byvoorbeeld tussen die lemma ***liefde*** en die groepering ***fondness, fancy***.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk dit dat die vertaalekwivalente ***fondness*** en ***fancy*** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Vergelyk:

fondness *liefde, teerheid, innigheid; geneentheid, gehegtheid;*

fancy *verbeelding(skrag), fantasie; verbelentheid, inbeelding, waan; gier, inval, luim, gril; (voor)liefde, neiging, lus, sin, sinnigheid; smaak, liefhebbery; teelkuns;*

Soos duidelik uit bogenoemde blyk, is daar slegs van gedeeltelike sinonimie sprake. Die geldende ekwivalentverhouding is dan ook nie leksikale divergensie nie, maar dié van semantiese divergensie. Die woordeboekinskrywings moet gevolglik soos volg aangepas word:

liefde *love; fondness; fancy; charity;*

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat die woordeboekgebruiker gekonfronteer word met 'n lys vertaalekwivalente sonder dat enige konteksleiding voorsien word. Om in staat te wees om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kies, moet die woordeboekgebruiker slegs op sy/haar taalintuïsie staatmaak. Vir 'n suksesvolle woordeboeksituasie is eksplisiete leiding aan die kant van die woordeboek – in die toeliggende aantekeninge waar die redaksionele stelsel breedvoerig verduidelik moet word asook in die semantiese kommentaar – nodig.

Soos duidelik uit bogenoemde woordeboekinskrywings blyk, is die lemma ***liefde*** polisemies van aard. Die vertaalekwivalente verteenwoordig die polisemiese waardes van die lemma. Vergelyk:

liefde 1 hartlike geneentheid, gehegtheid aan 'n persoon of saak: *love*; 2 geneentheid van 'n man vir 'n vrou of omgekeer: *love*; 3 gevoel van eerbiedige geneentheid teenoor God: *love*; 4 warme, diepgaande belangstelling in 'n saak: *love*; 5 voorwerp van liefde: *love*; 6 aangetrokkenheid: *fancy*; 7 voorkeur hê vir: *fondness*.

Alhoewel hierdie doeltaalvorms as vertaalekwivalente van verbandhoudende waardes van die lemma optree, vertoon sommige van die verskillende doeltaalvorms nie 'n onderlinge semantiese verhouding nie. Vergelyk **charity** as deel van die volgende woordeboekartikel in dié verband:

liefde *love; fondness; fancy; charity;*

Die woordeboekgebruiker se saak word verder bemoeilik wanneer hy/sy met onverwante doeltaalvorms in een artikel gekonfronteer word. Deur die poliseermiese aard van die lemma duidelik te merk, van 'n vertaalekwivalent te voorsien en die vertaalekwivalent onmiddellik op te volg met 'n voorbeeldsin in die doeltaal en 'n vertaling van die voorbeeldsin na die brontaal, word die vertalingsprofiel uitgebrei. Vergelyk:

liefde 1. *love* *My mother and father married for **love** and not for money.* My ma en pa het uit **liefde** getrou en nie om geld nie. 2. *fondness* *Simon has a **fondness** for meat.* Simon toon 'n **liefde** vir beesvleis. 3. *fancy* *His fancy for sweets is restricted to chocolates.* Sy **liefde** vir lekkers is beperk tot sjokolade. 4. *charity* *He showed that he cares by an act of **charity**.* Hy het gewys dat hy omgee deur **liefdediens**.

Hierdeur word die semantiese kommentaar uitgebrei. Die vreemde doeltaalvorms word nou vir die woordeboekgebruiker binne konteks geplaas.

Kontektsleiding kan ook op 'n ander manier geskied. Deur die vertaalekwivalente van glosse te voorsien, word die semantiese kommentaar verder uitgebrei. Vergelyk:

liefde love (*affection*); *fondness* (*liking in, tenderness*); *fancy* (*imaginary love*); *charity* (*kind attitude*);

Voorbeeldmateriaal kan ook 'n belangrike rol speel in die uitbreiding van die semantiese kommentaar. Dit word gedoen deur die tipiese konteks te skep waarin die spesifieke polisemiese waarde van die lemma geaktiveer word.

Vergelyk:

liefde love; *fondness*; *fancy*; *charity*; *as die armoede by die voordeur inkom, gaan die – by die agterdeur uit* when poverty enters the door, **love** flies out at the window; *kinderlike – filial* **love**; *lewe van – en kou(e) water* live on **love** and cold water, live on **love** and fresh air; *met alle – in all* **love**; *by all means, with the greatest of pleasure*; – *op die eerste gesig* **love** at first sight; *ou – roes nie* old **love** never dies; – *tot (vir) die medemens(e)* **love** for one's fellowmen; – *tot (vir) die kuns* **love** of art; *uit – vir die spel* for **love** of the game; *uit – vir (tot) haar* out of **love** for her; *bloot uit – simply as a labour of* **love**; *uit – trou* marry for **love**.

Wat opvallend is uit bogenoemde, is dat slegs een van die vertaalekwivalente in die voorbeeldmateriaal geïllustreer word. Alhoewel dit nie 'n fout aan die kant van die leksikograaf is indien een vertaalekwivalent meer as een ondersteunende ko-tekstitem het nie, mag artikels wat 'n ekwivalentverhouding van divergensie – en spesifiek semantiese divergensie – toon, volgens Gouws (2000:105) nie vertaalekwivalente gestrand laat deur hulle nie in die ko-tekst te laat voorkom nie. Hier is dus sprake van onderadressering. (Vir 'n volledige bespreking van dié verskynsel vergelyk 2.2.1.4.)

Wanneer die lemma ***liefde*** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

liefde, *love*, *affection*, *charity*, *affectionateness*, *heart*;

Hierdie woordeboekinskrywings staan in teenstelling met dieselfde woordeboekinskrywings in TW waar daar aanvanklik van heterogene divergensie, dit wil sê leksikale én semantiese divergensie, sprake was. Soos later aange-
toon, sal dié aanname aangepas moet word om slegs vir semantiese diver-
gensie voorsiening te maak. In bogenoemde woordeboekartikel in GW is die
geldende ekwivalentverhouding dié van leksikale divergensie. Gebrek aan
konteksleiding sou impliseer dat daar 'n verhouding van absolute sinonimie
tussen die lede van die doeltaalsinoniemparadigma bestaan. Wanneer die
omkeerbaarheidsbeginsel egter toegepas word, blyk dit dat die lede van die
doeltaalsinoniemparadigma nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot
mekaar staan nie. Vergelyk:

love *liefde*; *min(ne)*; *geneentheid*; *beminde*, *liefling*, *skat*, *hartjie*; *liefdegod*;
mingenot; *stroop*, *nul (tennis)*;

affection *toegeneentheid*, *liefde(rykheid)*; *aandoening*, *affeksie*; *siekte*;

charity *liefdadigheid*, *weldadigheid*; *naasteliefde*, *barmhartigheid*,
menseliefde; *sagtheid*; *aalmoes*;

affectionateness *liefde*, *teerheid*, *beminlikheid*, *hartlikheid*;

heart *hart*; *gemoed*; *krag*; *siel*; *geneentheid*, *liefde*; *pit*, *kern*, *hoofsaak*,
binneste; *moed*, *sterkte*;

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die lemma ***liefde*** eerder 'n polisemiese
leksikale item is waar semantiese divergensie die geldende ekwivalent-
verhouding is. Vergelyk:

liefde, *love*; *affection*; *charity*; *affectionateness*; *heart*;

In bogenoemde geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente sonder dat enige konteksleiding verskaf word. Om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kies, sou die woordeboekgebruiker op sy/haar taalintuïsie moes staatmaak. Om só 'n situasie te voorkom, word eksplisiete leiding benodig – in beide die toeliggende aantekeninge waar die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word, breedvoerig verduidelik word en in die semantiese kommentaar.

Soos duidelik uit bogenoemde woordeboekinskrywings blyk, is die lemma ***liefde*** polisemies van aard. Die vertaalekwivalente verteenwoordig slegs die polisemiese waardes van die lemma in die doeltaal. Vergelyk:

liefde 1 hartlike geneentheid, gehegtheid aan 'n persoon of saak: *love*; 2 geneentheid van 'n man vir 'n vrou of omgekeer: *love*; 3 gevoel van eerbiedige geneentheid teenoor God: *love*; 4 warme, diepgaande belangstelling in 'n saak: *love*; 5 voorwerp van liefde: *love*; 6 aangetrokkenheid: *fancy*; 7 voorkeur hê vir: *fondness*; 8 emosie, gevoelens of sentiment: *affection*; 9 'n gevoel van teerheid vir 'n persoon of ding; gehegtheid: *affection*; 10 die hê of wys van gevoelens van sagtheid, gehegtheid, warmte: *affectionateness*.

Alhoewel hierdie doeltaalvorms as vertaalekwivalente van verbandhoudende waardes van die lemma optree, vertoon sommige van die verskillende doeltaalvorms nie 'n onderling semantiese verhouding nie. Vergelyk byvoorbeeld ***charity*** en ***heart*** as deel van die volgende woordeboekartikel:

liefde, *love*; *affection*; *charity*; *affectionateness*; *heart*;

Die woordeboekgebruiker se saak word verder bemoeilik wanneer hy/sy met onverwante doeltaalvorms in een artikel gekonfronteer word. Deur die polisemiese aard van die lemma duidelik te merk, van 'n vertaalekwivalent te voorsien en die vertaalekwivalent onmiddellik op te volg met 'n voorbeeldsin in die

doeltaal en 'n vertaling van die voorbeeldsin na die brontaal, word die vertalingsprofiel uitgebrei. Vergelyk:

liefde 1. Love *My mother and father married for **love** and not for money.* My ma en pa het uit **liefde** getrou en nie om geld nie. 2. affection *He showed some **affection** by crying.* Hy het sy **emosies** getoon deur te huil. 3. charity *He showed that he cares by an act of **charity**.* Hy het gewys dat hy omgee deur **liefdediens**. 4. affectionateness *By touching the child's hand, the prince showed some **affectionateness**.* Deur aan die kind se hand te raak het die prins gevoelens van **liefde** getoon. 5. heart *Girls lie near his **heart**.* Hy is lief vir meisies.

Hierdeur word die semantiese kommentaar uitgebrei. Die vreemde doeltaalvorms word nou vir die woordeboekgebruiker binne konteks geplaas.

Konteksleiding kan ook op 'n ander manier teweeggebring word, naamlik deur die vertaalekwivalente van glosse te voorsien. Vergelyk:

liefde, love; affection (fondness, tenderness); charity (kindly attitude); affectionateness (displaying warmth); heart (centre of emotions);

Deur voorbeeldmateriaal te gebruik om die tipiese konteks te skep waarin die spesifieke polisemiese waarde van die lemma geaktiveer word, word die semantiese kommentaar nog verder uitgebrei. Vergelyk:

liefde, love; affection; charity; affectionateness; heart; – *is blind*, **love** is blind; – *'n huwelik uit* –, a **love-match**; *kinderlike* –, filial **affection**; – *vir die kuns*, **love** of art; – *maak*, make **love**; love someone; *met* –, with **pleasure**; *ou* – *roes nie*, first **love** never dies; *uit* – *vir haar*, for **love** of her; *van* – *en kou water leef*, live on **love** and fresh air.

Wat opvallend uit bogenoemde is, is dat een vertaalekwivalent, dit is **love**, meer as een ondersteunende ko-tekstitem het. Wat die ander vertaalekwivalente betref, word slegs **affection** in die ko-tekst aangetref. Hier is dus net soos in die geval van TW sprake van onderadressering. GW verskil egter van TW deurdat ooradressering ook voorkom: die ko-teksgedeelte sluit naamlik 'n vertaalekwivalent, **pleasure**, in wat nie in die semantiese kommentaar voorkom nie.

Uit bogenoemde bespreking van die voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat TW en GW verskil wat betref die aanbieding van vertaalekwivalente. Slegs twee vertaalekwivalente, naamlik **love** en **charity** kom in die vertaalekwivalent-paradigma van beide TW en GW voor.

Soos duidelik blyk uit die bespreking, verskil TW en GW se onderliggende teoretiese benadering tot die data ook aansienlik. TW gaan van die veronderstelling uit dat heterogene divergensie die geldende ekwivalentverhouding is; GW veronderstel dat leksikale divergensie die geldende ekwivalentverhouding is. Soos aangetoon, moet beide dié aannames aangepas word om slegs vir semantiese divergensie voorsiening te maak.

Onderadressering kom ook in beide TW en GW voor wanneer nie al die vertaalekwivalente in die ko-teksgedeelte geïllustreer word nie. In GW kom egter beide oor- en onderadressering voor. In nóg GW nóg TW is daar dus van adresseringekwivalensie of ekwivalentdiskriminasie sprake. Die woordeboekgebruiker ontvang geen leiding ten opsigte van die gebruik van alle lede van die vertaalekwivalentparadigma nie.

In die toeliggende aantekeninge van nóg TW nóg GW word die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word, breedvoerig verduidelik. So word

die begrip ekwivalentverhouding byvoorbeeld nie verduidelik nie; leksikale en semantiese divergensie word nie bespreek en aan die hand van voorbeelde geïllustreer nie; die gebruik van kommas en kommapunte as struktuurmerkers word nie verduidelik nie; polisemie en sinonimie word nie breedvoerig toegelig nie; die beginsel waarvolgens vertaalekwivalente in 'n vertaalekwivalentparadigma georden word, word nie weergegee nie; die gebruik van glosse as 'n middel om konteksleiding te verskaf, word nie geïllustreer nie; die aanduiding en gebruik van die verskillende tipes leksikografiese etikette word nie in detail bespreek nie; die gebruik van voorbeeldmateriaal in die uitbreiding van semantiese kommentaar word nie verduidelik nie, ensovoorts. Hierdie gebreke kan as belangrike oorsake beskou word vir die situasie waar 'n woordeboekgebruiker gekonfronteer word met 'n lys vertaalekwivalente en op sy taalintuïsie moet staatmaak om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kies.

3.1.1.2 Konteksleiding ontbreek, wat kommunikatiewe ekwivalensie belemmer

Volgens Gouws (2000:102) moet kontekstualisering as 'n kritieke faktor beskou word in die bepaling van die kommunikatiewe sukses van 'n tweetalige woordeboek. Gouws beweer dat die lemmatiese aard van inskrywings dit vir leksikograwe nóg moeiliker maak om funksionele kontekstualisering te bewerkstellig. Volgens hom manifesteer hierdie probleem in twee vorms: deur die aanbieding van 'n lys vertaalekwivalente waar geen konteksleiding verskaf word nie, en deur 'n behandeling wat die waarde van semiotis verontagsaam. In hierdie ondersoek is daar bevind dat die probleem hoofsaaklik van eersgenoemde aard is. Vergelyk:

Wanneer die lemma **naam** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

naam *name; appellation, designation; cognomen; style; title; fame; credit; reputation, character, name;*

In bogenoemde woordeboekinskrywings kom poli-ekwivalensie voor, aangesien daar in dié woordeboekartikel sprake is van heterogene divergensie; dit is waar sowel leksikale en semantiese divergensie in een artikel aan die bod kom. Heterogene divergensie bring mee dat die geldende ekwivalentverhouding nie net tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma bestaan nie; intendeel, daar bestaan 'n reeks subverhoudings binne hierdie divergensie. 'n Verhouding van semantiese divergensie geld tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Semantiese divergensie geld ook tussen die lemma **naam** en die vertaalekwivalente **name; cognomen; style; title; fame**. Leksikale divergensie geld tussen die lemma **naam** en al die lede van 'n bepaalde doeltaalsinoniemparadigma. Vergelyk die lemma **naam** en die groepering van vertaalekwivalente **appellation, designation** asook die lemma **naam** en die groepering van vertaalekwivalente **reputation, character, name**.

Uit bogenoemde is dit duidelik dat 'n hele netwerk van ekwivalentverhoudings in dieselfde artikel ter sake is. Uitbreiding van die vertalingsprofiel deur konteksleidende mikrostruktuuritems is uiters noodsaaklik. Indien dit nie plaasvind nie, kan woordeboekgebruikers dit uiters moeilik vind om die woordeboek suksesvol te gebruik. Die leksikograaf kan nie van die woordeboekgebruiker verwag om te weet watter vertaalekwivalent in watter konteks gebruik moet word nie.

Wat uit bogenoemde woordeboekinskrywings opvallend is, is dat **name** twee keer in die vertaalekwivalentparadigma opgeneem word sonder dat die kon-

teks gemerk word. Die gebruiker het dus geen duidelikheid oor die gebruik van die vertaalekwivalent nie.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk dit dat **appellation** en **designation** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie; intendeel, hulle staan slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar en moet as sodanig weergegee word. Semantiese in plaas van leksikale divergensie is dus die geldende verhouding. Vergelyk:

naam *name; appellation; designation; cognomen; style; title; fame; credit; reputation, character, name;*

Uit verdere ondersoek is dit ook duidelik dat die omkeerbaarheidsbeginsel verontagsaam word. **Naam** word naamlik nie as een van **character** se vertaalekwivalente gelys nie. Dit is 'n fout aan die kant van die leksikograaf en benodig regstelling. **Character** staan egter nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot die vertaalekwivalente **reputation** en **name** nie. Daar is slegs van gedeeltelike sinonimie sprake. Die vertaalekwivalentparadigma van **naam** moet gevolglik soos volg aangepas word:

naam *name; appellation; designation; cognomen; style; title; fame; credit; reputation, name; character;*

In hierdie geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente sonder dat enige leiding gegee word om die woordeboekgebruiker in staat te stel om 'n vertaalekwivalent vir 'n bepaalde konteks te kies. Die woordeboekgebruiker moet gevolglik op sy/haar taalintuïsie staatmaak om te besluit watter vertaalekwivalent in watter konteks gebruik moet word. Die woordeboek moet hier eksplisiete leiding verskaf – in die toeliggende aantekeninge waar die redaksionele stelsel verduidelik word asook in die semantiese kommentaar. Die inligtingsdigtheid van artikels moet verhoog

word. In die geval van leksikale divergensie word die afwesigheid van konteksleiding geïnterpreteer as sou daar 'n verhouding van absolute sinonimie tussen die lede van die doeltaalsinoniemparadigma bestaan. In hierdie geval bestaan daar juis nie 'n verhouding van absolute sinonimie tussen **reputation** en **name** nie. Die nodige leiding moet dus verskaf word.

Die afwesigheid van konteksleiding is veral lastig by semantiese divergensie. Polisemie geld waar een leksikale item verskillende betekenisonderskeidings het waartussen 'n aantoonbare verband bestaan. Vergelyk die verskillende betekenisonderskeidings van **naam** in dié verband (die korresponderende Engelse vertaalekwivalent is gekursiveer):

naam 1 vaste woord om 'n persoon of saak aan te dui: *name*; 2 bekendheid, reputasie, faam: *reputation*; 3 'n naam of titel waardeur iemand geïdentifiseer kan word: *appellation*; 4 die daad waardeur iemand benoem of 'n titel gegee word: *appellation*; 6 familie- of bynaam: *cognomen*; 7 voorkoms: *style*; 8 titel: *title*; 9 bekendheid: *fame*; 10 agting, aansien: *credit*; 11 onderskeidende kenmerk: *character*.

Uit bogenoemde blyk dit dat verskillende doeltaalvorms nodig is as vertaalekwivalente van 'n polisemiese lemma. Hierdie doeltaalvorms tree as vertaalekwivalente van verbandhoudende waardes van die lemma op. Dit impliseer egter nie dat dié verskillende doeltaalvorms 'n onderlinge semantiese verhouding hoef te vertoon nie. Vergelyk:

naam *name; appellation; designation; cognomen; style; title; fame; credit; reputation, name; character;*

Die leksikale items uit die doeltaal wat nie in dieselfde doeltaalsinoniemparadigma optree nie, kan nie sonder meer op semantiese vlak met mekaar in verband gebring word nie. Sonder kennis van die semantiese verskeidenheid

van die brontaalvorm sal dit haas onmoontlik wees om sekere van die doeltaalvorms wat as vertaalekwivalente van dieselfde lemma aangegee word, met mekaar in verband te bring. Buite die artikel van **naam** sou **style, fame** en **credit** beswaarlik semanties saam gegroepeer word.

Die woordeboekgebruiker gaan dikwels binne een artikel gekonfronteer word met onverwante doeltaalvorms in een vertaalekwivalentparadigma. Om hierdie probleem op te los, moet die vertalingsprofiel uitgebrei word. Dit kan gedoen word deur die polisemiese aard van die lemma duidelik te merk en elke vertaalekwivalent onmiddellik op te volg met 'n voorbeeldsin in die doeltaal en 'n vertaling van die voorbeeldsin na die brontaal. Vergelyk:

naam 1. name *What is your **name**?* Hoe is jou **naam**?; 2. appellation *The **appellation** of the king was a grandeur event.* Die **betiteling** van die koning was 'n grootse gebeurtenis. 3. designation *The designation took place in private.* Die **benoeming** het in die geheim plaasgevind 4. cognomen *What's your **cognomen**?* Wat is jou **familiennaam**? 5. style *He works under the style of Jupiter.* Hy werk onder die (firma)naam van Jupiter. 6. title *Give me the **title** of the book.* Gee my die **naam** van die boek. 7. fame *His claim to **fame** is the establishing of his business.* Sy aanspraak op **bekendheid** is die totstandbring van sy besigheid. 8. credit *His marks do not do his effort credit to.* Sy punte strek nie sy inspanning tot **eer** nie. 9. reputation, name *He kept up (maintained) his **reputation** (good name) when delivering the speech.* Hy het sy **reputasie** met die lewer van die toespraak gestand gedoen. 10 character *He acted out of **character**.* Hy het strydig met sy **karakter** opgetree.

Op hierdie manier word die semantiese kommentaar uitgebrei en die woordeboekgebruiker gehelp met die kontekstualisering van die vreemde doeltaalvorm.

'n Ander manier is om konteksleiding deur middel van glosse te gee. Vergelyk die volgende ter illustrasie:

naam *name (of person/thing); appellation (title); designation (indication); cognomen (family name, nickname); style (form of appearance); title (rank); fame (widely known); credit (source of praise, approval); reputation, name (good); character (distinguishing quality);*

Die enigste voorwaarde is dat glosse konsekwent vir alle vertaalekwivalente gegee moet word.

Voorbeeldmateriaal kan ook gebruik word om die tipiese konteks te skep waarin die spesifieke polisemiese waarde van die lemma geaktiveer word.

Vergelyk die volgende ter illustrasie:

naam *name; appellation; designation; cognomen; style; title; fame; credit; reputation, name; character; by – by name; – gee name; 'n goeie (slegte) – a good (bad) name (reputation); die – hê (dra) van it must have a name; hoe is jou –? What is your name?; jou – hoog hou keep up (maintain) one's reputation (good name); in – in name, titular; in – van die Koning in the name of the King; op iem. anders se – koop buy in another person's name; – maak make a name (for s.o.); name noem mention names; by name noem mention by name; iem. by sy – noem call s.o. by his name; onder jou – in in (under) your name; onder 'n ander – bekend known by another name; onder die – van liefdadigheid in the name of charity; nie jou – laat val nie keep up (maintain) one's reputation (good name); iem. van – ken know a person by name.*

Wat uit bogenoemde inskrywings opvallend is, is dat voorbeeldmateriaal slegs tot drie vertaalekwivalente, dit is **name**, **title** en **reputation**, beperk is. Hier is gevolglik van onderadressering sprake. [Vir 'n volledige bespreking van onderadressering sien 2.2.1.4.]

In bogenoemde voorbeeld is die vertalingsprofiel uitgebrei. Deur dit te doen, is die semantiese kommentaar ook uitgebrei. Aan die woordeboekgebruiker word nou eksplisiete leiding verskaf. Hierdie leiding sal hom/haar in staat stel om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kan kies, mits die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word, breedvoerig verduidelik word – iets wat in TW ontbreek.

Hierdie gebrek aan eksplisiete leiding – hetsy in die toeliggende aantekeninge waar die redaksionele stelsel verduidelik word óf in die semantiese kommentaar – is nie net beperk tot TW nie, soos duidelik sal blyk uit die bespreking van die volgende woordeboekinskrywings in GW:

Wanneer die lemma **naam** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

naam *name, appellation, appellative, designation; credit; image; reputation; fame;*

Net soos in die geval van dieselfde woordeboekinskrywings in TW, is hier sprake van heterogene divergensie deurdat leksikale en semantiese divergensie in dieselfde artikel aangetref word. In hierdie geval geld 'n verhouding van semantiese divergensie tussen die lemma **naam** en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Semantiese divergensie geld ook tussen die lemma **naam** en 'n deelversameling van die vertaalekwivalente wat verskillende polisemiese waardes van die lemma verteenwoordig. Voorbeelde sluit **credit; image; reputation** en **fame** in. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en al die lede van 'n bepaalde doeltaalsinoniemparadigma, byvoorbeeld tussen die lemma **naam** en die groepering van vertaalekwivalente **name, appellation, appellative, designation**.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk dit dat dit verontagsaam word. **Naam** word naamlik nie in die vertaalekwivalent-paradigma van **image** aangetref nie. Dit blyk 'n fout aan die kant van die leksikograaf te wees en behoort reggestel te word.

Uit die toepassing van die omkeerbaarheidsbeginsel is dit ook duidelik dat die vertaalekwivalente **name**, **appellation**, **appellative** en **designation** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Hier is gevolglik nie sprake van leksikale divergensie nie; inteeendeel, 'n verhouding van semantiese divergensie geld. Vergelyk:

naam *name; appellation; appellative; designation; credit; image; reputation; fame;*

In bogenoemde geval word die woordeboekgebruiker weer eens gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente sonder dat enige konteksleiding verskaf word om die woordeboekgebruiker by te staan om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kies. Die woordeboekgebruiker sal dus op sy/haar intuïsie moet staatmaak. Eksplisiete leiding word benodig. Hierdie eksplisiete inligting kan in die toeliggende aantekeninge waar die redaksionele stelsel verduidelik word en in die semantiese kommentaar weergegee word. Die inligtingsdigtheid van die artikel moet verhoog word.

Semantiese divergensie is in hierdie geval die geldende verhouding. Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is die gebrek aan konteksleiding veral opvallend. Die woordeboekgebruiker word in hierdie artikel gekonfronteer met onverwante doeltaalvorms in een vertaalekwivalentparadigma. Om hierdie probleem op te los, moet die vertalingsprofiel uitgebrei word. Dit kan gedoen word deur die polisemiese aard van die lemma duidelik te merk en elke ver-

taalekwivalent onmiddellik op te volg met 'n voorbeeldsin in die doeltaal en 'n vertaling van die voorbeeldsin na die brontaal. Vergelyk:

naam 1. name *What is your **name**?* Hoe is jou **naam**?; 2. appellation *The **appellation** of the king was a grandeur event.* Die **betitteling** van die koning was 'n grootse gebeurtenis. 3. Appellative *Identify yourself by means of an **appellative**.* Identifiseer jouself deur 'n identifiserende **naam**. 4. designation *The designation took place in private.* Die **benoeming** het in die geheim plaasgevind. 5. credit *He is a **credit** to the team.* Hy is 'n aanwinst vir die span. 6. image *The **image** of his country country has improved overseas.* Die **beeld** van sy land het oorsee verbeter. 7. reputation, name *He kept up (maintained) his **reputation** (good name) when delivering the speech.* Hy het sy **reputasie** met die leier van die toespraak gestand gedoen. 8. fame *His claim to **fame** is the establishing of his business.* Sy aanspraak op **bekendheid** is die totstandbringende van sy besigheid.

Op hierdie manier word die semantiese kommentaar uitgebrei.

Konteksleiding kan ook deur middel van glosse gegee word. Hierdie glosse moet slegs konsekwent vir alle vertaalekwivalente gegee word. Vergelyk:
naam name; appellation (title); appellative (also noun class); designation (indication); credit (praise, approval); image (impression); reputation (good name); fame (glory);

Voorbeeldmateriaal kan ook gebruik word om die tipiese konteks te skep waarin die spesifieke polisemiese waarde van die lemma geaktiveer word.

Vergelyk die volgende ter illustrasie:

naam name; appellation; appellative; designation; credit; image; reputation; fame; 'n aangenome – an assumed **name**; bekend staan onder die – van be known by the **name** of; nie jou – laat besoedel nie not to allow one's **name** to

be sullied; *die goeie – besoedel van* tarnish the good **name** of; *die – dra* have the **name** of; *'n goeie – hê* enjoy a good **reputation**; *jou – hoog hou* keep one's good **name (reputation)**; *'n Christen in* – a Christian in **name** only; *in (uit) – van* in the **name** of; *net van – ken* know only by **name**; *op iem. anders se – koop* buy in someone else's **name**; *– maak* make a **name** for oneself; *by sy – noem* address a person by **name**; *geen name noem nie* mention no **names**; *jou – is op die spel* your good **name** is at stake; *op – van iem. staan* be entered under someone's **name**; *onder die – van vriendskap* in the **name** of friendship.

Wat opvallend uit bogenoemde is, is dat die voorbeeldmateriaal tot slegs twee vertaalekwivalente, te wete **name** en **reputation**, beperk is. Hier is gevolglik ook, net soos in die geval van TW, sprake van onderadressering.

In bogenoemde voorbeeld is die vertalingsprofiel uitgebrei wat op sy beurt weer tot die uitbreiding van die semantiese kommentaar gelei het. Hierdeur is eksplisiete leiding aan die woordeboekgebruiker gegee wat hom/haar in staat sal stel om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kan kies, mits die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg word, breedvoerig verduidelik word. Laasgenoemde ontbreek ook grootliks in GW.

Wanneer TW en GW se hantering van die data vergelyk word, is dit duidelik dat TW meer verskillende doeltaalvorms in die vorm van vertaalekwivalente daarstel om die polisemiese aard van die lemma **naam** weer te gee. TW se vertaalekwivalentparadigma bestaan naamlik uit 11 vertaalekwivalente in teenstelling met dié van GW wat slegs uit 8 bestaan. Die onderliggende verhoudings tussen die verskillende vertaalekwivalente en die lemma verskil ook beduidend tussen TW en GW, alhoewel die geldende verhouding in beide gevalle dié van heterogene divergensie is.

Wat die onderliggende teoretiese benadering betref, slaag nóg TW nóg GW daarin om eksplisiete leiding te verskaf wat die woordeboekgebruiker in staat stel om die woordeboek sinvol te gebruik. In hierdie verband moet TW spesifiek uitgesonder word deurdat **name** twee keer in die vertaalekwivalent-paradigma opgeneem word sonder dat die konteks gemerk word.

Die woordeboekgebruiker word in beide TW en GW gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente sonder dat die vertalingsprofiel uitgebrei word om vir konteksleidende mikrostruktuuritems voorsiening te maak.

3.1.1.3 Geen patroonmatige aanduiding van konteksleiding nie

Soos hierbo aangedui, is een van die talle probleme van die woordeboekgebruiker dat hy/sy in baie van die artikels in TW en GW gekonfronteer word met 'n lys vertaalekwivalente waaruit een gekies moet word. Waar divergensie die gevolg is van 'n polisemiese lemma, moet die vertalingsprofiel uitgebrei word om vir konteksleidende mikrostruktuuritems, waaronder beeldmateriaal en ander bykomende inskrywings, voorsiening te maak. Soms word dit op so 'n manier gedoen dat dit tot 'n eenduidige interpretasie en gevolglik korrekte vertaalekwivalentkeuse lei; maar soms is daar nie van patroonmatigheid sprake nie en moet die woordeboekgebruiker steeds op sy/haar taalintuïsie staatmaak om te bepaal watter vertaalekwivalent in watter konteks gebruik moet word. Vergelyk die onderstaande bespreking ter illustrasie.

Wanneer die lemma **lys** aan die Afrikaans-Engelse kant van TW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrifings aangetref:

lys **list; schedule, rota, register; inventory; catalogue; scroll, table; cornice, moulding; beading; skirting-board (along bottom of room-wall); frame (of picture); ledge (on side of rock); picture-rail; fillet;**

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat daar van heterogene divergensie sprake is. Leksikale en semantiese divergensie word naamlik in een artikel aangetref. In hierdie geval geld die ekwivalentverhouding nie net tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma as sodanig nie. Die lemma *lys* staan wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. Daar bestaan egter 'n reeks subverhoudings binne hierdie divergensie deurdat die lemma verskillende divergensieverhoudings met bepaalde groeperings in die vertaalekwivalentparadigma aangaan. In hierdie woordeboekinskrywings geld 'n verhouding van semantiese divergensie tussen die lemma *lys* en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Semantiese divergensie geld ook tussen die lemma *lys* en 'n deelversameling van die vertaalekwivalente wat verskillende polisemiese waardes van die lemma verteenwoordig, byvoorbeeld tussen die lemma *lys* en die vertaalekwivalente **list; inventory; catalogue; beading; skirting-board (along bottom of room-wall); frame (of picture); ledge (on side of rock); picture-rail; en fillet**. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en al die lede van 'n bepaalde doeltaalsinoniemparadigma, byvoorbeeld tussen die lemma *lys* en die groepering **schedule, rota, register**; tussen die lemma *lys* en **scroll, table**; tussen die lemma *lys* en **cornice, moulding**. Tussen 'n lemma en twee opeenvolgende doeltaalsinoniemparadigmas bestaan 'n verhouding van semantiese divergensie, byvoorbeeld tussen *lys* en die volgende deelversameling van die vertaalekwivalentparadigma: **scroll, table; cornice, moulding**.

Uit die toepassing van die omkeerbaarheidsbeginsel is dit duidelik dat die vertaalekwivalente **schedule**, **rota** en **register** nie in 'n verhouding van absolute sinonimie tot mekaar staan nie. Hulle kan mekaar nie in alle kontekste vervang nie. Dieselfde geld ook vir die vertaalekwivalente **scroll** en **table**; **cornice** en **moulding**. Die geldende verhouding is in al drie gevalle dus nie een van leksikale divergensie nie, maar wel een van semantiese divergensie en moet soos volg aangedui word:

lys list; schedule; rota; register; inventory; catalogue; scroll; table; cornice; moulding; beading; skirting-board (along bottom of room-wall); frame (of picture); ledge (on side of rock); picture-rail; fillet;

In hierdie geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente sonder dat konteksleiding vir alle vertaalekwivalente gegee word. Alhoewel die vertaalekwivalente **skirting-board**, **frame** en **ledge** van konteksleiding voorsien word, is daar geen motivering hoekom juis dié betrokke vertaalekwivalente konteksleiding moes kry en die ander nie. Die woordeboekgebruiker sal nog steeds op sy/haar taalintuïsie moet staatmaak om te bepaal watter vertaalekwivalent in watter konteks gebruik moet word. Ekspliciete leiding in beide die toeliggende aantekeninge waar die redaksionele stelsel verduidelik word en die semantiese kommentaar word benodig.

Deur die semantiese kommentaar uit te brei, word die inligtingsdigtheid van die artikel verhoog. Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat die lemma **lys** polisemies van aard is. Die vertaalekwivalente verteenwoordig doeltaalvorms van die brontaal se verskillende polisemiese waardes. Vergelyk:

lys 1 uitstaande rand aan 'n muur, meubel, rots, ens.: *list*; 2 rand van hout of ander materiaal om 'n skildery, spieël, portret, ens.: *frame*; 3 reeks van onder mekaar geplaasde name; ook, die papier waarop die name voorkom: *list*; 4

alfabeties gerangskikte terme; ook, die boek, pamflet e.d. waarin dit uitgegee, gedruk is: *list*; 5 lys van voorgenome planne: *schedule*; 6 inventaris (in tabelvorm): *schedule*; 7 register met name vir die uitvoer van pligte: *rota*; 8 amptelike lys waarin sake, name van persone, gebeurtenisse opgeteken word: *register*; 9 lys van los voorwerpe in huis, skool, ens.: *inventaris*; 10 alfabetiese lys: *catalogue*; 11 lys, staat waarin syfers, feite, ander gegewens oorsigtelik weergegee word: *table*.

Alhoewel hierdie doeltaalvorms as vertaalekwivalente van verbandhoudende waardes van die lemma optree, impliseer dit nie dat dié verskillende doeltaalvorms 'n onderlinge semantiese verhouding hoef te toon nie. Vergelyk **cornice; moulding; beading; en fillet** as deel van die volgende woordeboekartikel:

lys *list; schedule; rota; register; inventory; catalogue; scroll; table; cornice; moulding; beading; skirting-board (along bottom of room-wall); frame (of picture); ledge (on side of rock); picture-rail; fillet;*

Die leksikale items in bogenoemde woordeboekartikel kan nie sonder meer op semantiese vlak met mekaar in verband gebring word nie. Deur die polise-miese aard van die lemma duidelik te merk, van 'n vertaalekwivalent te voorsien en die vertaalekwivalent onmiddellik op te volg met 'n voorbeeldsin in die doeltaal en 'n vertaling van die voorbeeldsin na die brontaal, word die vertalingsprofiel uitgebrei. Vergelyk:

lys 1. *list* *The teacher made a **list** of all the boys who want to play soccer.* Die juffrou het 'n **lys** gemaak van al die seuns wat wil sokker speel. **2.** *schedule* *The building is erected according to a **schedule**.* Die gebou word volgens 'n **skedule** opgerig. **3.** *rota* *The chef's day off is determined by the **rota**.* Die sjef se afdag word volgens sy **werkrooster** bepaal. **4.** *register* *The goods are all on the **register**.* Die goedere staan almal op die **lys**. **5.** *inventory* *He needs to*

make an inventory of all his belongings. Hy moet 'n **lys** van al sy besittings maak. **6. catalogue** *The names of the books can be found alphabetically in the catalogue.* Die name van die nuwe boeke kan alfabeties in die **katalogus** gevind word. **7. scroll** *A scroll is used for decoration purposes in architecture.* 'n **Krullys** word in argitektuur vir dekoratiewe doeleindes gebruik. **8. table** *A table of contents gives an indication of what is about to follow.* 'n **Inhouds-opgawe** gee 'n aanduiding van wat gaan volg. **9. cornice** *The crow made a nest at the cornice.* Die kraai het 'n nes op die **kroonlys** gemaak. **10. moulding** *He used wood for the moulding.* Hy het hout vir die **lyswerk** gebruik. **11. beading skirting-board** *The skirting-board was placed against the wall to round off the floor.* Die **vloerlys** is teen die muur gesit om die vloer af te rond. **12. frame** *The painting was put in a frame.* Die skildery is geraam. **13. ledge** *The man walks on the ledge of the rock.* Die man loop op die **rotslys**. **14. picture-rail** *Earlier years portraits were hung from picture-rails.* Vroeër jare is portrette aan prentlyste gehang. **15. Fillet** *The fillet is situated between two adjacent flutings.* Die **skeilys** is tussen twee naburige suile.

Deur die vertalingsprofiel uit te brei, word die semantiese kommentaar uitgebrei. Hierdeur word die woordeboekgebruiker gehelp met die kontekstualisering van die vreemde doeltaalvorms.

'n Ander opsie is om konteksleiding deur middel van glosse te gee. Vergelyk: **lys** *list; schedule (list of details, items); rota (register of duties); register (official list recording names, events); inventory (detailed list); catalogue (complete, alphabetical list); scroll (decorative carving); table (arrangement in columns); cornice (top moulding of column, wall, building); moulding (shaped outline, strip); beading (moulding strip for edging, furniture); skirting-board (along bottom of room-wall); frame (of picture); ledge (on side of rock); picture-rail (for pictures); fillet (flat moulding).*

Deur konteksleiding te verskaf, word eksplisiete leiding aan die woordeboekgebruiker verskaf. Hierdie leiding stel hom/haar in staat om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks uit die lys van vertaalekwivalente te kies.

Voorbeeldmateriaal kan ook as middel gebruik word om die tipiese konteks te skep waarin die spesifieke polisemiese waarde van die lemma geaktiveer word. Vergelyk:

Iys list; schedule, rota, register; inventory; catalogue; scroll, table; cornice, moulding; beading; skirting-board (along bottom of room-wall); frame (of picture); ledge (on side of rock); picture-rail; fillet; 'n – maak **list**, **schedule**; in 'n – sit **frame**; op die – sit **schedule**, place on the **list**; jy staan op die – (your name) is on the **list**.

Voorbeeldmateriaal moet egter vir alle vertaalekwivalente voorsiening maak. In hierdie geval word slegs drie vertaalekwivalente, te wete **list**, **schedule** en **frame** in die ko-tekste geïllustreer. Daar is gevolglik van onderadressering sprake. (Vergelyk 2.2.1.4 vir 'n volledige bespreking van onderadressering.)

Deur die semantiese aanduiding te gee van die konteks waarbinne hierdie vertaalekwivalente voorkom, word die woordeboek vir die woordeboekgebruiker toegankliker gemaak. Volgens Gouws (1989:170) behoort semantiese aanduiding 'n wesenlike deel uit te maak van die polisemiese veereenduidiging wat in die artikels van vertalende woordeboeke aangebied word. Hierby moet gevoeg word dat dit ook patroonmatig van aard moet wees.

Wanneer die lemma **Iys** aan die Afrikaans-Engelse kant van GW opgesoek word, word die volgende woordeboekinskrywings aangetref:

lys list, catalogue; schedule; file; rail, frame (picture); cornice, moulding; cyma (archit.); skirting-board; ledge (rock); (subscription) list;

Uit bogenoemde woordeboekinskrywings is dit duidelik dat hier sprake van heterogene divergensie is. Beide leksikale en semantiese divergensie kom naamlik in een artikel voor. In hierdie geval geld die ekwivalentverhouding nie net tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma as sodanig nie. Die lemma *lys* staan wel in 'n verhouding van divergensie tot die vertaalekwivalentparadigma. Daar bestaan egter 'n reeks subverhoudings binne hierdie divergensie deurdat die lemma verskillende divergensieverhoudings met bepaalde groeperings in die vertaalekwivalentparadigma aangaan. In hierdie woordeboekinskrywings geld 'n verhouding van semantiese divergensie tussen die lemma *lys* en die vertaalekwivalentparadigma as 'n geheel. Semantiese divergensie geld ook tussen die lemma *lys* en 'n deelversameling van die vertaalekwivalente wat verskillende polisemiese waardes van die lemma verteenwoordig, byvoorbeeld tussen *lys* en *schedule; file; cyma (archit.); skirting-board; ledge (rock); (subscription) list*. Leksikale divergensie geld tussen die lemma en al die lede van 'n bepaalde doeltaalsinoniemparadigma, byvoorbeeld tussen die lemma *lys* en die groepering *list, catalogue*; tussen die lemma *lys* en die groepering *rail, frame (picture)*; tussen die lemma *lys* en die groepering *cornice, moulding*. Tussen 'n lemma en twee opeenvolgende doeltaalsinoniemparadigmas bestaan 'n verhouding van semantiese divergensie, byvoorbeeld tussen *list* en die volgende deelversameling van die vertaalekwivalentparadigma: *rail, frame (picture); cornice, moulding*.

Wanneer die omkeerbaarheidsbeginsel toegepas word, blyk dit dat die vertaalekwivalente *list* en *catalogue* mekaar nie in alle kontekste kan vervang nie. Vergelyk:

list lys; selfkant; trekweerder, togband, band; rand; katalogus; naamlys, rol; rugstreep, aalstreep (dier);
catalogue katalogus, pryskoerant, pryslys; naamlys

Uit bogenoemde is dit duidelik dat **list** en **catalogue** slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar staan. Die gemeenskaplike onderskeiding sou deur middel van konteksleiding aangedui kon word. Vergelyk: **lys** list, catalogue (alphabetical); schedule; file; rail, frame (picture); cornice, moulding; cyma (archit.); skirting-board; ledge (rock); (subscription) list;

Die vertaalekwivalente **rail** en **frame (picture)**; **cornice** en **moulding** staan ook slegs in 'n verhouding van gedeeltelike sinonimie tot mekaar. Vergelyk: **rail**² riggel; leuning; reling (wa); spoorstaaf; lys, boom, dwarsbalk; sport (van stoel);
frame omtrek; skets; gestel, vorm, liggaamsbou; stelsel, inrigting; raam(werk), lys; montuur (bril); kosyn (bouk.); toestel, timmerasie; geraamte; bok (boekdr.); broeiraam (plante); gietvorm;
cornice kroonlys, lyswerk, gewellys;
moulding lyswerk; lys; fries; formering;

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die geldende ekwivalentverhouding nie meer een van leksikale divergensie is nie, maar een van semantiese divergensie. Die woordeboekinskrywings moet gevolglik soos volg aangepas word:

lys list, catalogue (alphabetical); schedule; file; rail; frame (picture); cornice; moulding; cyma (archit.); skirting-board; ledge (rock); (subscription) list;

In bogenoemde geval word die woordeboekgebruiker gekonfronteer met 'n lys vertaalekwivalente sonder dat genoegsame konteksleiding gegee word. Pre-

sies hoekom **frame**, **cyma** en **ledge** van konteksleiding voorsien is en die ander vertaalekwivalente nie, is onduidelik. Die woordeboekgebruiker sal hier op sy/haar taalintuïsie moet staatmaak om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kies, indien hy/sy nie eksplisiete leiding ontvang in beide die toeliggende aantekeninge waar die redaksionele stelsel verduidelik word en in die semantiese kommentaar nie.

Soos duidelik uit bogenoemde woordeboekinskrywings blyk, is die lemma **lys** polisemies van aard. Die vertaalekwivalente verteenwoordig slegs die verskillende polisemiese waardes van die lemma in die doeltaal. Tussen hierdie verskillende betekenisonderskeidings bestaan 'n aantoonbare verband. Vergelyk: **lys** 1 uitstaande rand aan 'n muur, meubel, rots, ens.: *list*; 2 rand van hout of ander materiaal om 'n skildery, spieël, portret, ens.: *frame*; 3 reeks van onder mekaar geplaasde name; ook, die papier waarop die name voorkom: *list*; 4 alfabeties gerangskikte terme; ook, die boek, pamflet e.d. waarin dit uitgegee, gedruk is: *list*; 5 lys van voorgenome planne: *schedule*; 6 inventaris (in tabelvorm): *schedule*; 7 alfabetiese lys: *catalogue*.

Alhoewel hierdie doeltaalvorms as vertaalekwivalente van verbandhoudende waardes van die lemma optree, vertoon sommige van die verskillende doeltaalvorms nie 'n onderling semantiese verhouding nie. Vergelyk **file**; **cornice**; **moulding**; en **cyma** as deel van die volgende woordeboekartikel:
lys *list, catalogue (alphabetical); schedule; file; rail; frame (picture); cornice; moulding; cyma (archit.); skirting-board; ledge (rock); (subscription) list;*

Die woordeboekgebruiker word gevolglik met onverwante doeltaalvorms in een artikel gekonfronteer. Deur die polisemiese aard van die lemma duidelik te merk, van 'n vertaalekwivalent te voorsien en die vertaalekwivalent onmiddellik op te volg met 'n voorbeeldsin in die doeltaal en 'n vertaling van die

voorbeeldsin na die brontaal, word die vertalingsprofiel uitgebrei, wat op sy beurt weer die semantiese kommentaar uitbrei. Vergelyk:

lys 1. list *The teacher made a **list** of all the boys who want to play soccer.* Die juffrou het 'n **lys** gemaak van al die seuns wat wil sokker speel. **2.** catalogue *The names of the books can be found alphabetically in the **catalogue**.* Die name van die nuwe boeke kan alfabeties in die **katalogus** gevind word. **3.** schedule *The building is erected according to a **schedule**.* Die gebou word volgens 'n **skedule** opgerig. **4.** file *Give me the **file** on retrenchments.* Gee my die **lys** van afdankings. **5.** frame *The painting was put in a **frame**.* Die skildery is geraam. **6.** cornice *The crow made a nest at the **cornice**.* Die kraai het 'n nes op die **kroonlys** gemaak. **7.** moulding *He used wood for the **moulding**.* Hy het hout vir die **lyswerk** gebruik. **8.** cyma *The **cyma** has a double curve.* Die **cyma** het 'n dubbele kurwe. **9.** skirting-board *The **skirting-board** was placed against the wall to round off the floor.* Die **vloerlys** is teen die muur gesit om die vloer af te rond. **10.** ledge *The man walks on the **ledge** of the rock.* Die man loop op die **rotslys**. **11.** (subscription) list *You must pay your subscription money to be on the **(subscription) list**.* Jy moet jou intekengeld betaal om op die intekenaarlys te wees.

Hierdeur word die woordeboekgebruiker gehelp met die kontekstualisering van die vreemde doeltaalvorms.

Deur die vertaalekwivalente van konteksleiding deur middel van glosse te voorsien, word die semantiese kommentaar verder uitgebrei. Vergelyk:

lys list, catalogue (complete, alphabetical list); schedule (list of details, items); file; rail (picture); frame (picture); cornice (top moulding of column, wall, building); moulding (shaped outline, strip); cyma (archit.); skirting-board (interior wall moulding); ledge (rock); (subscription) list;

Voorbeeldmateriaal kan ook gebruik word om die tipiese konteks te skep waarin die polisemiese waarde van die lemma geaktiveer word. Vergelyk: **lys** list; catalogue; schedule; file; rail; frame (picture); cornice; moulding; cyma (archit.); skirting-board; ledge (rock); (subscription) list; *van die – krap*, strike off the **roll**; *in ‘n – sit*, **frame** (a picture).

Voorbeeldmateriaal moet egter vir alle vertaalekwivalente voorsiening maak. Net soos by TW word daar nie vir alle vertaalekwivalente voorsiening gemaak nie. In hierdie geval word slegs een vertaalekwivalent, te wete **frame**, in die ko-tekst geïllustreer. Hier is gevolglik ook van onderadressering sprake. (Vergelyk 2.2.1.4 vir ‘n volledige bespreking van onderadressering.)

Wat verder opvallend van bogenoemde voorbeeldmateriaal is, is dat **roll** vir die eerste keer sy verskyning in die ko-tekst maak. Volgens Gouws (2000:105) mag geen nuwe vertaalekwivalent vir die eerste keer in die ko-tekst sy verskyning maak nie. Hier is dus naas onderadressering ook van ooradressering sprake in dieselfde artikel.

Wanneer TW en GW vergelyk word, is dit duidelik dat TW en GW dieselfde onderliggende teoretiese benadering in die hantering van data volg. Beide gaan naamlik van die standpunt uit dat heterogene divergensie die geldende ekwivalentverhouding is. Beide beperk konteksleiding tot drie vertaalekwivalente. In TW word konteksleiding vir die vertaalekwivalente **skirting-board**, **frame** en **ledge** gegee; in GW word konteksleiding beperk tot die vertaalekwivalente **frame**, **cyma** en **ledge**. In TW word drie vertaalekwivalente, te wete **list**, **schedule** en **frame**, in die ko-tekst aangetref; in GW word dit beperk tot een, te wete **frame**. In beide TW en GW is daar sprake van onderadressering. By GW is daar egter naas onderadressering ook sprake van ooradressering in dieselfde artikel.

Samevattend kan daar dus tot die gevolgtrekking gekom word dat TW in sy onderliggende teoretiese benadering leksikografies beter met data omgaan. Dit moet egter gemeld word dat dié benadering steeds baie ver verwyder is van 'n benadering wat die woordeboekgebruiker in staat sou stel om 'n korrekte vertaalekwivalentkeuse te maak.

Uit bogenoemde bespreking is dit duidelik dat konteksleiding in TW en GW nie konsekwent aangebied word nie; intendeel, konteksleiding in TW en GW word op 'n uiters lukrake manier verskaf en is ook nie tot bogenoemde voorbeeld beperk nie. In die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **oog** in GW word net **fountain, source, lash, loop, spot** en **hilum** van konteksleiding voorsien; in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **boot** in GW word net **sitplek** en **agterbak** van konteksleiding voorsien.

3.1.1.4 Oor- en onderadressering

Volgens Gouws (2000:105) is oor- en onderadressering, die gebrek aan adresseringsekwivalensie tussen die ko-tekste en die vertaalekwivalentparadigma by artikels met 'nongeïntegreerde mikrostruktuur, 'n tipiese eienskap van woordeboeke met 'nlemmatiese voorkeur. Hierdie tendens word in my ondersoek bevestig. Vergelyk die volgende bespreking van die lemma **oog** in TW ter illustrasie:

oog eye (of human being, needle, rope, on peacock's tail, of potato, sirloin, etc.); fountain(-head), source (of stream); bar, pub, public house (drinking place); mesh (of net, wire); loop, bight (of rope); cringle; gudgeon (naut.); (bull's-)eye (of storm); *die oë bedek (met die hande)* close one's eyes; *met die blote* – with the naked eye; 'n *blou-* a black eye (as a result of a blow); *met my eie oë* with my own eyes; *jou oë nie glo nie* not believe one's own eyes;

die – op iets hê have an **eye** on s.t.; *iem. in die – hou* watch (keep an **eye** on); *het jy geen (nie) oë in jou kop nie?* haven't you got **eyes**?

In die aanbieding van die ko-teks word slegs 'n enkele vertaalekwivalent, **eye**, geïllustreer. Die tien ander vertaalekwivalente word nie in die ko-teks geïllustreer nie, wat 'n voorbeeld van onderadressering is. In hierdie geval het die vertaalekwivalent **eye** meer as een ondersteunende ko-teks, wat wel mag plaasvind. Alle artikels waar divergensie – en veral semantiese divergensie – die geldende ekwivalentverhouding is, moet in die ko-teks voorkom. Nie een mag uitgelaat word nie. In hierdie geval word laasgenoemde bepaling egter grootliks oortree. Hierdie oortreding is egter nie net beperk tot TW nie.

Vergelyk dieselfde artikel in GW:

oog, (oë), eye; fountain, source (river); lash (whip); loop (string); bar, pub; spot (on dice); mesh; bud; hium (bean); gudgeon; *oë van agter en van voor hê*, have **eyes** on both sides of one's head; *met die blote –*, with the naked **eye**; *'n blou –*, a black **eye** (after receiving a blow); *in sy eie oë*, in his own **eyes**; *aldag na die – toe gaan*, frequent the **bar**; *met geen – gesien nie*, not to have laid **eyes** on; *gebroke oë*, glazed **eyes**; *sy oë nie glo nie*, not believe one's **eyes**; *groen en geel voor jou oë word*, see spots before one's **eyes**; *met groot oë*, wide-**eyed**; *jou – op iem. hê*, mistrust someone; have one's **eye** on someone (a girl); *'n – vir iets hê*, have an **eye** for something; *die – hou op*, keep an **eye** on; *jou oë goed kos gee*, feast one's **eyes**; *met lede oë aan-skou*, view with sorrow; **eye** with envy; *geen oë vir kuns hê nie*, have no **eye** for art; *ogies maak*, give the glad **eye**, look amorously at, make **eyes**; *die – van die meester (baas) maak die perd vet*, the master's **eye** make the cattle thrive; *met die – op*, with a view (an **eye**) to; *onder die oë kry*, set **eyes** on; *hulle oë gaan oop*, their **eyes** are being opened; *jy moet jou oë oopmaak*, you must keep your **eyes** peeled; *net vir een ding – en oor hê*, have **eyes** and ears for one thing only; *- en oor hê vir iets*, be all **eyes** and ears; *'n – in die*

seil hou, be on the alert; keep one's weather **eye** open; *iem. in die oë sien*, look someone in the **eyes**.

In bogenoemde voorbeeld word die vertaalekwivalente wat in die ko-teks geïllustreer word, tot twee beperk, te wete **eye** en **bar**. Net soos in TW is hier van onderadressering sprake deurdat nie al die vertaalekwivalente in die ko-teks geïllustreer word nie. Wat verder opvallend is, is dat die vertaalekwivalent **eye** verskeie ondersteunende ko-teksitems het. Die aanbieding van inligtingsoordrag is gevolglik baie oneweredig.

Oor- en onderadressering word egter nie beperk tot verskillende artikels nie. Dikwels kom oor- en onderadressering in dieselfde artikel voor. Vergelyk die artikel van die lemma **history** in TW ter illustrasie:

history, geskiedenis; verhaal, storie; relaas; historie; *Ancient*, *Mediaeval*, *Modern* –, Ou, Middeleeuse, Nuwe **Geskiedenis**; – *of art*, *art* **kunsgeskiedenis**; – *of dogma* **dogmageeskiedenis**; *make* – **geskiedenis** maak of skep; *natural* – natuurlike **historie**; *natural* – *museum* natuur**historiese** museum; *that is* – *now* dit behoort tot die **verlede** of die **geskiedenis**; – *of religion* godsdiens**geskiedenis**; – *repeats itself* **geskiedenis** herhaal hom; *a man with a* – 'n man met 'n **verlede**; *world* – algemene **geskiedenis**.

In hierdie artikel is daar sprake van beide onder- en ooraadressering. Slegs twee vertaalekwivalente, **geskiedenis** en **historie**, word in die ko-teks geïllustreer. Genoemde twee vertaalekwivalente het ook meer as een ondersteunende ko-teksitem. **Verhaal**, **storie** en **relaas** word egter nie in die ko-teks geïllustreer nie, wat 'n voorbeeld van onderadressering is.

Wat egter opvallend is, is dat 'n nuwe vertaalekwivalent **verlede** nou vir die eerste keer sy verskyning in die ko-teks maak. Volgens Gouws (2000:106)

moet elke ko-teksitem 'n vertaalekwivalent hê wat in die vertaalekwivalent-paradigma as 'n adres ingesluit is. Hierdie bepaling word oortree. Hier is dus sprake van ooradressering. Ooradressering word egter nie beperk tot TW nie. Ook in GW maak nie minder nie as twee vertaalekwivalente, **kennis** en **verlede**, vir die eerste keer hul verskyning in die ko-teks. Wat veral opvallend is, is dat een van die vertaalekwivalente dieselfde vertaalekwivalent is wat sy verskyning vir die eerste keer in TW se ko-teks maak. Vergelyk: **history**, (..ries), geskiedenis; geskiedverhaal; verhaal; storie; *Ancient, medieval, modern* –, ou, Middeleeuse, moderne **geskiedenis**; *make* –, **geskiedenis** maak; *natural* –, natuur**kennis**; – *repeats itself*, die **geskiedenis** herhaal hom; *a woman with a* –, 'n vrou met 'n **verlede**.

Onder- en ooradressering in dieselfde artikel is nie beperk tot geïsoleerde gevalle nie. Dit kom dikwels in dieselfde artikel voor. Vergelyk die artikel van die lemma **lis** in TW ter illustrasie:

lis =te (1) strategem, artifice, trick, ruse, device, guile, craft, contrivance, wile, frame-up; *met* – cunningly, with cunning, by **craft**;

In bogenoemde artikel word slegs een doeltaalkollokasie (*met lis*) en drie vertaalekwivalente vir hierdie kollokasie aangetref. Die eerste twee vertaalekwivalente toon geen verband met enigeen van die items in die vertaalekwivalentparadigma nie. In hierdie verband is daar dus van ooradressering sprake deurdat vertaalekwivalente vir die eerste keer in die ko-teks hul verskyning maak. Die ko-teksgedeelte sluit 'n derde vertaalekwivalent van die kollokasie *met lis*, dit is *by craft*, in. Slegs een van die vertaalekwivalente van die vertaalekwivalentparadigma maak in die ko-teks sy opwagting. Hier is dus naas ooradressering ook van onderadressering sprake.

In hoe 'n mate oor- en onderadressering 'n probleem in die artikels van tweetalige woordeboeke is, blyk uit die onderstaande artikel van die lemma **boot** in GW. Vergelyk:

boot¹, (n) stewel, laars; sitplek (op koets); bagasiebak, agterbak (motor); voorkis, bok; *be in someone's -s*, in iem. se **skoene** staan; *too big for one's -s*, te groot vir sy **skoene**; *get the -*, *get the order of the -*, uitgeskop word; in die **pad** gestee word; die trekpas ontvang (kry); *his heart is in his -s*, sy hart het in sy **skoene** gesak.

In bogenoemde artikel maak nie minder nie as twee nuwe vertaalekwivalente, te wete **skoene** en **pad**, vir die eerste keer hul verskyning in die ko-tekste. Hier is dus sprake van ooraadressering. Wat verder opvallend is, is dat die vertaalekwivalent **skoene** boonop nie minder nie as drie ondersteunende ko-tekstitems het. In teenstelling hiermee word nie 'n enkele vertaalekwivalent van die vertaalekwivalentparadigma in die ko-tekste geïllustreer nie, wat op onderadressering dui.

Wanneer TW en GW se hantering van data in hierdie geval vergelyk word, is dit duidelik dat beide TW en GW hulle aan oor- en onderadressering skuldig maak. Die onderliggende teoretiese benadering is in beide gevalle ook dieselfde. Uit die bespreking van bogenoemde voorbeeldmateriaal is dit egter duidelik dat GW soms beter met voorbeeldmateriaal omgaan. Daar moet egter gemeld word dat beide TW en GW baie kan doen om die probleem van onder- en ooraadressering uit te skakel.

In bogenoemde gevalle is die gebrek aan adresseringsekwivalensie en doeltreffende ekwivalentdiskriminasie 'n direkte resultaat van 'n sterk lemmatiese adressering. Prosedures van nielemmatiese adressering, byvoor-

beeld die insluiting van ko-teksinskrywings, sal brontaalvorms verhef van hierdie inskrywings se adresse tot volwaardige behandelingseenhede.

3.1.1.5 Voorbeeldmateriaal

Volgens Gouws (1992:40) het voorbeeldmateriaal 'n uiters pragmatiese funksie in woordeboeke. Dit herkontekstualiseer die lemma en/of vertaalekwivalent(e) in vertalende woordeboeke en is belangrik om die dekodering en enkodering vir moedertaalsprekers moontlik te maak.

Wat opmerklik uit die bespreking van alle voorgenoemde voorbeeldmateriaal is, is dat voorbeeldmateriaal in TW en GW baie gebrekkig is. In die meeste gevalle word slegs 'n enkele polisemiese waarde in die voorbeeldmateriaal geleksikalisier. Vergelyk ter illustrasie die bespreking van die lemma ***liefde*** in TW in 3.1.1.1 waar die voorbeeldmateriaal slegs vir 'n enkele vertaalekwivalent, te wete ***love*** voorsiening maak. GW, daarenteen, maak slegs vir twee vertaalekwivalente, ***love*** en ***affection***, voorsiening. (Vir verdere voorbeelde kan die bespreking van die lemma ***naam*** in 3.1.1.2 en die lemma ***lys*** in 3.1.1.3 geraadpleeg word.)

Soms word net 'n enkele polisemiese waarde in die voorbeeldmateriaal geleksikalisier en dan nie juis in sy tipiese konteks nie. Vergelyk die volgende voorbeeldmateriaal wat vir die lemma ***gate*** in TW en GW gegee is, ter illustrasie:

gate *n.* hek; poort; toegangsgeld(e), hekgeld; *at the –s of the city* by die poorte van die stad; – *of hell* hel(le)poort.

Soos duidelik uit die besprekings blyk, is die probleem van oor- en onder-adressering nie beperk tot óf TW óf GW nie. Ek kan selfs veralgemeen deur te sê dat hierdie probleem tipies van alle tweetalige woordeboeke is. Die feit

dat alle vertaalekwivalente nie in die voorbeeldmateriaal voorkom nie, het spesifieke implikasies vir die woordeboekgebruiker. Die doeltaalvorms word naamlik nie geïnternaliseer as deel van 'n groter geheel wat die tipiese gebruik illustreer nie. Die woordeboekgebruiker word dus beperk tot die geïsoleerde woordoptrede wat die woordeboek se suksesvolle inligtingsoordrag kortwiek (vergelyk Gouws 1992:40-41).

3.1.1.6 Nienakoming van omkeerbaarheidsbeginsel

Die omkeerbaarheidsbeginsel word ook oortree waar heterogene divergensie in 'n artikel die geldende verhouding is. Die aard van die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel verskil ook van die artikels waar homogene divergensie die geldende verhouding is. (Vir 'n volledige bespreking van die bepalings van die omkeerbaarheidsbeginsel asook die maniere waarop dit verontagsaam word, vergelyk 2.1.3.1.) Uit die onderstaande voorbeelde is dit duidelik dat die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel in TW en GW hoofsaaklik van die aard is waar die vertaalekwivalent aan kant Y wel lemmastatus aan kant X kry, maar die leksikale item wat as lemma in kant Y aangebied word, nie nou as vertaalekwivalent in kant X verstrekkend word nie. Vergelyk: **naam** word nie as 'n vertaalekwivalent in die vertaalekwivalentparadigma van **character** in TW gelys nie; **naam** kom nie in die vertaalekwivalentparadigma van **image** in GW voor nie; **oog** maak nie deel uit van die ekwivalentparadigma van die lemma **source** in TW nie; **oog** maak nie deel uit van die ekwivalentparadigma van die lemma **public house** in TW nie; **oog** kom nie in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **fountain** in GW voor nie; **oog** word nie gelys in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **source** in GW nie; **oog** is nie lid van die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **spot** in GW nie; **history** kom nie in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **verhaal** in GW voor nie; **boot** word nie opgeneem in **sitplek** se vertaalekwivalentparadigma in GW nie; **boot** word nie in **bok**¹ se

vertaalekwivalentparadigma in GW gelys nie; **gate** kom nie in die vertaal-
ekwivalentparadigma van **ingang** in TW voor nie; **gate** word nie opgeneem in
die vertaalekwivalentparadigma van **sluiting** in TW nie; **gate** word nie gelys in
die vertaalekwivalentparadigma van **sluis** in TW nie; **gate** is nie lid van die
vertaalekwivalentparadigma van **opkoms** in TW nie; **gate** kom nie in die ver-
taalekwivalentparadigma van **publiek** in TW voor nie; **gate** word nie aange-
tref in die vertaalekwivalentparadigma van **toeskouer** in TW nie; **gate** kom
nie in die vertaalekwivalentparadigma van **toeskouer** in GW voor nie; **gate**
word nie gelys in die vertaalekwivalentparadigma van **publiek** in GW nie.

Slegs twee voorbeelde waar 'n vertaalekwivalent aan kant Y nie lemmastatus
aan kant X kry nie, is gevind. **Agterkis** word nie as 'n lemma aan die
Afrikaans-Engelse kant van TW aangetref nie en **stofkous** maak nie sy
verskyning as lemma aan die Afrikaans-Engelse kant van TW nie.

3.1.2 Samevatting

Soos reeds aangetoon, is daar in die geval van heterogene divergensie
sprake van 'n hele netwerk van ekwivalentverhoudings wat in dieselfde artikel
ter sake is. Indien die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gevolg
word, nie in toeliggende aantekeninge breedvoerig verduidelik word en die
vertalingsprofiel nie uitgebrei word om voorsiening te maak vir kontekslei-
dende mikrostruktuuritems nie, kan die woordeboek nie suksesvol deur
woordeboekgebruikers aangewend word nie.

Uit die bespreking van voorbeeldmateriaal in 3.1 is dit duidelik dat die gebrek
aan toeliggende aantekeninge oor die redaksionele stelsel wat in die woorde-
boek gevolg word, een van die oorsake vir die situasie is waar 'n woordeboek-
gebruiker met 'n lys vertaalekwivalente gekonfronteer word en op sy/haar
taalintuïsie moet staatmaak om 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks
te kies. 'n Ander oorsaak vir hierdie situasie is dat die vertalingsprofiel nie ge-

noegsaam uitgebrei word om voorsiening te maak vir konteksleidende mikro-struktuuritems nie.

Soms laat leksikograwe eenvoudig na om enige vorm van konteksleiding te verskaf. Vergelyk byvoorbeeld die bespreking van die lemma **name** in TW en GW ter illustrasie. Soms word konteksleiding wel verskaf, maar is daar nie van enige patroonmatigheid sprake nie. Vergelyk die volgende voorbeelde ter illustrasie: In die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **lys** in TW word net **skirting-board**, **frame** en **ledge** van konteksleiding voorsien; in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **lys** in GW word net **frame**, **cyma** en **ledge** van konteksleiding voorsien; in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **oog** in GW word net **fountain**, **source**, **lash**, **loop**, **spot** en **hilum** van konteksleiding voorsien; in die vertaalekwivalentparadigma van die lemma **boot** in GW word net **sitplek** en **agterbak** van konteksleiding voorsien.

Uit bogenoemde is dit duidelik dat konteksleiding in TW en GW op 'n uiters lukrake manier verskaf is.

In die uitbreiding van die vertalingsprofiel word daar dikwels van voorbeeldmateriaal gebruik gemaak. In hierdie ondersoek is daar bevind dat voorbeeldmateriaal wat in TW en GW aangebied word ter uitbreiding van die vertalingsprofiel, eerstens gebrekkig en tweedens problematies van aard is. Daar is bevind dat oor- en onderadressering tipies van voorbeeldmateriaal in TW en GW is. Vergelyk die bespreking van die artikel **oog** in TW en GW as voorbeelde van onderadressering; die bespreking van die artikel **kaart** in TW en GW in 2.2.1.2 as voorbeelde van ooradressering. Uit hierdie voorbeeldmateriaal is dit duidelik dat óf oor- óf onderadressering in 'n artikel voorkom. Beide oor- en onderadressering kan egter ook in 'n enkele artikel aangetref word.

Vergelyk die bespreking van die artikel **history** in TW asook die bespreking van die artikel **boot** in TW en GW ter illustrasie.

Wat die aard van onderadressering betref, is daar in die meeste gevalle bevind dat slegs 'n enkele polisemiese waarde van 'n lemma in die voorbeeldmateriaal geaktiveer word. Vergelyk die bespreking van die artikel **oog** in TW ter illustrasie. Soms is die polisemiese waarde van die lemma nie eens in sy tipiese konteks geaktiveer nie. Vergelyk ter illustrasie die voorbeeldmateriaal wat vir die lemma **gate** in TW en GW gegee is.

In my ondersoek is daar bevind dat die maksimum polisemiese waardes van 'n lemma wat in die voorbeeldmateriaal geaktiveer word, twee is. Vergelyk die artikel **history** in TW en die artikel **oog** in GW ter illustrasie. Soms word nie eens 'n enkele polisemiese waarde van 'n lemma in die voorbeeldmateriaal geaktiveer nie. Vergelyk die bespreking van die artikel **boot** in GW ter illustrasie.

Deurdat alle vertaalekwivalente nie in die voorbeeldmateriaal voorkom nie, word die doeltaalvorms nie geïnternaliseer as deel van 'n groter geheel wat die tipiese gebruik illustreer nie. Die woordeboekgebruiker word gevolglik beperk tot die geïsoleerde woordoptrede wat die woordeboek se suksesvolle inligtingsoordrag kortwiek (vergelyk Gouws 1992:40-41).

Die omkeerbaarheidsbeginsel word ook oortree waar heterogene divergensie in 'n artikel die geldende verhouding is. Die aard van die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel verskil van die artikels waar homogene divergensie die geldende verhouding is. Uit 'n bespreking van die voorbeeldmateriaal was dit duidelik dat die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel in TW en GW hoofsaaklik van die aard is waar die vertaalekwivalent

aan kant Y wel lemmastatus aan kant X kry, maar die leksikale item wat as lemma aan kant Y aangebied word, nie nou as vertaalekwivalent aan kant X verstrek word nie. Slegs twee voorbeelde waar 'n vertaalekwivalent aan kant Y nie lemmastatus aan kant X kry nie, is gevind.

Wat heterogene divergensie betref, word daar in sowel TW en GW erg wipplank gery. Nóg TW nóg GW verduidelik breedvoerig in toeliggende aantekeninge die stelsel wat in die woordeboek gevolg word. Wat die onderliggende teoretiese benadering tot data betref, maak TW en GW in die algemeen van dieselfde benadering gebruik. Wat die omgang met data betref, word verskille aangetref. So is daar onder meer bevind dat, wat konteksleiding betref, GW dit beter van sy taak kwyd. Wanneer die patroonmatigheid van konteksleiding onder die soeklig geplaas word, is dit duidelik dat TW konteksleiding meer patroonmatig aanbied. Wanneer voorbeeldmateriaal van nader bekyk word, is dit duidelik dat beide TW en GW hulle aan oor- en onderadressering skuldig maak. Dit is egter uit die bespreking van voorbeeldmateriaal duidelik dat GW tog daarin slaag om beter inligtingsoordrag te versker. Opsommenderwys kan daar dus tot die gevolgtrekking gekom word dat GW, wat heterogene divergensie betref, beter as TW met data omgaan.

Hoofstuk 4 Gevolgtrekkings en aanbevelings

In die bespreking van homogene divergensie is daar bevind dat te min inligting verskaf word om maksimale inligtingsoordrag te verseker. Te min en selfs geen inligting nie oor die stelsel wat in die bewerking van die sentrale lys gebruik word, word gegee. Tog móét 'n woordeboek oor 'n teksgedeelte beskik wat die woordeboekgebruiker van die nodige riglyne voorsien om interaksie tussen die teks en die sentrale woordelys te verseker (vergelyk Gouws 2000:3). Die feit dat hierdie toeliggende aantekeninge ontbreek of nie die onderskeie geïmplementeerde stelsels breedvoerig verduidelik nie, maak die interaksie tussen die gebruikersriglyne (teoretiese aspek) voor in die woordeboek en die sentrale woordelys (praktiese aspek) bykans onmoontlik. Die leksikograaf maak op die intuïsie van die woordeboekgebruiker staat om die leksikografiese stelsel wat in die woordeboek gevolg word, te interpreteer ten spyte van die feit dat dit die leksikograaf se verantwoordelikheid is om die woordeboekgebruiker by te staan deur die nodige riglyne te verskaf.

Dieselfde scenario het dit afgespeel in die bespreking van heterogene divergensie. In die geval van heterogene divergensie is die behoefte aan toeliggende aantekeninge om die redaksionele stelsel wat in die woordeboek gebruik word te verduidelik, net soveel groter omdat daar sprake is van 'n hele netwerk van ekwivalentverhoudings. Die woordeboekgebruiker word geen ander keuse gelaat nie as om op sy/haar intuïsie staat te maak – in die meeste gevalle misluk laasgenoemde klaaglik.

Dit is my voorstel dat tweetalige woordeboeke by die basiese moet begin. In die toeliggende aantekeninge voor in die woordeboek moet die stelsel wat in die woordeboek gebruik word, breedvoerig aan die hand van voorbeeldmateriaal bespreek word. In die geval van divergensie sou ek verwag dat die toeliggende aantekeninge voorsiening moet maak vir die volgende: 'n bespreking

van die hantering van divergensie as ekwivalentverhouding; gebruiksfrek-wensie as ordeningsbeginsel; die primêre vertaalekwivalent en die implikasies daarvan vir ander vertaalekwivalente; wisselvorms, ensovoorts.

Ook is daar in die bespreking van voorbeeldmateriaal aangetoon dat die leksikografiese bewerkings van lemmas in TW en GW van 'n minderwaardige gehalte is. In hierdie studie is daar bevind dat die bewerking in die vertaalekwivalentparadigma dikwels tot die blote lys van vertaalekwivalente beperk is. Die woordeboekgebruiker word gekonfronteer met 'n lys van vertaalekwivalente sonder dat hy/sy genoegsame aanduiding gegee word van die semantiese kontekste waarin die betrokke vertaalekwivalente die lemma kan vervang. Konteksleiding word op 'n baie lukrake manier verskaf. In baie gevalle is daar van konteksleiding geen sprake nie. Soms word konteksleiding wel verskaf, maar daar is nie sprake van enige patroonmatigheid nie.

Dit is dus net logies dat alle vertaalekwivalente van konteksleiding voorsien moet word. Volgens Gouws (1989:153) behoort slegs die vertaalekwivalent wat die naaste aan 'n absolute ekwivalent van die lemma is, dit wil sê die primêre vertaalekwivalent, ongemerk aangebied te word. Konteksleiding hoef ook nie net tot voorbeeldmateriaal beperk te word nie. Dit kan verskeie vorms aanneem, te wete leksikografiese etikette, vertaalkomplemente en verklarings, leenvorms, kwasi-ekwivalente, doeltaalverklarings asook ostensiewe adressering. Feit is: die nodige middele moet slegs benut en patroonmatig aangewend word.

In my ondersoek het ek tot die gevolgtrekking gekom dat voorbeeldmateriaal wat in TW en GW ter uitbreiding van die vertalingsprofiel aangebied is, eerstens baie gebrekkig is en tweedens uiters problematies van aard is. Daar is bevind dat oor- en onderadressering tipies van voorbeeldmateriaal in TW en

GW is. Soms word beide oor- en onderadressering in een artikel aangetref. Deurdat alle vertaalekwivalente nie in die voorbeeldmateriaal voorkom nie, word suksesvolle inligtingsoordrag in die wiele gery. Die woordeboekgebruiker word naamlik verplig om sterk te steun op die vertaalekwivalente wat wel voorkom. Laasgenoemde illustreer nie altyd die tipiese gebruik nie.

Dit is my opinie dat daar indringend aandag gegee sal moet word aan die gebruik van voorbeeldmateriaal as middel tot die uitbreiding van semantiese kommentaar. Voorbeeldmateriaal sal moet uitgebrei word om vir alle vertaalekwivalente voorsiening te maak. Dit moet ook die tipiese sintaktiese konteks aanbied waarbinne 'n bepaalde polisemiese onderskeiding van die lemma in normale taalgebruik voorkom.

Voorbeeldmateriaal hoef ook nie net tot die geskrewe taal beperk te word nie. Woordeboekmakers van vertalende woordeboeke moet ook daaraan begin dink om van illustrasies en ostensiewe adressering gebruik te maak om beter begrip aan die kant van die woordeboekgebruiker te bewerkstellig. Volgens Svensén (1993:167) is illustrasies doeltreffend wanneer tydsaspekte, ruimtelike, funksionele asook konseptuele verhoudings weergegee moet word. Dit sou veral doeltreffend kon wees by woordeboekinskrywings soos **gate**.

Innoverende strategieë sal ook daargestel moet word om die woordeboekgebruiker met die keuse van vertaalekwivalente behulpsaam te wees. 'n Voorbeeld van 'n tweetalige woordeboek waar innoverende strategieë daargestel is om inligtingsoordrag te verbeter, is die *Reader's Digest Afrikaans-Engelse woordeboek/English-Afrikaans Dictionary* waar twee ekstra kolomme op elke bladsy bygevoeg is. In hierdie kolomme word twee tipes toevoegings, te wete ingevoegde tekste en 'n verkorte tweede makrostruktuur, aangetref.

'n Ander voorbeeld is die *Tweetalige Aanleerderswoordeboek/Bilingual Learner's Dictionary* waar 'n geïntegreerde mikrostruktuur voorsiening maak vir kontekstualiserende inskrywings binne dieselfde eenheid as die betrokke vertaalekwivalent. In nóg TW nóg GW is daar sprake van enige innoverende strategieë om die woordeboekgebruiker genoegsaam by te staan.

Ekwivalentdiskriminasie moet gegee word. Hausmann & Werner is ook voorstanders van ekwivalentdiskriminasie (vergelyk Gouws 1996:17). Deur van ekwivalentdiskriminasie gebruik te maak, verskuif die fokus van die lemma na die vertaalekwivalent. Hierdeur word 'n nielemmatiese adresseringsprosedure ingelei wat op sy beurt tot hoër inligtingsdigtheid lei. Deur hierdie proses word 'n groter mate van suksesvolle betekenisoordrag verseker.

Soos dit duidelik uit die bespreking van voorbeeldmateriaal blyk, is TW en GW deurspek met leksikografiese inkonsekwentheid. Dit vind veral in die nienakoming van die omkeerbaarheidsbeginsel beslag. Die aard van die verontagsaming van die omkeerbaarheidsbeginsel in TW en GW is hoofsaaklik waar die vertaalekwivalent aan kant Y wel lemmastatus aan kant X kry, maar die leksikale item wat as lemma in kant Y aangebied word, nie nou as vertaalekwivalent in kant X verstrek word nie. Slegs twee voorbeelde waar 'n vertaalekwivalent aan kant Y nie lemmastatus aan kant X kry nie, is in my ondersoek gevind.

In hierdie verband wil ek my op leksikograwe beroep om toe te sien dat die omkeerbaarheidsbeginsel konsekwent toegepas word. Nie net sal dit tot 'n gebalanseerde aanbieding van ekwivalensieverhoudinge tussen bron- en doeltaal lei nie; dit sal ook tot die geloofwaardigheid van die woordeboek bydra.

Wat 'n vergelyking tussen TW en GW betref, is dit uit die bespreking van voorbeeldmateriaal duidelik dat beide woordeboeke deur inkonsekwenthede ontsier word. Data word in sommige gevalle eenders gehanteer, soms word daar op heel verskillende maniere met data omgegaan. Die onderliggende teoretiese benadering tot die data is soms dieselfde; soms is verskille waarneembaar. Na my mening slaag nóg TW nóg GW daarin om suksesvol met data om te gaan. GW gaan, oor die algemeen beskou, beter met data om as TW. Opsommenderwys kan daar dus volstaan word met die uitspraak dat GW in die leksikografiese hantering van die ekwivalentverhouding divergensie dit beter van sy taak kwyt as TW.

Bibliografie

Woordeboeke

- Bosman, D.B. et al. 1984. *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary*. Kaapstad: Tafelberg.
- De Stadler, L.G. 1994. *Groot Tesourus van Afrikaans*. Halfweghuis: Southern Boekuitgewers.
- Du Plessis, M. 1993. *Tweetalige Aanleerderswoordeboek/Bilingual Learner's Dictionary*. Kaapstad: Tafelberg.
- Eksteen, L.C. 1997. *Groot Woordeboek/Major Dictionary*. Pretoria: J.L. van Schaik Uitgewers.
- Grobbelaar, P. (red.) 1987. *Reader's Digest Afrikaans-Engelse Woordeboek/English-Afrikaans Dictionary*. Kaapstad: The Reader's Digest Association.
- Hanks, P. (red.) 1979. *Collins Dictionary of the English Language*. London: Collins.
- Odendal, F.F. 1994. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Doornfontein: Perskor.

Ander bronne

- Al-Kasimi, A.-M. 1977. *Linguistics and Bilingual Dictionaries*. Leiden: E.J. Brill.
- Gouws, R.H. 1988. Die Gebruik van Etikette as Leksikografiese Hulpmiddel. *S.A. Tydskrif vir Taalkunde*. Geleentheidsuitgawe nr. 6.
- Gouws, R.H. 1989. *Leksikografie*. Kaapstad: Academica.
- Gouws, R.H. 1992. Kommunikatiewe ekwivalensie in vertalende woordeboeke – 'n probleem vir die vertaler. *S.A. Tydskrif vir Taalkunde* 10 (1): 37-42.
- Gouws R.H. 1993. Aspekte van die Suid-Afrikaanse leksikografiepraktyk. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 33(2):79-95.

- Gouws, R.H. 1996. Bilingual Dictionaries and Communicative Equivalence for a Multilingual Society. *Lexikos* 6:14-31.
- Gouws, R.H. 2000. Strategies in Equivalent Discrimination. In Zettersten, A. & V.H. Pedersen (reds.) *Symposium on Lexicography IX*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Hausmann, F.J. & R.O. Werner. 1991. *Spezifische Bauteile und Strukturen zweisprachiger Wörterbücher: eine Übersicht*. Hausmann, F.J., O. Reichmann, H.E. Wiegand & L. Zgusta (reds.). 1989-1991: 2729-2769.
- Iannucci, J.E. 1957. Meaning Discrimination in Bilingual Dictionaries: A New Lexicographical Technique. *The Modern Language Journal* 41: 272-281.
- Landau, S.I. 1984/1989. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. New York: Scribner/Cambridge: Cambridge University Press.
- Svensén, B. 1993. *Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiegand, H.E. 1996. Über die Mediostrukturen bei gedruckten Wörterbüchern. In Zettersten, A. & V.H. Pedersen (reds.) *Symposium on Lexicography VII*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 11-43.
- Zgusta, L. 1971. *Manual of Lexicography*. Den Haag: Mouton.